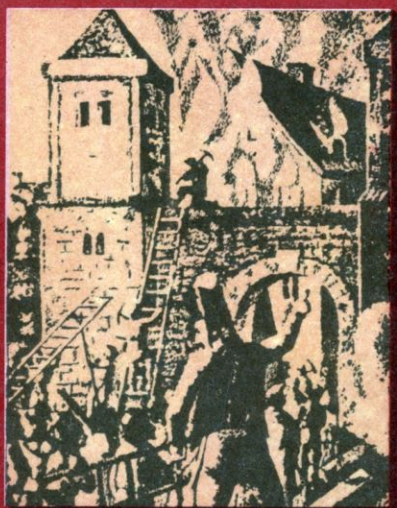

magazin istoric

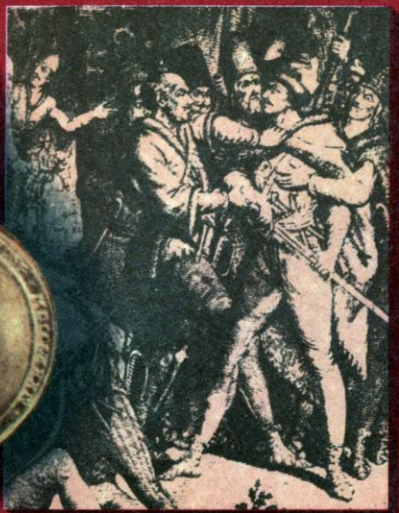
ANUL XVIII Nr. 10 (211) OCTOMBRIE 1984

a.

b.

c.

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XVIII

Nr. 10 (211)

octombrie 1984

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ

CONSTANTIN ANTIPI

VIRGIL CANDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMENY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil

VALERIU BUDURU

SUMAR

Contribuția României la victoria împotriva fascismului: <i>Constantin Oleanu</i>	2
Congresul XIII al Partidului Comunist Român — etapă hotărâtoare spre noi culmi de progres și civilizație: <i>Gheorghe Surpat</i>	7
200 ANI DE LA MAREA RĂSCOALĂ POPULARĂ CONDUSĂ DE HOREA, CLOȘCA ȘI CRIȘAN	
● 1784 — un moment al viitorului: <i>Pompiliu Teodor</i>	11
● Din toamnă pînă în primăvară: <i>Valeriu Buduru, Gheorghe David</i>	12
● Drumurile lui Horea la Viena: <i>Dan Berindei</i>	17
Ciurcu — cărturari și inventatori: <i>I.M. Ștefan</i>	22
Amintiri contemporane (II): <i>V.A. Urechidă</i>	29
Ceahlăul și citeva din legendeale sale: <i>Vasile Smărăndescu</i>	45
Solii turci nu l-au jignit pe Tepeș...: <i>Türkhaýa Ataöv</i>	50
În Anatolia, pe urmele viitorului voievod: <i>Raymond T. McNally</i>	50
● Zhang Qian și Ban Chao deschid drum spre Europa: <i>Ana Budura...</i> 33 ● Schiller și elogiul istoriei: <i>Camil Mureșanu...</i> 37 ● De Gaulle-Churchill: un duel secret (II)... 41 ● „Borinquen, perlă a mărilor”: <i>Vasile Tilincă...</i> 46 ● Sigmaringen — ultimul cuib al colaboraționiștilor francezi (II): <i>Henry Roussou...</i> 52 ● 1942. Arde Pacificul (IV): <i>Gordon W. Prange...</i> 57 ● Al XV-lea Congres internațional de științe istorice văzut de australieni... 61 ● Cărți sosite la redacție... 40 ● Concursul Magazin istoric, ediția 1984, File de epopee... 62 ● Poșta Magazin istoric... 63	

COPERTELE NOASTRE

① Izbucnită în urmă cu 200 ani, sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, răscoala țărănilor din 1784 a constituit cea mai importantă ridicare la luptă a românilor din Transilvania, pentru libertate socială și națională. În imagini: chipurile celor trei conducători ai țărănimii, așa cum au devenit cunoscuți pe medaliile făurite în epocă de către sculptorul vienez Rudolf Liebhart (medaliile reprezentându-i pe Horea și Cloșca) și de un sculptor necunoscut (medalia cu chipul lui Crișan). Secvențe din timpul răscoalei surprinse de artiștii ai vremii: a) „Horea îndeamnă poporul împotriva nobilimii” — gravură de pe o cronică contemporană răscoalei; b) asedierea și incendierea unui castel feudal; c) prinderea lui Horea și Cloșca — gravură în oțel executată de Johann Caspar Weinrauch din Viena, publicată ca ilustrație principală în vol. XV al *Istoriei universale* de abatele Maillot, lucrare ce a circulat în multe țări ale lumii.

④ Răsunetul internațional al răscoalei transilvane din 1784 este ilustrat și de marile număr de ziare și alte publicații contemporane evenimentelor — germane, franceze, italiene, belgiene, suedeze, daneze, spaniole — care au inclus în paginile lor numeroase stiri și relatări despre desfășurarea luptelor. În imagini: frontispiciile ziarelor *Dagbliga Tidningar* și *Göteborgska Neoheter*; coperta unei broșuri apărute la Lund (Suedia) în 1785; fragment din pagina de titlu a ziarului *Köbenhavnste Tidender* (Danemarca); pagina de gardă a unei foi ilustrate germane cu titlul *Horia und Clozka*; pagină din *Politisches Journal* din Hamburg (200 ani de la marea răscoală populară condusă de Horea, Cloșca și Crișan, p. 11).

② *Vlad Tepeș și solii turci*. Pictură de Theodor Aman (*Solii turci nu l-au jignit pe Tepeș...*, p. 50).

③ Mărturie ale multimilenarelor civilizații chineze: obiecte de artă din timpul dinastiei Han de est (*Zhang Qian și Ban Chao deschid drum spre Europa*, p. 33).

Macheta artistică a copertelor ① și ④: Radu I. Popescu

Participarea României, cu întreaga forță, la războiul împotriva Germaniei naziste, luptele grele purtate de ostașii români, sacrificiile uriașe făcute de întregul popor pentru obținerea victoriei finale asupra fascismului au demonstrat cu putere hotărârea poporului român de a lupta pentru zdrobirea fascismului și lichidarea politicii imperialiste de dominație și asupra, pentru democrație, pentru cauza independenței și libertății popoarelor, a înțelegerii și colaborării în întreaga lume.

NICOLAE CEAUȘESCU

CONTRIBUȚIA ROMÂNIEI

LA VICTORIA ÎMPOTRIVA FASCISMULUI

General-colonel CONSTANTIN OLTEANU,
ministrul Apărării Naționale

Celebrarea jubileului a patru decenii de la memorabilul act istoric de la 23 August 1944 — care a dat o expresie strălucită hotărârii nestrămutate a națiunii române de a acționa cu toată puterea pentru dreptul de a trăi liberă și stăpînă în țara sa — a constituit și un emoționant prilej de a evoca, cu legitimă mîndrie, contribuția adusă de România la încununarea victorioasă a luptei generale a popoarelor împotriva celui mai crîncen dușman al umanității, fascismul german.

În magistrala cuvîntare rostită la 22 august 1984, tovarășul Nicolae Ceaușescu releva că declanșarea insurecției armate organizată și condusă de Partidul Comunist Român în alianță cu alte forțe politice și cu armata, marcînd începutul Revoluției de eliberare

socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, a dus, odată cu altele, la „ieșirea României din războiul dezlănțuit de Germania hitleristă și la intrarea țării noastre în războiul antifascist, alături de Uniunea Sovietică și de celelalte țări ale coaliției antihitleriste”.

Angajarea României cu întregul său potențial militar, uman și economic, în războiul antihitlerist, implicînd o uriașă mobilizare de forță, inteligență și voință pe direcția imperativelor supreme dictate de istorie, a demonstrat justetea politicii Partidului Comunist Român de realizare a consensului național în acțiunea istorică de salvare a țării, în cadrul căreia un loc de însemnătate deosebită l-a deținut poziția profund patriotică a armatei. Reflectînd starea de spirit a întregului popor, oștirea română

— a cărei caracteristică definitorie a fost întotdeauna apărarea ființei naționale, a libertății, independenței și unității patriei —, a întors, în totalitate, armele împotriva adevăratului dușman, și-a adus contribuția plină la triumful insurecției din august 1944, a luptat cu dăruire, iscusință și bărbăție, umăr la umăr cu armata sovietică, pentru eliberarea părții de nord-vest a țării, iar apoi pe teritoriile Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, până la înfrângerea definitivă a Germaniei naziste. „Este un mare merit al armatei noastre — apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu — că a înțeles răspunderea ce-i revenea în acele clipe în fașa patriei și poporului și, la chemarea partidului, a întors armele în întregime ei împotriva Germaniei hitleriste, luptând apoi, alături de glorioasele armate sovietice, pentru eliberarea deplină a pământului patriei, până la victoria totală asupra Germaniei hitleriste”.

Acționând ca un corp unitar și omogen, armata română, cu un efectiv de peste 465 000 militari, împreună cu zecile de mii de luptători fără uniformă din gărzile patriotice și formațiunile de partizani, detașamentele înarmate constituite ad-hoc din muncitori, țărani și alte categorii de cetățeni, tineri și vîrstnici, bucurîndu-se de sprijinul neprecupețit al poporului, a lichidat rezistența armată hitleristă de pe întreg teritoriul care, în acel timp, se afla sub autoritatea statului român, zonele centrale, de sud-est, sud și sud-vest ale țării, reprezentînd circa 150 000 kmp. Concomitent, trupele române au efectuat o amplă operație de acoperire, reușind să organizeze și să mențină cu fermitate, dincolo de Carpații Meridionali, în sudul Transilvaniei și Crișanei și în Banat, pe o suprafață de 50 000 kmp. un mare „cap de pod” de valoare strategică. În luptele purtate la București și în împrejurimi, pe Valea Prahovei, în Bărgan, Dobrogea, Oltenia, în porturile dunărene, în Banat și în părțile sudice ale Transilvaniei, unitățile armatei noastre și celelalte forțe

insurecționale, în perioada 23-31 august 1944, au provocat inamicului pierderi cîfrate la peste 61 000 militari, ceea ce echivala cu efectivele a șase divizii, au capturat 222 avioane, 438 nave fluviale și maritime, o mare cantitate de armament și alt material de război, ceea ce atestă impetuozitatea, tenacitatea, înaltul spirit de vitejie și sacrificiu ale luptătorilor români.

Actul istoric din august 1944 din România a avut un amplu și profund impact politico-strategic, precipitînd evenimentele și comprimînd sensibil durată războiului, apropiînd deci victoria Națiunilor Unite. Revoluția română a reprezentat un factor esențial în dezagregarea sistemului militar german din partea sud-estică a continentului, „deschiderea” porții Focșanilor, a liniei Dunării, precum și menținerea de către români a puternicului obstacol natural reprezentat de lanțul Carpaților avînd un rol substanțial în asigurarea înaintării în ritm rapid a armatei sovietice pe direcția Europei de Sud-Est și Europei Centrale. Victoria revoluției din august 1944 a determinat ca linia de contact de la aripa de sud a frontului din estul Europei să fie mutată, în numai cîteva zile, cu 620-750 km, creîndu-se, după expresia exegetului militar britanic B.H. Liddell Hart, „cel mai larg flanc deschis cunoscut vreodată în războiul modern”.

După lichidarea rezistențelor hitleriste din cea mai mare parte a teritoriului țării și stăvilirea acțiunilor ofensive inamice în Podișul Transilvaniei și în Banat, armata română, împreună cu armata sovietică — care a ocupat dispozitiv de luptă în capul de pod acoperit de armatele 1 și 4 române —, au trecut la izgonirea hitleristilor și horthyistilor din partea nord-vestică a țării. Cași pentru întregul popor și pentru armată un puternic tonifiant îl constituiau chemările înflăcărâte ale partidului nostru comunist. „Luptați într-un război drept, de eliberare... — se arăta în Manifestul C.C. al P.C.R. adresat ostașilor armatei noas-

tre în septembrie 1944 — întregul popor român înconjoară cu dragoste lupta voastră plină de elan și jertfă, căci lupta voastră este lupta întregului popor pentru libertate, independență și o viață mai bună”.

Înfrângând pas cu pas rezistențele înverșunate ale inamicului pe Mureș și Arieș, pe Someș și pe Crișuri, la Cluj, Oradea, Arad și Timișoara, în Munții Mezeș și Făget, în numai două luni de la cucerirea produsă la 23 august a fost anulat în fapt pentru totdeauna dictatul fascist samavolnic de la Viena, întregul teritoriu național fiind eliberat. Acest grandios act național, sigilat la 25 octombrie 1944, poartă semnătura a 270 000 militari din cele 28 divizii, corpul aerian și alte unități române care au luptat cu abnegație pentru eliberarea străvechiului pământ românesc transilvănean. „După patru ani de cumplită suferință și împilare... — se spunea în Ordinul de zi dat pe armată la 26 octombrie 1944 — stindardul libertății și drepturilor noastre nepieritoare îmbracă azi în sărbătoare orașele și satele pângărite de urgia uzurpatorilor”. Pentru înălțarea acestui glorios stindard tricolor, de la începutul revoluției de eliberare socială și națională și pînă la dezrobirea ultimei braze din pământul țării, au dat jertfa de sînge 58 000 ostași ai armatei române.

Încadrați în 17 divizii de infanterie și cavalerie, un corp aerian, 2 brigăzi de artilerie antiaeriană, o brigadă de cai ferate și în numeroase alte unități și formațiuni, ostașii români au acționat, între 8 octombrie 1944 și 15 ianuarie 1945, pe teritoriul Ungariei, în marile operații strategice „Debrețin” și „Budapesta”. Ei au eliberat 1 237 localități, dintre care 14 orașe, au cucerit trei masive muntoase și au forțat patru cursuri de apă, provocînd inamicului mari pierderi în forță vie și materiale. Rîndurile celor 210 000 români care s-au înfruntat pe viață și pe moarte cu forțele hitleriste și horthyste la Debrețin, pe Tisa mijlocie, la Miskolc și Budapesta, în Munții Matra, Bükk și Hegyalja s-au rîrit cu 42 000 luptători.

Timp de cinci luni, în perioada 18 decembrie 1944-12 mai 1945, armata română, cu un efectiv de aproape 250 000 militari, a desfășurat operații în Cehoslovacia. În condiții deosebit de grele — teren puternic frământat, împădurit și lipsit de comunicații, lucrări de fortificații solide pregătite de inamic —, armata română a pătruns peste 400 km în adîncimea dispozitivului dușman, escaladînd 10 masive muntoase, forțînd patru cursuri mari de apă, eliberînd 1 722 localități, între care 31 orașe. Înverșunarea luptelor este emoționant exprimată în numărul de aproape 66 500 oameni, reprezentînd pierderile trupelor române pe pământul cehoslovac.

Cîteva mii de militari români și-au adus contribuția la eliberarea unei porțiuni din nord-estul Austriei.

O pagină emoționantă în cronică războiului antifascist au înscris patrioții români care au luptat cu arma în mînă în detașa-

mente de partizani, în cadrul forțelor rezistenței antihitleriste pe teritoriile Uniunii Sovietice, Iugoslaviei, Cehoslovaciei, Franței și ale altor țări.

Operațiile la care a participat armata română au pus cu pregnanță în relief capacitatea comandamentelor, măiestria cadrelor militare în organizarea și ducerea luptei, iscusința și înaltele virtuți ale ostașilor, pilduitorul lor eroism și spirit de sacrificiu.

Comandamentul național suprem a rezolvat în timp oportun și cu competență probleme de bază care au condus la realizarea succesului strategic; regruparea și reorganizarea forțelor în vederea trecerii lor la ofensivă; conducerea unitară a acțiunilor armatei și a celorlalte formațiuni populare înarmate; acoperirea frontierei de stat și a liniei de demarcație din Transilvania; cooperarea cu trupele sovietice; completarea efectivelor; instruirea rezervelor; organizarea transporturilor; asigurarea materială, tehnică și medicală a trupelor în condiții deosebit de grele.

Comandanții de armate și de mari unități, statele majore și-au dovedit capacitatea în ce privește organizarea și concentrarea majorității forțelor și mijloacelor pe direcții pentru realizarea în momentele hotărîtoare, a superiorității față de inamic, folosirea grupărilor de izbire și a grupărilor de legătură în funcție de forțele aflate la dispoziție, de dispozitiv, misiuni, teren etc.

Numeroși specialiști, au apreciat, la vremea respectivă, însemnătatea elementelor noi aduse în arta militară de comandamentele și trupele române, în mod deosebit cele ce vizau procedeele desfășurării acțiunilor de luptă în munți, efectuarea manevrelor în interiorul localităților mari, forțarea din mișcare a cursurilor de apă și cucerirea în cadrul aceluiași operații a mai multor masive muntoase. Subliniind calitățile morale și de luptă ale trupelor române, capacitatea cadrelor de comandament, R. Malinovski, mareșal al Uniunii Sovietice, menționa: „Ca fost comandant al trupelor Frontului 2 ucrainean, îmi amintesc cu multă satisfacție de glorioasele fapte de arme săvîrșite de ostașii români care, fără a-și cruța forțele și chiar viața, au luptat plini de curaj și bărbăție pentru obținerea victoriei asupra dușmanului urît de moarte. Prin faptele lor vitejești, ei au contribuit la apropierea zilei luminoase a victoriei”.

În cursul luptei comune a ostașilor români și sovietici pentru înfrîngerea fascismului s-a dezvoltat și întărit prietenia de arme româno-sovietică, s-au ridicat pe o bază nouă, superioară, relațiile tradiționale dintre poporul român și popoarele Uniunii Sovietice, relații care în anii socialismului s-au transformat într-o puternică solidaritate și fructuoasă colaborare în toate domeniile de activitate.

România a participat la războiul împotriva Germaniei hitleriste cu toată hotărîrea, cu toate disponibilitățile sale. Efectivul total al trupelor române angajate pe

frontul antihitlerist s-a ridicat la circa o jumătate de milion de militari. În cele 260 zile de război, începând de la 23 august 1944 și până la înfrângerea definitivă a Germaniei hitleriste, armata română, purtând lupte grele, a parcurs, de la Marea Neagră și până în Boemia, o distanță însumând în linie dreaptă peste 1 700 kilometri, escaladând 20 masive muntoase, forțând 12 cursuri mari de apă, eliberând 3 831 localități, din care 53 orașe importante; ea a provocat inamicului pierderi reprezentând efectivele a aproximativ 14 divizii. Pe acest lung drum al eroicelor lupte, pierderile armatei române au fost de aproape 170 000 soldați, gradați, subofițeri și ofițeri (morți, răniți și dispăruți), dintre care 34 la sută în timpul luptelor desfășurate pe teritoriul României, 24 la sută în Ungaria, 38 la sută în Cehoslovacia, restul pe teritoriul Austriei. Pentru faptele de arme săvârșite, peste 300 000 militari români au fost decorați cu ordine și medalii de război românești, sovietice, cehoslovace și ungare. Aportului uman i s-a adăugat o contribuție economică estimată la peste un miliard de dolari, la cursul anului 1938, sumă echivalentă cu mai mult de patru ori bugetul țării pe anul financiar 1937/1938.

Conștiința că țara participă la un război drept, muncitorii, țăranii, intelectualii progresiști au răspuns cu înflăcărare mobilizatoare chemării lansate de Partidul Comunist Român „Totul pentru front, totul pentru victorie!”. Datorită efortului lor comun, frontul a fost permanent aprovizionat cu armament, muniții, alimente și echipament. Pe toată perioada războiului unica sursă de aprovizionare a armatei cu cele necesare luptei și traiului a fost economia noastră națională.

Reliefând profunda semnificație a contribuției românești la dobândirea victoriei de la 9 Mai 1945, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „Putem afirma cu îndreptățită mândrie că, prin lupta sa eroică, prin angajarea sa hotărâtă, cu întreaga armată, în marile bătălii pentru înfrângerea Germaniei hitleriste, a fascismului, poporul român a demonstrat, cu puterea faptelor, că nu a avut niciodată nimic comun cu dictatura militară fascistă și cu participarea la războiul împotriva Uniunii Sovietice. Participarea României, cu întreaga forță, la războiul împotriva Germaniei naziste, luptele grele purtate de ostașii români, sacrificiile uriașe făcute de întregul popor pentru obținerea victoriei finale asupra fascismului au demonstrat cu putere hotărârea poporului român de a lupta pentru zdrobirea fascismului și lichidarea politicii imperialiste de dominație și asuprire, pentru democrație, pentru cauza independenței și libertății popoarelor, a înțelegerii și colaborării în întreaga lume”.

Aportul românesc la zdrobirea fascismului în Europa a avut un larg ecou pe plan internațional. Personalități politice, comentatori de presă, conducători politici și militari din țările coaliției antihitleriste au subliniat, cu diferite prilejuri, contribuția adusă de România la izbândă cauzei co-

mune. La 9 iunie 1945, I.V. Stalin menționa că România a participat „activ la zdrobirea Germaniei hitleriste”, iar ministrul de externe sovietic, V.M. Molotov, arăta în cadrul dezbaterilor Conferinței de pace de la Paris: „Împreună cu noi, împreună cu trupele aliate nouă, România democratică a început lupta pentru înfrângerea lui Hitler, a făcut sacrificii considerabile în această luptă și noi toți recunoaștem serviciile aduse de poporul român acestor cauze”. La rândul său, ministrul de externe al Marii Britanii, Anthony Eden, declara, la 23 ianuarie 1945, în Camera Comunelor, că „România a dat deja un ajutor substanțial cauzei Aliatilor”, afirmație susținută și de deputații laburiști, unul dintre aceștia declarând atunci că „România este a patra țară ca efective pe frontul împotriva Germaniei...”.

În lucrările lor, care se referă la al doilea război mondial, istoricii sovietici, cehoslovaci, maghiari, polonezi, englezi, francezi, germani și din alte țări consemnează contribuția poporului român la înfrângerea Germaniei hitleriste. „Poporul român — se arată, de pildă, în *Istoria marelui război al Uniunii Sovietice pentru apărarea patriei* — a început să lupte împreună cu armata roșie pentru eliberarea definitivă a patriei sale, pentru realizarea părții de nord a Transilvaniei, care-i fusese răpită prin violență... Forțele române și-au adus contribuția la cauza comună a războiului antifascist”. De asemenea, autori maghiari, ca Csátári Daniel, Nyuli János, au relevat în lucrările lor jertfele de sânge date de armata română pentru eliberarea Ungariei de sub jugul fascist. Într-unul din studiile sale, referindu-se la monumentele ridicate în Cehoslovacia în amintirea eroilor români, istoricul cehoslovac M. Tejchman scria: „Cel mai mare și mai veșnic monument l-au constituit însă soldații din Moldova, Muntenia, Transilvania — ei înșiși — în inima locuitorilor recunoscători din localitățile pe care le-au eliberat sau pe care le-au ajutat să se elibereze. Monumentele pot fi acoperite de iarbă, pot fi chiar uitate, dar amintirea luminoasă în inima oamenilor va rămâne”.

Raportul va dimensiunile istoriei patriei, participarea României la războiul antihitlerist, contribuția ei la victoria coaliției antifasciste se înscriu ca un capitol dens, gloriuos, al luptei seculare neîntrerupte a poporului nostru închinată apărării proprii sale ființe, pământului strămoșesc, demnității, afirmării de-sine-stătătoare în concertul popoarelor libere.

Complexul proces istoric al cărui moment inițial se situează la 23 august 1944 a intrat decisiv și activitatea partidului nostru comunist privind asigurarea instrumentelor de apărare a revoluției democratice și socialiste, respectiv și transformarea armatei în acord cu comandamentele fundamentale ale noii ere în care a intrat România. „Raporturile strînse ale partidului cu armata în perioada ilegalității, participarea activă a forțelor armate la înfăptuirea insurjecției naționale și la războiul contra Germaniei fas-

ciste — se apreciază în Programul Partidului Comunist Român — au avut un rol de mare însemnătate în procesul de făurire a armatei noi, populare". Mutațiile în fizionomia armatei s-au operat pe fondul și în consens cu cursul general al desfășurării revoluției, cu succesiunea fazelor care au transformat treptat dar radical caracterul puterii de stat.

În cele patru decenii care au trecut de la actul crucial de la 23 August 1944, poporul român sub conducerea partidului comunist a înfăptuit uriașe transformări revoluționare, economice și sociale. România s-a transformat într-un stat industrial-agrar, cu o industrie dinamică, în plin proces de dezvoltare, pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii contemporane, cu o agricultură socialistă în plin progres, cu un nivel de viață materială și spirituală în continuă creștere. Ca urmare a politicii sale externe juste, de pace, prietenie și colaborare cu toate popoarele, de participare activă la lupta pentru soluționarea problemelor complexe ale lumii de azi, România se bucură de un înalt prestigiu internațional, are prieteni pe toate meridianele globului. Treptele de progres social pe care le-a parcurs poporul nostru în acești ani, rezultatele istorice obținute în toate domeniile de activitate — îndeosebi în perioada inaugurată de Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, cea mai fecundă din întreaga istorie a patriei — sînt indisolubil legate de ființa și lupta partidului comunist, de opera revoluționară a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care conduce magistral destinele poporului român pe calea libertății și independenței, a bunăstării și civilizației socialiste.

Pe astfel de temelii istorice, îmbogățite în anii făuririi societății socialiste, se întemeiază doctrina militară a statului nostru socialist, fundamentată de tovarășul Nicolae Ceaușescu, potrivit căreia apărarea patriei reprezintă cauza și opera întregului popor român. Conducind opera de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate, Partidul Comunist Român acordă toată atenția întăririi capacității de apărare a patriei, organizării, instruirii și înzestrării armatei, pregătirii gărzilor patriotice, formațiunilor militare ale tineretului, întregului popor.

Potrivit concepției partidului nostru privind apărarea patriei, în cazul agresiunii unui stat străin, a oricărei situații care ar aduce vreo atingere suveranității și integrității Republicii Socialiste România, apărarea națională s-ar manifesta fără încetare, în orice condiții, în forme adecvate împrejurărilor, inclusiv sub forma rezistenței populare armate, pînă la izgonirea cotoptorilor. Prin urmare, războiul pe care țara noastră ar fi nevoită să-l ducă în cazul unei eventuale agresiuni, l-ar pune pe cotoptor din primul moment în fața întregului popor care-și apără în mod organizat propriul său pămînt, propriul său avut, propriile sale destine. El ar însemna o ripostă totală — militară, poli-

tică, ideologică, diplomatică — desfășurată pe teritoriul național în care vor fi angajate într-un efort unitar nu numai forțele armate, ci întregul popor, ridicat la luptă împotriva armatei invadatoare.

Conceptută ca un instrument principal în sistemul de apărare al integrității și independenței patriei socialiste, armata reflectă într-un mod specific schimbările care au loc în viața socială, economică și politică a țării. Victoria deplină a socialismului, realizarea unității întregii societăți în jurul partidului, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, coeziunea dintre muncitori, țărani, intelectuali, dintre oamenii muncii români și cei aparținînd naționalităților conlocuitoare, continuă adîncirea a democratismului societății noastre, conștiința politică și cetățenească tot mai înaltă a celor chemați sub arme, ridicarea patriei pe noi culmi de civilizație și progres sînt nesecate izvoare de tărie a armatei.

Caracterul monolit al societății noastre constituie un factor de cea mai mare importanță în sporirea capacității combative a unităților și marilor unități. Întreaga armată, de la soldat la general, este unită prin interese și aspirații comune, identice. Grija permanentă a poporului, a conducerii de partid și de stat, a comandantului suprem față de nevoile armatei are puternice efecte în plan moral, generează entuziasm, spirit de răspundere, hotărîre de a îndeplini integral, cu rezultate superioare planul pregătirii de luptă și politice a unităților și marilor unități, în raport cu nivelul actual de înzestrare tehnică a armatei, cu cerințele care decurg din realitățile cîmpului de luptă modern, din concepția partidului nostru privind apărarea patriei. În spiritul principiilor politicii externe a partidului și statului, armata noastră întărește relațiile cu armatele statelor membre ale Tratatului de la Varșovia, cu armatele celorlalte țări socialiste și ale altor țări prietene, fiind gata întotdeauna să-și îndeplinească obligațiile față de propriul popor, ca și față de aliații României.

Definind locul armatei în societate, misiunea ei ca parte intrinsecă a colectivității naționale, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că „Armata constituie brațul înarmat al poporului, ea trebuie să slujească, în orice împrejurări poporul, să apere cuceririle revoluționare, independența și suveranitatea țării”. Reflectînd trăsăturile societății noastre socialiste aflată în etapa dezvoltării sale multilaterale, armata română de astăzi, devotată fără margini intereselor supreme ale Republicii Socialiste România, se înfățișează ca un instrument puternic al statului democrației muncitorești revoluționare, ca un organism militar modern, în măsură să-și îndeplinească neabătut, împreună cu celelalte forțe ale sistemului național de apărare, cu întreaga națiune, misiunea sacră încredințată de patrie, popor și partid de comandantului suprem, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Convocarea Congresului al XIII-lea al partidului reprezintă un eveniment de însemnătate istorică în viața partidului și a poporului român. El va constitui o etapă hotărâtoare pentru realizarea Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre visul de aur — spre societatea comunistă !

NICOLAE CEAUȘESCU

CONGRESUL XIII

AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN — ETAPĂ HOTĂRÎTOARE SPRE NOI CULMI DE PROGRES ȘI CIVILIZAȚIE

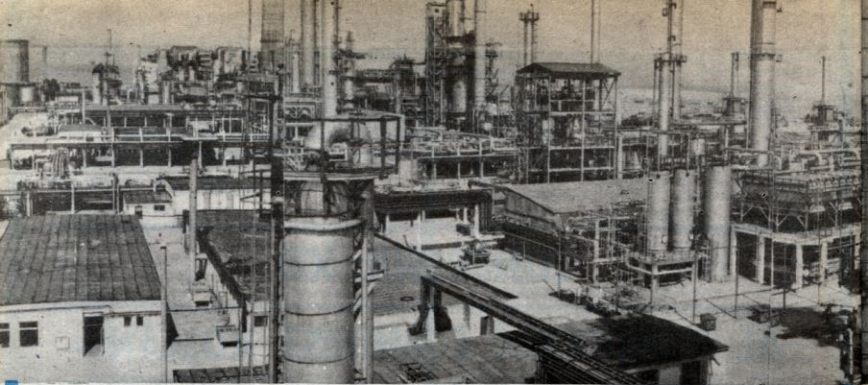
Dr. GHEORGHE SURPAT

Întreaga țară trăiește atmosfera de vibrantă efervescență politică și avânt creator, generată de hotărârea întregului popor de a întâmpina cu noi și strălucite succese în muncă Congresul XIII al Partidului Comunist Român, în vederea realizării în cele mai bune condiții a planului pe acest an și a planului cincinal, pentru a trece, apoi, cu toate forțele, la îndeplinirea obiectivelor ce vor fi adoptate de Congres. Este un congres de o uriașă încărcătură istorică și de o importanță crucială pentru prezentul și viitorul patriei, menit să jaloneze în istoria noastră o treaptă nouă spre viitorul comunist al țării.

De la altitudinile perioadei pe care o parcurgem, de la dimensiunile și împlinirile unei opere constructive fără precedent în istoria noastră, congresul va demonstra că partidul comunistilor români este, pe drept cuvânt, arhitectul României socialiste, așa cum, în anii vechii orînduiri, tot el a fost purtătorul de viitor, înainte-mergătorul acestui popor spre orizonturile libertății sociale și naționale, spre socialism. Partidul nostru se prezintă la cel de-al XIII-lea Congres înconjurat cu stimă și dragoste de întregul popor, care dezbate proiectele de documente ce vor fi supuse marelui forum cu sentimentul mobilizator că-și hotărăște cauza proprie, văzând în Partidul Comunist Român garanția supremă a îndeplinirii celor mai nobile aspirații de dreptate și libertate, de progres și prosperitate.

Hotărârea Plenarei Comitetului Central al P.C.R. cu privire la realegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu, la Congresul XIII, în funcția supremă de secretar general al partidului, a fost primită de întregul partid și popor cu profundă satisfacție și unanimă aprobare, văzând în aceasta un puternic factor de întărire a unității și coeziunii partidului, a întregii noastre națiuni, garanția cea mai sigură că istoricele hotărâri ce vor fi adoptate de congres vor fi exemplar îndeplinite. Strîns unit în jurul partidului, al secretarului său general — marele ctitor de istorie nouă — poporul român va îndeplini neabătut programele de dezvoltare economico-socială a patriei.

În epoca inaugurată de revoluția de eliberare socială și națională, perioadă de mari transformări revoluționare, Partidul Comunist Român a elaborat strategia și tactica dezvoltării societății socialiste românești, linia politică corespunzătoare condițiilor concrete fiecărei etape istorice, a desfășurat o amplă activitate teoretică și practică, politică și organizatorică pentru rezolvarea problemelor economice, sociale, politice, ideologice și culturale puse de construirea noii orînduiri sociale în țara noastră. În glorioasa istorie a construcției socialiste în patria noastră, un loc de importanță hotărâtoare îl ocupă etapa deschisă de Congresul IX al partidului — congres al unei adevărate renașteri naționale, al înnoirii revoluționare a partidului, a țării și oamenilor ei, al deplinei noastre manifestări de sine-stătătoare pe toate planurile. Congresul IX și,

Roadele strategiei politicii științifice de industrializare socialistă a țării, promovată de Partidul Comunist Român prin concepția unitară și de largă perspectivă a președintelui Nicolae Ceaușescu, sînt ilustrate de dezvoltarea puternică a economiei naționale, îndeosebi în ultimele două decenii. Printre marile cîtorii ale industriei socialiste românești se numără și combinatul petrochimic Midia-Năvodari, una dintre cele mai mari și mai moderne unități ale petrochimiei, devenită ramură economică de vîrf în anii socialismului

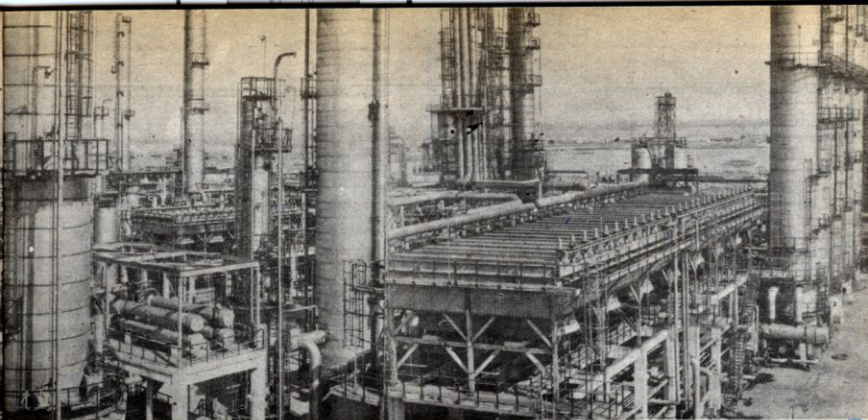
pe linia inaugurată de el, Congresele X, XI și XII, cele patru conferințe naționale ale partidului au promovat permanent un profund spirit înnoitor în întreaga societate, au dinamizat energia și capacitatea creatoare a națiunii, imprimînd un curs ferm și neabătut în dezvoltarea patriei noastre socialiste pe calea progresului multilateral.

Justețea politicii Partidului Comunist Român în soluționarea problemelor fundamentale ale societății românești, capacitatea sa organizatorică și politică, cu care a știut să unească energiile și virtuțile de luptă și de muncă ale clasei muncitoare, țărânimii, intelectualității în opera de făurire conștientă a unei Româнії prospere, să biruie greutățile, să depășească lipsurile care s-au ivit în tumultuoasa activitate de transformare revoluționară a societății românești, sînt ilustrate de realizările remarcabile dobîndite în cele patru decenii care au trecut de la victoria revoluției de eliberare socială și națională, și, mai cu seamă, în perioada istorică deschisă de Congresul IX, perioada cea mai bogată în înfăptuiri din întreaga istorie a țării noastre. În ultimele două decenii, activitatea partidului și statului a cunoscut o puternică dinamizare, ca urmare a spiritului novator, profund științific, promovat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, revoluționarul ales în fruntea partidului și a țării, omul care și-a identificat viața și forța sa de muncă și creație cu viața și destinul poporului său, cu uriașul proces de devenire socialistă a patriei, încît, pe bună dreptate, această perioadă din istoria României a fost denumită *Epoca Ceaușescu*.

Stăpîn pe destinele sale, prin eforturile proprii, poporul român, sub conducerea partidului comunist, a transformat România într-un stat industrial-agrar cu o industrie mo-

dernă, puternică, și cu o agricultură socialistă în plin progres, cu un nivel de viață materială și spirituală în continuă creștere. Industria, a cărei producție a sporit de peste 100 ori față de 1945, reprezintă astăzi ramura conducătoare a economiei, avînd ponderea principală în crearea venitului național. Dispunînd de o dotare modernă, de specialiști și muncitori cu înaltă calificare, industria asigură înzestrarea tehnică a economiei naționale și soluționează cele mai complicate probleme tehnice, inclusiv în domeniile electronicii, utilajelor energetice atomonucleare, aviației și în alte sectoare de importanță deosebită. Totodată, România dispune astăzi de o puternică capacitate de cercetare științifică și tehnologică, aptă să contribuie la progresul continuu al industriei, al întregii economii naționale, al bunăstării poporului. Mărturie în acest sens sînt inaugurarea construcției primelor centrale atomoelectrice, realizarea primelor avioane de pasageri, a altor obiective de mare complexitate, printre care la loc de frunte se înscriu Canalul Dunăre-Marea Neagră, Metroul din Capitală etc. Recent, s-au pus temelii pentru reînnoirea unui vast perimetru urbanistic al Capitalei, prin inaugurarea de către tovarășul Nicolae Ceaușescu, împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu, a lucrărilor de pe șantierul Casei Republicii și Bulevardul Victoriei Socialismului.

Agricultura socialistă — cealaltă ramură de bază a economiei naționale —, reorganizată sub raport social prin cooperativizare și înzestrată tehnic de industria națională, deservită de o largă rețea de institute și baze de cercetări științifice, cunoscînd o creștere importantă a irigațiilor și îmbunătățirilor funciare, a chimizării, și-a sporit de 7 ori producția față de aceea din anul 1945. În privința dezvoltării sale viitoare, apare cu totul semnificativ faptul că în 1984 s-a obți-

nut cea mai mare producție de grâu și orz din istoria României.

Dezvoltarea susținută a forțelor de producție, a bazei tehnico-materiale, a venitului național a asigurat condițiile necesare pentru ridicarea nivelului de trai al poporului, pentru progresul științei, învățămîntului și culturii, al gradului de civilizație al întregii societăți. Astfel, numai în perioada 1965-1984, prin dezvoltarea în ritm susținut a forțelor de producție s-a asigurat o sporire a numărului locurilor noi de muncă cu circa 3,3 milioane, o creștere continuă a fondului retribuției și a retribuției reale a oamenilor muncii, a veniturilor obținute din fondurile sociale de consum. Semnificativ este faptul că în anul 1984 veniturile reale ale populației sînt de peste 2,5 ori mai mari decît în 1965.

Înflăcășarea nouă a orașelor și satelor, condițiile traiului de fiecare zi, mijloacele puse la dispoziția oamenilor pentru odihnă, instruire, îngrijirea sănătății, sporirea veniturilor tuturor categoriilor de oameni ai muncii, măsurile pe plan social — toate acestea scot în evidență schimbarea radicală a modului de viață al cetățenilor României socialiste. Astăzi, de pildă, 80 la sută din populația țării trăiește în locuințe noi.

În programul general al edificării unei societăți în care poporul se simte stăpîn al propriilor sale destine, Partidul Comunist Român a acordat și acordă o atenție cu totul deosebită dezvoltării democrației socialiste, ca latură esențială a operei de construcție socialistă și comunistă. Izvorită din relația firească dintre partid și popor, din tradițiile istorice ale partidului care s-a aflat permanent în mijlocul poporului, democrația socialistă s-a dezvoltat în perioada care a trecut de la Congresul IX printr-un întreg ansamblu de

măsuri concretizate în realizarea unui sistem amplu, unitar și armonios, care creează largi condiții de participare a întregului popor la luarea deciziilor în toate domeniile de activitate.

Priviți în perspectiva istoriei, anii construcției socialiste și îndeosebi ultimele două decenii, au marcat afirmarea plenară a ființei naționale a poporului român, a idealurilor sale de unitate și libertate, înflorirea puternică a forței statului nostru național unitar. Națiunea noastră, alcătuită astăzi din clase și categorii sociale prietene — clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea și alți oameni ai muncii, uniți prin interese fundamentale comune —, se întemeiază pe o economie națională socialistă unitară, puternic dezvoltată, o conștiință socialistă bazată pe concepția materialismului dialectic și istoric și o organizare statală independentă și suverană.

În acest spirit de continuitate istorică, Congresul XIII al Partidului Comunist Român, generalizînd experiența dobîndită în anii edificării noii orînduiri sociale, va jalona drumul nostru în perioada următorului cincinal și, în perspectiva sfîrșitului de mileniu, va stabili obiective grandioase menite să ridice România pe noi culmi de progres și civilizație. „Obiectivul fundamental al planului cincinal 1986-1990 — arăta secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în strălucita sa cuvîntare rostită la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naționale și Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, consacrată împlinirii a 40 ani de la Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă — îl va constitui dezvoltarea puternică, în continuare, a bazei tehnico-materiale, înfăp-

uirea în linii generale a Programului partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, crearea condițiilor necesare trecerii, în perioada următoare, la realizarea fazei superioare a societății socialiste, la construcția comunismului în România". Evidențind obiectivele și orientările care urmează să fie stabilite de Congresul XIII, tovarășul Nicolae Ceaușescu preciza că orientările de bază în viitorul cincinal vor fi perfecționarea forțelor de producție, dezvoltarea intensivă a industriei, accentuarea specializării și integrării producției, ridicarea permanentă a nivelului tehnic și calitativ al produselor, sporirea mai puternică a productivității muncii, economisirea strictă și valorificarea superioară a materiilor prime, combustibililor și energiei. În agricultură se va acorda o atenție deosebită ameliorării solului și creșterii fertilității lui, creșterea condițiilor pentru ca agricultura să satisfacă pe deplin necesitățile economiei naționale de materii prime agricole și cerințele de consum ale populației, să asigure și unele disponibilități pentru export. Se va acționa, deci, pentru asigurarea unui raport optim între industrie și agricultură, pentru dezvoltarea echilibrată a tuturor ramurilor economiei, precum și pentru continuarea procesului de amplasare rațională a forțelor de producție pe întreg teritoriul țării. În deceniul următor, când se vor accentua și mai mult laturile calitative în toate domeniile de activitate economică și socială, aceste procese vor fi ridicate pe un plan superior, prin creșterea și mai puternică a productivității muncii, îndeosebi prin intensificarea procesului de electrificare, automatizare și robotizare a tuturor sectoarelor de activitate. În următorii 15 ani, arăta secretarul general al partidului, venitul național va crește de 2, 3-2,6 ori, fapt ce va avea efecte puternice asupra ridicării nivelului de trai și civilizație al tuturor oamenilor muncii, a prosperității întregii țări.

Ampla dezvoltare economico-socială va determina, ca și până acum, o continuă perfecționare a relațiilor de producție și sociale, va aduce profunde transformări în structura socială. Se va realiza o tot mai strânsă apropiere între muncitorime, țărănime și intelectualitate, cu importante consecințe în întărirea unității și coeziunii întregului popor. Omogenizarea societății noastre socialiste va ridica la un nivel superior activitatea întregului sistem al organismelor democrației noastre muncitorești-revoluționare. Puternic atașat crezului său umanist, în cuvântarea rostită la Sesiunea solemnă comună din ziua de 22 August 1984, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că și în viitor „*vom face totul pentru a dezvolta continuu cadrul democratic al societății noastre, deoarece avem ferma convingere că democrația și socialismul, participarea poporului la conducerea societății constituie chează adevăratei libertăți a poporului, a oamenilor, chează victoriei socialismului și comunismului*".

România anului 2000 va fi o țară socialistă multilateral dezvoltată, suverană și indepen-

dentă, cu puternice disponibilități de dezvoltare a colaborării și cooperării cu celelalte țări și popoare ale lumii, de creștere a participării la diviziunea internațională a muncii și la schimbul mondial de valori materiale și spirituale, la eforturile pentru făurirea unei lumi a păcii, înțelegerii și colaborării fără arme și fără războaie.

Întemeiate pe cunoașterea legilor obiective care guvernează înaintarea societății pe calea progresului social, pe principiile socialismului științific, pe înțelegerea cerințelor cardinale ale actualei revoluții tehnico-științifice, ancorate în solul realităților românești, directivele și celelalte documente ce vor fi supuse aprobării Congresului XIII abordează în mod științific problemele dezvoltării României în noua etapă de înfăptuire a Programului partidului, etapă hotărâtoare pentru edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a țării spre comunism.

Concluzia ce se degajă din analiza realizărilor de până acum și din studierea Directivei Congresului XIII al P.C.R. cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul 1986-1990 și orientările de perspectivă până în anul 2000 este că „*dispunem — cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — de tot ce este necesar pentru înfăptuirea acestor mărețe obiective, pentru a asigura poporului nostru o viață tot mai demnă, liberă. Avem toate condițiile pentru a asigura națiunii noastre socialiste un loc demn în rîndul națiunilor întregii lumi*".

Dezvoltarea continuu ascendentă a patriei noastre pe calea progresului economic și social este cu atât mai relevantă cu cât ea are loc într-o lume zguduită de criza economică, într-o lume dominată de o deosebit de gravă situație internațională. Faptul că în asemenea condiții vitrege sintem o țară cu o impetuoasă dezvoltare demonstrează — așa cum arăta secretarul general al partidului — „*atît forța creatoare a poporului nostru, cît și justetea politicii partidului, demonstrează că numai și numai socialismul, în care poporul este stăpîn pe destinele sale, poate să asigure înfrîngerea oricăror greutăți și mersul înainte în toate domeniile de activitate*".

Realizările remarcabile obținute de poporul nostru în anii socialismului și perspectivele minunate pe care le deschide Congresul XIII al partidului reprezintă cea mai concludentă dovadă a politicii științifice a Partidului Comunist Român — centrul vital și conștiința întregii națiuni —, care aplică în mod creator principiile fundamentale ale socialismului la realitățile României, ale epocii în care trăim. Ele constituie, totodată, o mărturie grăitoare a faptului că Partidul Comunist Român, vlăstar puternic din trupul poporului, al clasei muncitoare, țărănimii și intelectualității, prin întreaga sa activitate slujește fără preget interesele poporului ale independenței și suveranității patriei, ale păcii, că pentru el nu au fost și nu există țeluri mai mari decît acela de a asigura dezvoltarea continuă a patriei.

Cu 200 de ani în urmă, a avut loc marea răscoală țărănească — dar și răscoală națională — a lui Horia, Cloșca și Crișan, care a demonstrat forța și hotărârea de luptă a țărănimii împotriva stăpînirii grofilor, precum și unirea iobagilor în lupta pentru independența națională. Ei, ca și alții alții, au plătit cu viața, au fost trași pe roată; dar idealurile de dreptate socială și națională nu au putut fi niciodată înăbușite în sânge, de nici un fel de roți din lume! Roata istoriei a mers întotdeauna înainte; triumful libertății sociale și naționale s-a realizat cu jertfe mari, dar s-a realizat! Iată de ce cinștim întotdeauna pe înaintașii noștri care și-au dat chiar viața pentru ca poporul nostru să se dezvolte, pentru formarea națiunii române!

NICOLAE CEAUȘESCU

200 ANI

**DE, LA MAREA RĂSCOALĂ POPULARĂ
CONDUSĂ DE HOREA, CLOȘCA ȘI CRIȘAN**

1784 — un moment al viitorului

POMPILIU TEODOR

Petrecută în epoca de crepuscul a feudalității, ridicarea la luptă a țăranilor transilvăneni sub conducerea lui Horea a fost pentru români un act istoric încărcat de profunde semnificații naționale. Lupta țăranilor așa cum bine se știe, a venit în vremea reformelor împăratului Iosif II ca o negație răsunătoare a formulei despotismului luminat, dar, în egală măsură, și ca un exemplu oferit Europei despre adevărata înfrățire a secolului luminilor. Exemplul țăranimii române dovedea că, dincolo de lumea declarațiilor despre fericirea generală, se afla istoria celor mulți și apăsați încă de tarele lumii feudale. Evenimentele de la sfârșitul anului 1784 au dezvăluit continentului, în plin proces de gestație revoluțio-

nară, o fațetă a Europei Centrale mai puțin știută, cu o aristocrație care exercita o neîndurată asuprire socială și națională.

Dovadă a însemnătății sale, marea ridicare la luptă a românilor din 1784 a pătruns încă din timpul desfășurării ei în paginile istoriografiei. Indiferent că cei ce scriau o făceau din perspectiva interesului nobiliar, al națiunilor privilegiate, fie ca atașați ideilor reformiste, fie în sfârșit intelectuali români angajați investigații trecutului, ei n-au putut face abstracție de acest eveniment care a zguduit societatea feudală a vremii. De la Mihai Viteazul, istoriografia națiunilor dominante nu conferise o mai insistentă atenție unui fapt de istorie românească.

Horea 200

În zilele răscoalei lui Horea

Din toamnă pînă în primăvară

VALERIU BUDURU, GHEORGHE DAVID

Sfârșit de octombrie 1784. De cîteva zile, autoritățile din cercul Zărand, comitatul Alba, sînt tot mai neliniștite de știrile privind agitația ce domnește în rîndul iobagilor români din Țara Moșilor. Inițiatorul și „instigatorul”, cum îl numesc rapoartele guverniale, este „un vestit iobag fugit din domeniul fiscal al Zlatnei, cu numele Horea”, urmărit de mai multă vreme pentru îndemnul la împotrivire ce le adresa țăranilor.

La 28 octombrie, autoritățile sînt înștiințate că Horea s-ar afla la Brad, iar trei zile mai tîrziu, la 31 octombrie, la Mesteacăn, unde, potrivit jurnalei întocmit de Johann Friedrich Seiwert, secretarul guvernatorului Transilvaniei, Samuel von Brukenthal, „vreo sută de iobagi instigați prin emisari tainici s-ar fi

adunat... cu intenția să se sfătuiască între ei despre calea cum ar putea să-și facă rost de arme și astfel... să poată obține eliberarea de toate slujbele și dările domnești”. La 1 noiembrie, doi vicejuzi nobiliari, sînt trimiși în satul Curechiu, învecinat cu Mesteacăn, pentru a-l aresta pe tulburătorul liniștii publice. De fapt, la Mesteacăn se află nu Horea, ci unul din apropiații săi tovarăși, Crișan. Vicejuzii îl prind pe Crișan, îl leagă și vor să-l ia cu ei. Dar — cum se arată într-o mărturie a vremii — după ce cadetul face cîțiva pași cu ei, Crișan „strigă tare; la strigătul lui, ca torentul încep să se scurgă românii adunați din satele numite Curechiu, Mesteacăn și București [s.n.], îi omoară în bătai cu pietre pe cei doi nobiliari”, eliberîndu-și căpetenia.

Legea românească

Izbucnirea și desfășurarea răcoalei au înverdat de la bun început direcția acțiunilor țărănești, îndreptate împotriva nobilimii, deținătoare de domenii feudale, și, deopotrivă, beneficiara sistemului politic. Confruntată și în trecut cu răcoalele țărănimii, nobilimea maghiară a realizat de această dată adevărata însemnătate a ridicării românilor la luptă, dimensiunile sociale și naționale pe care le implica această luptă. Nobilimea vedea în revărsarea tumultului revoluționar al țărănimii române ridicarea la luptă a întregii națiuni. În plingerile și protestele redactate chiar atunci, în desfășurarea faptelor, sau mai apoi în seria de istorii ale evenimentelor, nobilimea și reprezentanții ei, incriminând acțiunea țărănimii, încearcă să zugrăvească în culori nefavorabile însăși națiunea română. Violența tonului trădează nu numai simpla ostilitate de clasă (fi-

rească la o nobilime și o aristocrație lovită de răsculați), ci și manifestări evidente ale naționalismului feudal, față de o țărănime în imensa ei majoritate română. În replică la programul țărănesc, care ceruse desființarea nobilimii și iobăgiei, clasa dominantă a reținut sensul național al lozincilor îndreptate împotriva

unei nobilime de alt neam. Nobilimea a distins, în formulările țărănimii, soluția acestora la problema națiunii române: anume desființarea nobilimii și iobăgiei și împărțirea pământurilor stăpinite.

Amploarea fenomenului revoluționar, expansiunea mișcării din munți în comitate, pe domeniile feudale, generalizarea ei în întreaga Transilvania, caracterul programatic al revendicărilor au înverdat, o dată cu forța țărănimii, și realele dimensiuni ale problemei românești.

Răscoala lui Horea a determinat — la sfârșitul secolului XVIII și în primele decenii ale celui următor — o violentă luptă de opinii între purtătorii de cuvânt ai spiritului revoluționar și partizanii reformelor, avînd ca punct de referință central națiunea română. Orientați deopotrivă spre trecut, magnați sau funcționari imperiali priveau evenimentul din 1784 ca expresie a națiunii române. Niciind în trecut clasele dominante nu fuseseră con-

Răscoala în fondul ei e evident socială. Ea se inscrie în rîndul răscoalelor mari țărănești din trecut și din acest secol, dinlăuntru și dinafară. Deosebirea e că cele din trecut s-au petrecut la instaurarea servitului și s-au soldat obișnuit cu întărirea ei, cele prezente într-o lume de înnoiri evoluind spre lichidarea ei. Răscoala lui Horea însăși s-a petrecut la un asemenea nivel istoric. Ea nu privește înapoi, spre trecut, cum se întîmplă obișnuit în vechile răscoale, ci înainte, spre viitor. Nu fîntește spre ameliorarea, ci spre răsturnarea raporturilor feudale. Programatic exprimată: nobilime să nu mai fie, ea să-și părăsească pentru totdeauna moșiile, pămînturile ei să se împartă poporului de rînd, adică celor ce-l muncesc. Viziune simplă dar radicală, fără echivoc revoluționară. Viziune şintind mai departe decît programele aşzrate ale revoluţiei secolului următor pe care o prevesteşte.

David PRODAN.

Suferințe de veacuri

Acesta a fost semnalul care a declanșat marea luptă a țărănilor transilvăneni din anul 1784. Cauza izbucnirii ei n-a constituit-o însă incidentul prilejuit de încercarea de arestare a lui Crișan, încheiat cu omorîrea celor doi vicejuzi, nici — așa cum a încredințat să explice o parte a istoriografiei — tumultul de la Climpeni, din mai 1782, cînd țărani adunați la țîrg au spart butiile cu vin și vinars ale negustorului care arendase vînzarea băuturilor.

Cauzele — așa cum le relevă izvoarele și documentele de epocă — sînt profunde și multiple. Ele au rădăcini adînci în veacurile de suferință îndurată de țărănimea transilvăneană, în majoritatea ei covîrșitoare românească, în crunta și dubla exploatare socială și națională la care a fost supusă de nobi-

lime, aproape în totalitate maghiară, și de administrația habsburgică. În Transilvania, în ultimele decenii ale veacului XVIII, regimul feudal — pretutindeni perimat și depășit în Europa — devenise mai apăsător ca orînde. O recunosc însăși do-

cumentele elaborate de autoritățile regimului stăpînit, o relevă torrentul de jalbe și plîngerii ale țărănilor. Într-o largă *Descriere a Transilvaniei*, de exemplu, elaborată în 1775 și reînnoită în 1781 în cancelaria generalului comandant Preiss pentru Curtea de la Viena, se arată: „De fapt, supusul transilvănean sau iobagul este, în ce privește starea sa, cel mai nenorocit țăran ce poate fi găsit pe lume. În afară de viața sa, pe care și-o ține cu sudoare și în cea mai neagră mizerie, nu are nimic ce să-i aparțină personal. El poate fi privit ca un adevărat sclav al domnului său pămîntesc. În afară de robotele nesfîrșite, pe care trebuie să le presteze cu vitele sau cu palmele săptămîni de-a rîndul, trebuie să facă și alte servicii fără cea mai mică retribuție, ba uneori fără nici o hrană... La cea mai mică abatere este aruncat de domnul său în așa-numita temniță, care

fruntate cu o primejdie atât de mare, pentru că niciodată mișcările țărănimii nu învederară soluții atât de radicale, sociale și naționale. Evenimentele din 1784 au prilejuit o adevărată autoexaminare colectivă în societatea transilvăneană, au determinat soluții ale problemei țărănești, confundată acum, datorită masivei participări românești, cu problema națiunii române. În ochii contemporanilor, ea a fost rodul românilor, astfel că în actele ce le redactează aristocrația se referă precum-pănitof la ei, atribuindu-le întreaga mișcare, acuzând grav înosebi intelectualitatea, pe care o considera principialul ferment al agitațiilor.

Prin manifestările ei de ansamblu, ridicarea la luptă a românilor din 1784 a făcut să se reverse nu numai albia nemulțumirilor determinate de starea de servitute, ci și înecăchițele flagrante care veneau dinspre stimulul politic al principatului. Refuzul constant al națiunilor privilegiate

și al confesiunilor recepte de a satisface îndreptățitele cereri ale mișcării politice românești a dus la răbufnirea nemulțumirilor acumulate într-o mișcare țărănească ce a pus sub semnul întrebării ordinea feudală și sistemul politic transilvănean. În fața nobilimii nu se mai ridica o țărănime, pur și simplu, cu revendicările ei sociale, ci una care a reușit în timpul confruntărilor să dea expresie generalizată unor deziderate ce prefigurau o nouă evoluție istorică. „Viziune ținând mai departe decât programele agrare — scrie acad. David Prodan — ale revoluției secolului următor pe care o prevestește”. Prin radicalismul țărănesc, ea a năzuit, spre deosebire de trecut, nu spre ameliorarea raporturilor feudale, ci spre răsturnarea lor. Țărănimea nu mai privește înapoi, ci spre viitor pe care, instinctiv, îl prefigurează prin revendicările sociale incluse în programul de la Deva, dar și prin lozincile cu înțelesuri

naționale pe care le formulează în focul luptei.

Acestea din urmă, mai cu seamă, au neliniștit, deoarece țărănimea se ridicase implicit și împotriva deținătorilor puterii politice, a națiunilor privilegiate. Ostilitatea nobilimii și deruta ei se datorau și stimulului ce venea (în primul rând prin intermediul preoților, care alcătuia pătura intelectuală sătească) dinspre mișcarea de afirmare națională, care, în deceniul lui Horea își căuta cu insistență — în spiritul ideilor lui Inochentie Micu — calea spre emanciparea politică. Refuzul categoric și constant al stărilor privilegiate de a lua în considerare postulatele mișcării naționale românești a făcut ca adversitățile politice dintre casta conducătoare și români să se transmită în mediul rural, masei iobăgești. Reprezentantă a unei religii nerecepte, și, ca atare, lipsită de drepturi constituționale, intelectualitatea măruntă a impulsionat lupta împotriva nobilimii, asociindu-i și o mo-

Horea 200

nu este decât o scobitură în pământ, întunecească și respingătoare, de unde nu mai vede lumina zilei până la eliberarea sa, care se întâmplă foarte tirziu. Pus în libertate, nu-și duce viața mai bine decât o vită. Cu un cuvânt, necazurile și poverile impuse supușilor de domnii lor pămîntești sînt fără sfîrșit, iar excesele la care sînt supuși pur și simplu de necrezut”.

Dacă astfel se înfățișa tabloul general al țărănimii din Transilvania, cu atât mai sumbră era situația locuitorilor din zonele de munte, din Carpații Apuseni, în bogata zonă auriferă a Țării Moților, unde a început răscoala. Din cauza aspri-mei climate, agricultura nu se putea practica aproape deloc, vitele creșteau și ele anevoie. „Aceasta — consemna Johann Theodor Hermann,

secretarul personal al lui Brukenthal — este soarta locuitorilor de la munte; ei își cîștigă mijloacele de trai foarte greu și cu trudă, tăind lemne, arzînd cărbuni, făcînd comerț cu obiecte din lemn sau muncind ca zilieri în regiunile de șes... Din acest motiv, pînă în anii 1776-1777 au fost tratați de către funcționarii urbariali cu foarte multă indulgență. În virtutea urbariilor vechi și a scutirilor din partea foștilor principii... Dar din anul 1776, dările în bani au crescut... celelalte prestații au fost mărite și mai mult... pe motiv că numărul supușilor s-a mărit. În zadar strigau aceștia [țărănii] că terenul și mijloacele de cultivare a pămîntului n-au sporit, că ei, luați fiecare în parte, stau acum mai rău ca înainte... Nu li s-a dat ascultare”.

Cine să întreprindă

o anchetă justă?

Poverilor impuse de jugul iobăgiei li se adăugau, pentru țărani români, o cruntă asuprire națională. Deși reprezentau cei mai vechi și mai numeroși locuitori ai Transilvaniei, așa cum remarcase însuși împăratul Iosif II cu prilejul uneia din vizitele sale în principat, românii erau lipsiți de cele mai elementare drepturi politice: „Poporul român — scria Michael Conrad von Heydendorff, vîcenotar al Scaunelor Medias și Alba — a fost tratat în Transilvania ca un popor destinat, încă de la originea sa, servituții, atât pe pămîntul crăiesc, cît și pe cel nobiliar. Multimea sa, în raport cu a celorlalte popoare ale Transilvaniei...

¹ Magazin istoric, nr. 5/1978.

tivație religioasă. Agitînd lozica trecerii nobilimii la legea românească, ce reprezenta, mai mult decît o religie, un mod de viață, se încerca să se înlăture unul din elementele sistemului politic — statutul „toleranței” — în esență inechitabil.

Lumea lui Horea

Țărănimea în iureșul evenimentelor, prin lupta ei revoluționară, a lovit sistemul politic al celor trei națiuni privilegiate dintre care românii fuseseră excluși, dar și în inegalitatea ce decurgea din situația de religie nereceptă a ortodoxiei. S-a oferit atunci soluția proprie, revoluționară, a problemei naționale românești, pornind de jos de la temelia societății și țintind, prin efecte, mai departe, spre structura instituțională medievală. Prin lupta desfășurată pe o arie românească, acolo unde se înfrunta un stăpîn feudal străin și o iobăgime de alt neam, de altă limbă și de altă credință, mișcarea condusă de

Horea a asociat programului revendicativ al națiunii componenta lui socială. „Istoric — afirmă acad. David Prodan —, problema poporului român din Transilvania e una și aceeași. Practic însă lupta de emancipare se dă acum pe două planuri, unul al intelectualității pornind de sus,

de la național, celălalt al țărănimii pornind de jos, de la social, amîndouă acum peste compartimentările confesionale”. Evenimentele din 1784 au făcut ca lupta țărănimii să se întîlnească pe meridianele acelorași aspirații cu intelectualitatea, împotriva acelor forțe ce reprezentau opresiunea și inegalitatea. În realitate cele două planuri erau complementare, atîta vreme cît cei care reprezentau aspirarea erau în egală măsură stăpîniți domeniilor și beneficiarii sistemului politic.

Prin lupta sa, țărănimea a arătat aristocrației și nobilimii, stărilor privilegiate, că o nouă epocă bătea la porțile istoriei. Lupta țărănimii române se integra sensului unor evenimente care anunțau pe continent, în diferite puncte geografice, prin mișcările țărănești, fenomenul revoluției democratice. Curții imperiale, evenimentele din 1784 i-au demonstrat însemnătatea problemei românești în Transilvania și necesitatea continuării cursului reforma-

Caracterul întru totul țărănesc al răscoalei e personificat de Horea însuși. Întru totul țăran, el n-a depășit cu nimic marginile țărănescului, nici ca stare, nici ca îmbrăcăminte, nici ca pregătire, nici ca mentalitate... Dar tocmai această identitate îi ridică în importanță ființa, îi dă o valoare reprezentativă. Horea crește în mărime nu înălfîndu-l deasupra masei, ci cufundîndu-l în ea, crește prin perfectă identificare cu ea. Crește nu prin singularizare, ci prin multiplicare. Așa și-a putut juca și și-a jucat autentice rolul de cap necontestat al răscoalei, așa a putut deveni simbolul ei mobilizator. Ceea ce-l distinge în mijlocul semenilor săi e o dotație firească, o psihologie potentă, un mai adînc sentiment al dreptății și nedreptății, o mai ardentă pasiune, un mai acut curaj al acțiunii, curaj debordînd marginile rațiunii; îl disting spiritul de dăruire, de sacrificiu în serviciul tuturor. În iureșul răscoalei nu dă nici un semn de vreo ispită de mărire, de avuție, e prins cu chimirul gol, așteptînd iarăși de la sale bani de drum pentru călătoria la Viena. El nu numai personifică minia populară, dar o și propagă, o activează, o dezlanțue, riscîndu-și viața. Horea e inima masei, nu superiorul detașat al ei. Și mai are în plus acel indefinibil care modelează pe eroul popular, definește ceea ce de tînd care vrăjește încrederea multimii, îi stîrnete imaginația, pune în mișcare legenda, duce la nemurire eroul.

DAVID PRODAN

a indicat patriei [clasei conducătoare] dintotdeauna — potrivit legilor — „înțelepciunea ca să-l mențină într-o stare de înjosire și în friu, să nu ajungă să-și cunoască propriile avantaje și puterea”.

Încă în 1437, cu prilejul răscoalei de la Bobilna, clasele conducătoare constituiseră acea înțelegere, *Unio Trium Nationum* —, ce re-nuena nobilimea maghiară și secuiască, precum și patriatul săsesc, excluzînd de la orice drepturi politice și sociale iobăgimea, în rîndul căreia majoritară era a „patra națiune” — cea românească —, socotită, potrivit înțelegerii, „tolerată” în propria sa țară. Aproape un secol mai tîrziu — după răscoala de la Bobilna — Codicele tripartit al lui Verböczy, alcătuit în 1514, statuasе și întărise această lipsă de drepturi a românilor. Chiar prin legiurile țării, ro-

toare a populației, ei n-aveau nici un reprezentant în Dieta țării, ca și cum nici n-ar fi existat. Dealtfel, ei n-aveau reprezentanți în nici unul din organisme care reprezentau autoritatea principatului sau a imperiului.

Cui și cum să se plîngă românii împotriva șirului de nedreptăți și abuzuri la care erau supuși? A căuta dreptatea la stăpînire era — cum nota Ignaz von Egerman, ofițer participant la acțiunea de reprimare a răscoalei —, un act inutil, căci „atît domnul de pămînt cît și slujbașii comitatensi sînt maghiari și aceștia nu sînt binevoitori față de națiunea română; ei nu îi consideră pe țărani români supuși ai stăpînului cărui îi aparțin, ci îi socotesc ca sclavi proprii... și deoarece nici unul din națiunile lor [dintre români] nu este luat în slujba comitatului — așa

tor. Intelectualității române i-a înverdat forța țărânimii pentru mișcarea națională. Pentru aceste rațiuni după respingerea Supplexului¹, intelectualitatea va desfășura o amplă mișcare de luminare a satului, în cadrul unui iluminism ce va purta pecetea popularului. În plan european, prin amploarea ei, răcoala a declanșat un răsunet de proporții, o difuzare fără precedent a problemei românești în opinia publică a continentului. Intervenită într-un moment când ideile revoluției democratice americane vesteau amurgul vechiului regim, lupta românilor transilvăneni a dezvăluit unei Europe a aspirațiilor democratice eșecul formulei despotismului luminat. Luptătorii pentru libertate au îmbrățișat cu căldură cauza românilor, într-o pledoarie despre dreptul la rezistență al oprimatului. Publicistica vremii a accentuat caracterul românesc al răcoalei, faptul că românii s-au ridicat împotriva

opresiunii nobiliare, a unei nobilimii străine. Evenimentele au difuzat imaginea unui popor de origine latină, ce constituia autohtonii țării, cei mai numeroși și care erau în permanentă legătură cu frații lor de peste Carpați. Reluând o idee, larg răspândită în epocă, a numărului covârșitor al românilor în spațiul carpato-danubiano-ponctic, publicistica străină a văzut în Horea pe un prim deșteptător al conștiinței naționale, liderul conștient de misiunea de a reînvia regatul Daciei. În acești ani de angajare revoluționară în Transilvania, românii apar ca o națiune unitară în spațiul țărilor române. În acest sens văzute lucrurile, momentul 1784 a contribuit substanțial, în măsură decisivă, comparativ cu mișcarea politică, la difuzarea imaginii despre poporul român, în cercuri largi europene.

Pornită dintr-o zonă circumscrisă geografic și social, lupta a evoluat spre zonele locuite de iobăgimea comita-

telor și a sfârșit prin a avea un caracter general românesc, prin participare și semnificație. Prin consecința ei, a contribuit la progresul general al principatului, mai cu seamă prin desființarea servitutiilor, care a deschis căile unei noi evoluții istorice pentru întreaga țărâname, indiferent de naționalitate. Ea a devenit, totodată, un simbol al mișcării de emancipare politică națională pe măsură ce se împlinește și în zona centrală sud-est europeană fenomenul conjuncțiunii naționalului cu socialul. În deceniile ce au urmat, până la revoluția din 1848 și chiar și după aceea, evoluția spre societatea modernă, spre național s-a desfășurat în interiorul arcului carpatic sub semnul „lunii lui Horea”. Numită astfel de contemporani, formula a făcut carieră în istoriografia secolului XIX. Lumea lui Horea a devenit în raport cu evoluția spiritului democratic în societatea românească un simbol în lupta forțelor progresului social.

¹ Magazin istoric, nr. 1, 11/1978.

Horea 200

cum s-ar cuveni — bietul român nicidecum nu poate aștepta nici de la acest loc mult sprijin”.

De subiectivismul autorităților și de imposibilitatea de a acționa în spirit justițiar erau convinși înșiși reprezentanții ai administrației. „Chiar cu cea mai mare bunăvoință de a îndrepta lucrul — consemna Johann Theodor Hermann — cine va întreprinde în acest caz o anchetă justă? Un transilvănean desigur că nu; pentru că el este fie complice aici sau acolo, sau va avea să se aștepte la cele mai cumplite persecuții”.

Rămânea țăranilor apelul la autoritatea centrală, drumul la împărăție, mai ales că Iosif II, adept al despotismului luminat, părea să manifeste oarecare înțelegere față de soarta țăranilor. După vizitele întreprinse în provinciile întinsului și etero-

genului său imperiu, Iosif II luase unele măsuri în favoarea țărânimii. Măsuri palide, limitate, dar chiar și acestea stîrniseră dezaprobarea și împotrivirea vehementă a nobilimii: „Pe vremea împăraților mai vechi și a doamnei noastre Maria Tereza, de fericită amintire de altfel, — consemna în memoriile sale un aprig apărător al nobilimii, Gyula Ferenc — am fost în mare liniște sufletească și trupească; dar de cînd a început să domnească domnul Iosif al II-lea, așa este totul după cum se obișnuiește să se spună: «nu știe omul ce e negru și ce e alb»; totul este tulburat, preoțimea, mănăstirile, treburile bisericesti... domnia, nobilimea ș.a. și numai țărânamea este susținută, patronată, protejată și ei i se dă îndemnare și putere”. Firește, lucrurile nu stăteau deloc

asa cum le prezenta septuagenarul cronicar, dar ele reflectă opoziția nobilimii față de orice fel de măsură menită să ușureze cât de cât soarta țăranilor.

În aceste împrejurări, zădarnic se plîngeau țăranii de nedreptățile la care erau supuși. „De 45 de ani — se spunea într-o relatare contemporană — ei [românii] poartă plîngerii fără folos;... purtătorii jalbelor au fost aspru pedepsiți, sub tot felul de pretexte scornite”.

Tumultul de la Cîmpeni

În primii ani ai deceniului nouă, pentru locuitorii domeniului Zlatnei (de fapt trei domenii: de Sus, de Mijloc și de Jos) s-a adăugat o nouă dare. Din timpurile cele mai îndepărtate, ei beneficiau, în schimbul unei reduse taxe anuale de arendare, de dreptul circiumăritului. Tezaura-

Drumurile lui Horea la Viena

Dr. DAN BERINDEI

„Părea a fi născut pentru a domni“. Cu aceste cuvinte caracteriza publicația Politisches Journal din Hamburg, chiar în 1785, pe Horea, într-un articol apărut la scurt timp după eroica moarte a marelui conducător al revoluției țărănești din 1784. Era perioada în care numele lui Horea devenise cunoscut nu numai în Transilvania, dar și cu mult peste hotarele ei.

„Advocat al poporului“

Iobag fiscal din Albac pe domeniul Zlatnei, Horea n-a rămas numai în locurile natale. Documentele din anii anteriori marii înfruntări din toamna anului 1784 îi relevă prezența succesivă în diferite

locuri. Fiind și meșter în lemn, constructor de case și biserici, a lucrat și în alte localități; într-o vreme și-a urmat și soția la un unchi al ei, în comuna Ciucea din comitatul Clujului, unde a muncit ca jeler. Inteligent, impunător în simplitatea sa, el a devenit un personaj central

Prestigiul conducătorului răscoalei din Transilvania a fost însă evident cu ani și ani înainte de declanșarea marelui război țărănesc din toamna anului 1784. Cel care a polarizat în jurul numelui său energiile miilor și miilor de țărani s-a impus în deceniul ce a precedat evenimentele decisive din 1784-1785, devenind principalul lor purtător de cuvânt.

al epocii. Printre țărani, „lumea lui Horea“ exista dinaintea marii lupte revoluționare și în centrul ei se găsea iobagul din Albac, neînfricat apărător al semenilor săi, „cunoscutul acum avocat al poporului“, cum îl caracteriza mai târziu, la mijlocul secolului XIX Alexandru Șterca-

riatul și Camera aulică monetară au arendat însă acest drept unor negustori, pentru suma de 12 000 florini. Imediat ce au obținut concesiunea vânzării băuturilor, negustorii au procedat la o creștere vertiginoasă a prețurilor: măsura de rachiu (vinars) a ajuns de la 13 la 24 creițari, cea de vin la 6-7 1/2 creițari. Firește, această scumpire a amplificat nemulțumirile în rândul moșilor. De ani și ani, între regiunile de munte din Munții Apuseni și valea Tîrnavelor (cunoscută în epoca feudală sub numele de Țara vinurilor — Weinland¹) se statorniciseră intense schimburi comerciale. Moșii valorificau în tinuturile de șes obiectele făurite de ei din lemn, în schimbul produselor agrare și viticole. Or, arendașii se aprovizionau acum din Banat, ceea ce însemna o grea lovitură atît pentru locuitorii de

la munte, cît și pentru cei de la șes. În repetate rînduri, sâtenii au cerut Tezaurariatului îndepărtarea arendașilor, trimițînd deputați și la Viena, dar în zadar. Necăpătînd dreptatea pe căi legale, la 24 mai 1782, în ziua de tîrg de la Climpeni, localnicii, împreună cu sâtenii din regiunile de șes învecinate, au spart cîteva buți cu vin ale arendașilor. Paguba se ridică doar la 343 florini, dar, ca întotdeauna, autoritățile au procedat față de țărani cu toată asprimea. Zece dintre ei au fost arestați și osîndiți la mulți ani de temniță grea; țărănilor de pe domeniul Zlatnei li s-a impus plata unei amenzi ce întrecea de zece de ori paguba provocată arendașului. Printre revoltații puși sub urmărire, s-a aflat și Horea, dar a reușit să scape și să plece la Viena, pentru a face recurs în numele sâtenilor împotriva nedreptății sentinței.

Pedepsele grele pronunțate împotriva țărănilor, alături de șirul celorlalte nedreptăți, de înăsprire a poverilor, a abuzurilor, de noianul de plîngeri nerezolvate, au sporit nemulțumirile, au întreținut și amplificat ostilitatea maselor. În această situație, anul 1784 a adus unele nădejdi în rîndurile țărănimii. Avînd nevoie de soldați, împăratul a hotărît conscrierea (recrutarea, înrolarea) sâtenilor din tinuturile de margine în regimentele grănicerești. Conscrierea a găsit un ecou neașteptat, sâtenii sperînd că în acest fel ar putea scăpa de iobăgie. Sate întregi s-au înscris în armată, îndeosebi locuitorii din comitatele Alba și Hunedoara. Odată înscrisi, mulți dintre țărani au început să spună că astfel vor putea scăpa de domniilor lor și vor rămîne stăpîni pe pămînturile pe care le locuiesc și care le aparțin de drept.

¹ Magazin istoric, nr. 12/1979.

Suluțiu, care mai adăuga că Horea se dovedise și „om harnic și orator mare”. Era pretutindeni cunoscut, deoarece — întocmai ca și Tudor Vladimirescu, ori Avram Iancu mai târziu — se afla acolo unde nedreptatea era mai mare și unde se impunea a rezista cel puțin printr-o jalbă meșteșugită. Într-o broșură germană era caracterizat drept „om cu învățătură și mare meșter în iscodiri rafinate”, susținându-se chiar că citea și înțelegea pe Klopstock¹. Deși la interogatoriul ce i s-a luat în închisoare a negat a ști să citească și să scrie, pare totuși probabil că Horea să fi avut suficiente cunoștințe, necesare desfășurării activității sale de reprezentant al poporului său pe lângă autoritățile înalte.

Începând din 1779, Horea a învățat și îndepărtat drum al Vienei, ca purtător de cuvânt al apăsatei iobăgimii tran-

¹ Frederick Klopstock (1724-1803) popular poet german.

silvane. Drumul ales nu era întâmplător; țăraniul năzuiau în dreptatea împăratului Iosif II, care — cu prilejul vizitelor făcute în Transilvania, în 1773 și apoi în 1783 — le adresase câteva cuvinte românești. „Scoală! Scoală!” îi îndemnase să se ridice pe cei care ingenuncheaseră în fața sa, le primise plîngerile scrise și le spusese tot în românește: „Oi căuta!”. Făgăduială de împărat, în care sătenii crezuseră.

Drumurile la Viena le-a făcut în 1779, în 1780, în 1782 și în iarna 1783-1784, cînd a stat mai multe luni în capitala imperiului, așteptînd reîntoarcerea împăratului din Italia. În primele trei drumuri l-a însoțit viitorul său ajutor Cloșca; Dumitru Todea, Gavrilă Onu, Cristea Nicola, preotul Popa Dumitru din Certeje au fost alții dintre însoțitorii viitoareii căpetenii a luptei țărănești din toamna anului 1784. În interogatoriul său din 1785,

Cloșca a dat unele amănunte referitoare la aceste călătorii. Drumul nu era lesnicios, deoarece se făcea pe jos, cu traista de merinde, timp de patru săptămîni la ducere și patru săptămîni la întoarcere. Delegații iobagilor nu aveau mijloace materiale pentru a-și îngădui să folosească diligența. La Viena, trimisiile țărănilor erau nevoiți să stea cam o lună, uneori — cazul lui Horea în iarna 1783-1784 — și mai mult. Sumele necesare călătoriei erau adunate de comunitățile ai căror *mandatari* erau. Cloșca a arătat, în interogatoriul său, că pentru fiecare drum, satele Bucium, Abrud și Cărpiniș îi dăduseră 20 florini.

În calitatea lor de reprezentanți ai țărănimii, Horea și tovarășii săi prezentau la Viena plîngerile colectivităților lor. Un autor anonim din epocă relatează că Horea „umbla” la Viena „cu tot felul de petiții”. Acestea erau întocmite încă de acasă sau erau redactate în capitala habsburgică. Neîndoielnic că țărani, ei în-

Horea 200

Iobagul Florea Cozma, de exemplu, a zis în auzul mai multora — cum se arată într-un document al vremii — că pe domni o să-i scoată din sat și „din țara asta, că țara-i asta a noastră”. Printre numeroasele mărturii de acest fel este și aceea a doi asesori jurați din comitatul Alba care au auzit pe români spunînd că țara este a lor și cînd vor fi cu armele în mîini îi vor scoate pe nobili de pe moșiile lor.

Împreună cu românii s-au înscris în unitățile militare și iobagii unguri. „Cînd această înscrisiere în armată a românimii a cuprins întreaga țară — se spune într-un raport trimis în august guvernatorului Transilvaniei — nu puțin iobagi unguri și sași s-au dus și ei în grup să se înscrie militari, nevrînd nici ei să mai presteze obligații... ba chiar în unele locuri nu vor să permită nici dijmuirea grînelor lor, spunînd că după înscrierea ca

militari pămîntul le aparține”.

În fața acestei largi mișcări a satelor, nobilimea a fost cuprinsă de teamă, de grija de a-și vedea pămînturile nelucrate și de a rămîne cu dările nelncasate. Ea protestează, asaltează cu plîngerile sale autoritățile.

Ca urmare a protestelor, înscrisurile în Hațeg și Alba au fost interzise. Nemulțumiți de încetarea conscrierii, la tirgul săptămînal de la Brad, din 28 octombrie, românii au făcut cunoscut că se vor duce la Hațeg, la vicecolonelul Karp, și-i vor cere să le dea armele în termen de opt zile. Dacă nu — amenințau ei — vor merge la Sibiu, la Prefectura supremă a armatei, iar dacă nu, la Viena. Și „dacă nu vor putea obține armele nici de acolo [de la împărat] — se arată într-o relatare anonimă — ...vor începe și se vor pune în libertate veșnică într-alt mod, încît

vor da de furcă însuși împăratului”.

După Brad, în ziua de 31 octombrie, delegații din mai multe sate s-au întrînit la Mesteacăn. Conform relatării lui Seiwert, Crișan a anunțat poporul că Horea s-a reîntors de la Viena și trimite vorbă că, potrivit celor mai noi porunci, „fiecare iobag e liber pe viitor să aleagă dacă vrea să mai îndeplinească și pe mai departe robote domnului sau să meargă la Alba Iulia și să-și aducă de acolo arme și să devină soldat”.

Ca un suvoi

Participanții la întrunirea de la Mesteacăn au hotărît ca peste o săptămîină, cu hrană pe cîteva zile, sătenii să meargă la Alba Iulia pentru a-și revendica cererile. Incidentul de la Curechiu, din 1 noiembrie 1784, pe care l-am menționat la începutul acestor pagini, a preci-

șiși, n-ar fi putut să le scrie, mai ales într-o limbă străină, dar tot atât de adevărat este că petițiile au fost întocmite după dorințele lor, iar Horea cunoștea probabil în suficientă măsură germana pentru a le înțelege și chiar verifica conținutul.

„Sosind la Viena și dobândind audiență... — relatea Alexandru Șterca-Șuluțiu, întemeiat pe informațiile la care a avut acces, cînd a redactat, în 1860, *Istoria Horii* — prin interpretare îi subșternu Horea împăratului toate nedreptățile și apăsările ce au de a pămîti nu numai muntenii [adică locuitorii de la munte — moții], dar și toată românimea din toată țara. El cu o îndrăzneală și cu o simplitate a inimei mare, arată că în patrie pentru români nu-i ascultare, nu-i dreptate și spusă că dacă majestatea sa nu va pași la mijloc, cu autoritatea și puterea sa cea împărătească, care, cum crede tot poporul, Dumnezeu i-au dat-o pe pămînt și asupra domnilor pămîntești, nu numai asupra să-

racilor, n-au nici o nădejde să capete nici o dreptate...”

Audiențele la curtea veneză se desfășurau după un protocol bine stabilit. De obicei, monarhul mergea în Kontrolorgang, unde jeluitorii înmînau petițiile aghiotantului său și împăratul adresa unuia sau altuia dintre ei cîteva cuvinte

Cloșca, cel mai apropiat om al lui Horea, se numește Ion Oargă. Cloșca era supranume. El e iobag fiscal din Cărpiniș, de pe domeniul de Mijloc al Zlatnei. La interogatoriu se declară cam de 30 de ani, în testamentul său de 37 de ani, o descriere oficială din partea armatei îl socotește de 40 de ani. Testamentul său îl arată țărăn de stare mijlocie, cu pămînturi, vile, bani dați împrumut, țărani stringători... În deputațiile din care făcea parte reprezenta obșnuit satele domeniului de Mijloc.

Crișan se numea Gheorghe sau Giurgiu Marcu și era tot din Cărpiniș. La interogatoriu se numește pe sine Crișan alias Marcu Giurgiu și se declară iobag, cameral și în vîrstă de 62 de ani. De origine era din Zarană, din satul Vaca (azi Crișan), era de pe Criș, de acolo supranumele de Crișan. În Cărpiniș venise frîn căsătorie. Și poate era fugăr din satul său, folosindu-se de privilegiul domeniului de Mijloc de a nu-și plăti pe iobagii fugiți. În tinerețe servise ca soldat în Regimentul Gyulay, avea deci și elementare cunoștințe militare. Robust, energic, activ, curajos. Așa ne apare și din portretul lui de la Muzeul de istorie. Deși de pe domeniul de Mijloc al Zlatnei, el activează cu deosebire în fruntea semenilor săi din Zarană, de pe domeniile nobiliare, dar în solidaritate cu cei din munți și în virtutea aceleiași porunci lăsată de Horea.

DAVID PRODAN

incendiat și pustiit curțile nobiliare din Mihăleni, Crișcior, Brad și Ribița. A doua zi, evenimentele au cuprins Baia de Criș, Lunca, Hălmaș și Hălmașel, Virfurile, Pleșcuța, Treștia și Luncani. Trufașa nobilime, care pri-

sau punea întrebări. Primirea de către împărat, în audiență, a lui Horea n-a avut loc cu prilejul fiecăruia dintre cele patru drumuri veneze. Izvoarele contemporane atestă însă că cel puțin o dată Horea a obținut de la împărat și o „audiență particulară”.

Chiar și în această desfășurare a audiențelor, în care rareori monarhul se oprea concret asupra unei plîngeri, drumurile la Viena erau privity cu vădită îngrijorare de autoritățile transilvane, iritate de repetata reclamare a abuzurilor săvîrșite de ele. La 19 octombrie 1782, Tezaurariatul Transilvaniei semnala cu vădită neplăcere plecarea spre Viena a lui Horea și a unor tovarăși ai săi și manifestă intenția arestării lor la înapoiere. În mai 1783, din nou autoritățile transilvane au reacționat vehement la vestea unei alte plecări spre capitala imperiului a lui Horea și a unor apropiați ai săi, insistînd asupra necesității de a fi prins și judecat.

pitat însă evenimentele. După ce a fost eliberat de țărani, Crișan a vorbit încă o dată mulțimii (se adunaseră aproape 1000 oameni), arătînd o patență, provenită — spunea el — de la împăratul Iosif II, prin care țărani ar fi primit ordin să distrugă pretutindeni curțile nobiliare și să omoare pe toți nobilii. Cuvintele rostite de Crișan au avut un puternic efect. Potrivit unui rezumat încheiat la 8 decembrie 1784 la Zlatna, de către un autor anonim, mulțimea a pornit în patru coloane, „ca un șuvoi”, una spre Cîmpeni, oalaltă spre Șoimuș, a treia prin Săcărîmb spre Binținți, pe lingă Mureș, a patra peste Mogos. Coloanele, mici la început, au crescut în scurt timp fiecare la cîte 3 000-4 000, alăturîndu-li-se oamenii din satele prin care treceau răsculații.

Flacăra revoluționară s-a întins cu repeziune. În ziua de 2 noiembrie, țărani au

vea pe țărani cu un neasemuit dispreț, a fost cuprinsă de o spaimă de nedescris. La 11 noaptea, judele nobiliar suprem de Zărand, Pap László, a încălecat pe un cal și „alergînd pretutindeni, le striga prin ferestre nobililor din calea sa, ca fiecare să fugă unde poate și astfel... a alarmat întreg Șoimușul”. Joseph Lamasch, parohul din Săcărîmb, care adăpostise în turnul bisericii mai mulți nobili fugiți din calea răzvrătiților, relatează peripețiile prin care a trecut un oarecare Moise Nándra, cu soția și fiica sa: „Dimineața (8 noiembrie)... i-am chemat pe toți de pe acoperișul bisericii și după ce s-au refăcut cît de cît, tăindu-i părul și mustața, i-am îmbrăcat pe domnul Moise Nándra ca franciscan, instruindu-l cum să se poarte pe drum; i-am înzestrat chiar cu un breviar zdrențuit... Pe soția acestuia, de asemenea, am îmbrăcat-o în femeie română... Din

„Cu miile să adunară la el”

Ceea ce îngrijora cel mai mult aceste autorități nu era altă problema reclamațiilor aduse împotriva lor în fața monarhului, ci însăși starea de agitație legată de drumurile căpeteniei iobagilor spre Viena. În ianuarie 1784, slujbași din Zlatna relateau că 202 iobagi declaraseră „de bună voie și nesiliți de nimeni” că au reclamat împăratului printr-o petiție încredințată lui Horea despre nedreptățile care li se făceau. Reîntoarcerea de la Viena era, de asemenea, prilej de agitație, așa cum relatează contemporanul Ioan Monorai, care arată că Horea, venit de la Viena, unde fusese „ca un legat al pirșilor”, a provocat mișcarea iobăgimii. „Îndată cum auziră cunoscuții lui că sosi Horea acasă — scrie el — unii să-l văză, alții ca să știe ce au isprăvit la Viena, iar alții, ca pre un om cu știință să-l întrebe ce va să fie de acea conscripție

ce se făcea, aleargă să se întâlnească cu dînsul”. O scenă similară o descrie și Alexandru Șterca-Șuluțiu (situlnd-o cronologic în preajma izbucnirii acțiunii revoluționare): „Așa, întorcîndu-să către casă, au sosit într-un sat aproape de Hălmgai, unde odihnindu-se de osteneala călătoriei cei lungi vreo 2-3 zile, vestea despre sosirea Horii să lăți de grab în tot Zărândul și românii, care așteptau cu sete sosirea lui, cu miile să adunară la el, să-l întrebe de le aduce ceva nădejde bună, dată lui de împăratul? El le povesti toate pe rînd...”

Întrât în legendă încă din timpul vieții, Horea, cel ce neostenit umbla pe drumuri în căutarea dreptății, mult timp n-a putut fi arestat de autorități, care-l urmăreau pentru activitatea lui în slujba celor mulți. La interogatoriul ce i s-a luat în închisoare a declarat că se știa urmărit de patru ani pentru că se dusesse la Viena la împărat! Țăranii îl apărau cu înverșunare pe cel ce le purta soliile, adăpostindu-l și anun-

țindu-l din vreme despre primejdiiile ce-l pîneau.

În primăvara anului 1784, după luni de zile de așteptare, Horea a înminat ultimele petiții al căror purtător era și tot de această dată a avut, se pare, audiența particulară la Iosif II. Acum ar fi pronunțat monarhul cuvintele „Tut ihr das” (Faceți-o!), îndemnînd în felul acesta la faptă pe iobagii transilvăni pentru căutarea dreptății, prin acțiunea lor directă împotriva asupririi nobiliare. Astfel de cuvinte aparțin probabil legendei, dar sigur este că Iosif II arăta un oarecare interes românilor, scriind despre ei: „Națiunea este, de altminteri, cu adevărat isteată și nestatornicia ei vine desigur numai din nenorocirea pe care o suferă”. Pare însă cu totul improbabil ca monarhul să fi pronunțat cuvinte de îndemn la luptă revoluționară.

Oricum, pentru Horea, a-această ultimă întîlnire cu împăratul (a cărui corespondență ulterioară dezvăluie că de fapt nici nu păstrase amintirea concretă a interlocutori-

Nesfîrșite plîngeri împotriva abuzurilor nobilimii și autorităților au fost adresate împăratului Iosif II în timpul vizitelor acestuia în Transilvania

În p. 11: Horea conducînd pe țărani la asediul unui castel. Gravură de Franz Kollarz, din Viena

vicejudele nobililor am făcut fierar și astfel toți trei au trecut în chip fericit prin mijlocul românilor”.

În orașul de reședință al principatului, la Sibiu, cea dintîi veste a ajuns în ziua de 4 noiembrie. Guvernatorul Samuel von Brukenenthal

a întocmit un raport pe care l-a prezentat personal comandantului armatei imperiale, generalul Preiss. Între cele două foruri exista însă o vie animozitate, fiecare încercînd să-și impună punctul de vedere: guvernatorul și Guvernul (guvernul alcă-

tuit din patru înalți funcționari germani) — doreau măsuri forte care să stingă din fașă revolta, în timp ce armata aștepta ordine superioare pentru a acționa în conformitate cu ele. Pînă atunci, unitățile din zonă au primit dispoziții numai să urmă-

lui său iobag transilvan) a fost decisivă. „Faimosul Horea”, relatează Michael Conrad von Heyendorff, contemporanul său, „vorbi se citeva ori cu împăratul la Viena și s-a reîntors de acolo atât de îndrăzneț și cuprins de intenții atât de rebele împotriva stăpînilor de pămînt, pe care le transmise mai departe românilor, încît a provocat răscoala...”

Datorită activității lor, prestigiul conducătorilor răscoalei ajunsese deosebit în sînul iobăgimii, Horea, ca și Cloșca, fiind, pentru țărănime, cum spunea Crișan la interogatoriu: „oamenii care au fost la înălțatul împărat”. Pentru a da mai mare tărie apelului său la luptă, Horea a invocat porunci imperiale și a arătat o cruce care i-ar fi fost dată de monarh. Mai tîrziu, la sfîrșitul primei jumătăți a sec. XIX, cronicarul sas Iosif Marlin va scrie fără să ezite că „această îngrozitoare răscoală românească s-a întîmplat cu știrea și învoirea împăratului Iosif”, ceea ce desigur nu

corespundea unei realități istorice. Legenda însă, făurită încă din timpul luptei, își făcuse drum în conștiința publică. Și chiar Horea, din rațiuni politice, contribuise la închegarea ei.

„Deputatul munților” — cum îl caracteriza Șterca-Șuluțu —, considerat de nobilime și autoritățile guberniale „un tulburător de țară” și „cel mai primejdios om”, a știut să invoce „porunca împăratului” pentru a-i stimula pe iobagi și a-i ridica mai cu înlesnire la luptă. Insuși Iosif II îi scria iritat fratelui său, marele duce Leopold de Toscana, despre pretenția lui Horea de a fi trimisul său în Transilvania pentru a îndemna pe țărani să se răscole. Legenda se va dovedi mai puternică decît realitatea, ea persistînd chiar și după ce căpeteniile mișcării vor pieri la Alba Iulia.

Mai trebuie amintit că gîndul unui nou drum spre Viena a fost prezent la Horea chiar și în timpul luptelor țărănești din ultimele luni ale

anului 1784. Cînd s-a negociat armistițiul de către Cloșca cu vicecolonelul Schultz, cel dintîi i-ar fi spus reprezentantului armatei imperiale că Horea, și cu el Cloșca, ar fi trebuit, potrivit hotărîrii țărănilor, să plece spre Viena după armistițiul de 8 zile. Chiar adăpostirea în munți era determinată de aceeași pricină, satele hotărînd ca ei să se ascundă pentru a nu fi prinși și opriți de la noul drum spre Viena. În timpul procesului, căpeteniile iobagilor mai nădăduiau că vor fi duse în fața împăratului.

Drumurile lui Horea sînt cuprinse în istoria marilor fapte de acum două veacuri ca și în legenda pe care poporul a țesut-o cu dragoste și imaginație în jurul măreței figuri a lui Horea, conducătorul neînfriecat al țărănimii transilvane. Ele cuprind neîndoielnic o parte din „preistoria” impresionantei și impetuoasei ridicări la luptă a iobăgimii pentru dreptate și libertate.

rească mișcările răsculaților și să încerce să se edifice asupra naturii și scopurilor ridicării la luptă a țărănilor. Nu era singura divergență din sînul păturilor conducătoare: nobilii suspectau deopotrivă armata și Guvernul de pactizare sau cel puțin de aprobare tacită a țărănilor. În sfîrșit, contradicții au apărut între patriciatul săsesc și nobilime.

Pe fondul acesta, luptele luau amploare. După ce, în ziua de 4 noiembrie, 5-6 000 oameni au atacat și pustiit curțile baronului Josika, din Brănișna, răsculații s-au împărțit în două cete înaintînd pe cele două maluri ale Mureșului. În cursul nopții au aprins toate curțile nemeșesti din Șoimuș, iar a doua zi au pustiit pe cele de la Rapolt, Boblina, Geoagiu și multe altele. Totodată, o ceată mare de țărani, sub conducerea lui Crișan, a atacat Cîmpenii, unde a distrus

din temelii casele șpanului (administratorul domeniului regesc), luînd toate documentele găsite și aruncîndu-le în apă. În aceeași zi, răsculații s-au adunat în partea de jos a Abrudului, de unde „a doua zi, în zori — notează cronicarul secui Ioszeff Benkő în *Oglinda națiunii române din Transilvania* — ...o mulțime alcătuită din 6 000 de oameni acoperă ca un nor munții Abrudului. În jurul orei 8 dimineața, cu strigăte înfiorătoare, [țărănii] pătrund în oraș”.

Revoluția a cuprins cu repeziune întreg comitatul Albei, extinzîndu-se și în Hunedoara. Cetele răspîndite în susul Mureșului au pătruns în ziua de 6 noiembrie în Vurpăr și Picleș, în vreme ce o parte a țărănilor au trecut rîul la Geoagiu, luînd-o spre Bîntînji, Cioara, Vințul de Jos, unde, spune un ra-

port, „locuitorii fac cauză comună cu ei”. La Vințul de Jos, sătenii au spart hambarele, pătulele, surele, au vîrsat grînele pe jos și le-au împărțit spunînd — se arată într-o relatare — „aceasta este munca voastră, ducețile în pace, acum este timpul să primiți și voi”.

Adăpostiți în castelele de la Deva și Hunedoara, nobilii, înspăimîntați, au întreprins demersuri după demersuri, cerînd intervenția armatei imperiale: „Ne aflăm în cea mai mare primejdie a vieții — se arată într-o scrisoare adresată de nobilii din Deva guvernatorului principatului... Din această pricină, rugăm preafînălțimea voastră, în numele întregii obști, să binevoiți a hotărî să se trimită aici cît mai neîntîrziat armată”.

(Continuare în numărul viitor)

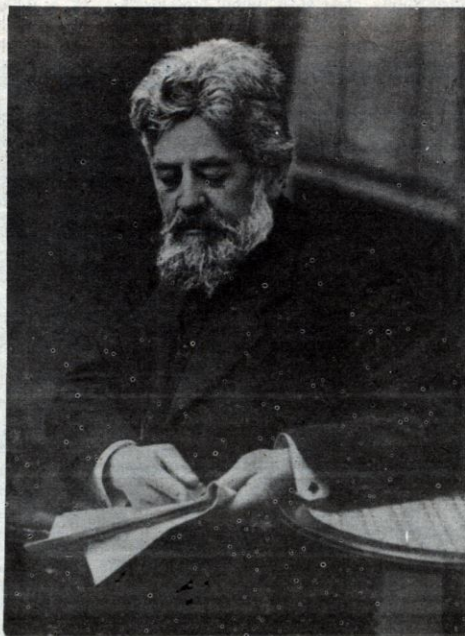
CĂRTURARI ȘI INVENTATORI

I. M. ȘTEFAN

La 3 august 1886, parizienii asistau la un spectacol neobișnuit: cursul Senei era urcat de o mică ambarcațiune fără visle, fără zbat-uri, fără pinze, împinsă parcă de o forță nevăzută. În urma ei, în direcția opusă înaintării, țignea un puternic șuvoi de gaze. Puțini dintre spectatori își închipuiau că acest șuvoi putea fi pricina propulsiei. La bord se aflau românul Alexandru Ciurcu și francezul Just Bulson, amândoi tehnicieni amatori, creatorii motorului misterios ce mișca ambarcațiunea. Prezent la una dintre experiențele următoare, colonelul Maurouard, trimisul guvernului francez, nota în cunoscuta revistă științifică *La Nature*: „Gazele sînt ejectate cu forță din motorul propulsor și produc un zgomot puternic, iar vasul înaintează în direcția opusă țig-nirii lor, în mod regulat și continuu. Este, de fapt, o rachetă care zboară și care antrenează cu ea întreg obiectul pe care se află”.

Era vorba de o premieră mondială, de cea dintîi navă propulsată reactiv, o experiență despre care, în iunie 1930, revista *România aeriană* scria că reprezintă „prima încercare practică a unui vehicul mișcat cu fuzee”. De altfel, nu era singura surpriză tehnică pe care românii o făceau la sfîrșitul veacului trecut francezilor. În 1880, parizienii văzuseră cir-

culînd la Paris remarcabilul autotomobil cu aburi al lui Dumitru Văsescu, moment de pionierat în dezvoltarea locomoțiilor terestre; în 1891, Constantin Miculescu inaugura-se un nou capitol al termodinamicii, determinînd, cu ajutorul unui calorimetru inventat de el, cel mai precis echivalent mecanic al caloriei; în 1894, Dragomir Hurmuzescu construisese cel dintîi electroscoap modern, cu ecran electrostatic, de care s-au folosit H. Becquerel pentru a descoperi, doi ani mai tîrziu, radioactivitatea, iar soșii Curie, patru ani mai tîrziu, pentru a izola radiul.

Darul lui Napoleon I

Dar să revenim la Alexandru Ciurcu, această personalitate complexă a culturii românești, până acum cîțiva ani aproape uitată, încercînd să conturăm coordonatele zbruciumate sale existențe. „E în acest copil al Brașovului, scoborîtor din vechiul neam al Ciurculeștilor — scria Constantin Mille la 12 octombrie 1910, în *Adevărul* —, este ceva din omul de sud, repede înflăcărat, mult vorbitor, cu fanterie bogată, totdeauna în fierbere, totdeauna în acțiune, setos de lucru, de luptă, chiar dacă această luptă ar duce-o împotriva naturii...” Iar N.D. Cocea nota, la 13 martie 1913, în *Facla*: „În vremea asta prozaică de trai burghezesc și de năzuinți calculate cu cumpătare, ce n-a fost și n-a încercat să fie D. Ciurcul Ziarist, agronom, inventator de motoare și aeroplan, orator, om politic, martir, expulzat, profet în țara lui și iarăși ziarist. D. Ciurcu n-a rămas nepăsător în fața nici uneia din manifestările infinite ale geniului omenesc și a tresărit de cîte ori demonul acțiunii închis într-insul s-a găsit în pragul necunoscutului, pe povișul unei nedreptăți sau în fața perspectivei unui progres de realizat”.

Alexandru Ciurcu s-a născut la 29 ianuarie/9 februarie 1854, la Șercaia, în ținutul Făgărașului, nu departe de Brașov, unde tatăl său se refugiasse după înfrîngerea revoluției din 1848. Cînd Mille se referă la Alexandru Ciurcu ca fiind „scoborîtor din vechiul neam al Ciurculeștilor”, aceasta nu este o figură de stil. O broșură tipărită în toamna anului 1885 în Tipografia „Românul” (*Două exilați*). De un amic intim al familiei, București, 1885), aduce o serie de precizări prețioase. Aflăm astfel că „familia Ciurcu este una din familiile de frunte din Brașov. Ea s-a așezat în Transilvania acum vreo 400 de ani, emigrînd din România, unde fusese persecutată de domnul de atunci. Dar de atunci și pînă acum, această

familie n-a încetat de a avea relațiuni familiare și de afaceri atît dincoace cît și dincolo de Carpați. Cei mai mulți dintre membrii acestei familii întinse s-au ocupat cu comerțul și agricultura... Un Ciurcu a fost în secolul trecut [sec. XVIII] stărilor la mănăstirea Sinaia. În 1814, un Ciurcu a înființat satul Sudiți, din județul Buzău, colonizîndu-l cu români din Ardeal. În Brașov se află o suburbie care se numește Malul Ciurcului, în memoria acestei familii care totdeauna a fost iubită și stimată de românii brașoveni. Chiar astăzi bătrînul Neculae Th. Ciurcu... este la Brașov una dintre figurile cele mai respectabile și mai respectate și, deși poartă în spinare vreo 78 de ani, îl vezi figurînd în fruntea tuturor întreprinderilor naționale”.

Printre înaintașii lui Alexandru Ciurcu se numără și Radu Tempea (1768-1824), cărturar de seamă, cunoscut ca poet și organizator al învățămîntului românesc din Ardeal, dar mai ales ca autor al unei lucrări filologice de pionierat, intitulată *Gramatică românească*, tipărită la Sibiu, în 1797. În 1796 a fost numit director al școlilor ortodoxe românești din Ardeal, funcție pe care a îndeplinit-o pînă prin anii 1806 sau 1808, pentru ca mai apoi să devină protopop de Brașov. La sfîrșitul sec. XVIII se pare că a îndeplinit și unele misiuni diplomatice. În familia Ciurcu s-a păstrat mult timp o tabacheră de argint pe care Radu Tempea o primise în dar de la împăratul Napoleon I. Tradiția familiei istorisește, dealtfel, că întîlnindu-l, se pare, la Viena, împăratul francez, impresionat de vitejia și priceperea în luptă a regimentelor de grăniceri români din armata austriacă cu care francezii se confruntaseră în mai multe rînduri în timpul campaniilor din anii 1793-1815, l-ar fi rugat pe Tempea să-i tîlmăcească sensul expresiilor „Dă vere!”, „Dă finule!”, „Dă cumnate!”, pe care membrii acestor unități și le adre-

sau în timpul luptei. Tempea i-ar fi spus atunci lui Napoleon că ostașii respectivi proveneau din aceleași localități, mulți dintre ei fiind rude și prin acele cuvinte se încurajau reciproc; după aceea i-a explicat întreaga organizare a regimentelor grănicerești.

Un fiu al lui Radu Tempea a fost protopop al Brașovului, iar mai tirziu, în 1835, a fost chemat în Țara Românească de către mitropolitul Neofit al Ungro-Vlahiei, fiind numit director al Seminarului teologic din Rimnicu-Vilcea. Anastasia, fiica lui Radu Tempea, femeie vrednică și învățată, s-a căsătorit cu Niculae Dim. Ciurcu, ea fiind mama luptătorului pașoptist Niculae N. Ciurcu și bunica lui Alexandru Ciurcu. În casa lui N.D. Ciurcu veneau adesea în refugiu și țineau întruniri refugiați politici din Țara Românească, așa cum s-a întîmplat în 1821, după revoluția lui Tudor Vladimirescu și ocuparea Bucureștilor de către trupele otomane. Și Grigore IV Ghica a venit la Brașov, la Niculae Dim. Ciurcu, înainte de a prelua domnia în Muntenia (1822), iar brașovenul l-a însoțit în călătoria sa la București, menită să pregătească suirea pe tron. Cînd N.D. Ciurcu a murit, în 1827, văduva sa Anastasia s-a stabilit la Valea Călugărească, după ce un timp domnitorul i-a oferit ospitalitate în chiar palatul său din București.

În zilele revoluției de la 1848

Niculae N. Ciurcu, cel mai mic din cei 12 copii ai Anastasiei, a rămas de mic orfan de tată. A urmat școala la Brașov, la Sibiu și la Viena, deprinzînd în paralel practica comercial-financiară la „casa” Hagi Constantin Pop, firmă a cărei centrală se afla în capitala habsburgică. A fost funcționar al acestei firme și în același timp a audiat diferite cursuri la Universitatea din Viena. Tot aci s-a împrietinit cu o

¹ Amănunte în *Magazin istoric*, nr. 11/1973.

serie de cărțurari români, printre care August Treboniu Laurian. În 1842, la 20 ani, Nicolae N. Ciurcu s-a stabilit în Țara Românească, unde a preluat administrația moșiei Dudești, la bariera Bucureștilor, pe care în numai șase ani a adus-o într-o stare înfloritoare.

Nicolae N. Ciurcu a luat parte la pregătirea și desfășurarea revoluției de la 1848, fiind desemnat ca delegat al județului Ilfov pe lângă Guvernul provizoriu. După aceea a fost nevoit să ia calea exilului, refugiindu-se în Transilvania. Mai înainte, un document din 21 august 1848 ni-l arată oferind „onorabilei Locotenente Domnești” șase sute de puști, ce voiește „a le hărăzi țării”. Pe acea vreme, era logodit cu Polixenia Chirilov, din București. Întrucât nu i s-a îngăduit să se întoarcă în România, logodnicia a trebuit să treacă împreună cu familia ei, în 1851, cu chirvanele, peste munți, cununia sărbătorindu-se la Sibiu. Aci Nicolae N. Ciurcu luase în arendă mai multe moșii între Brașov și Făgăraș și, ajutat de rude, cumpărase o mică proprietate la Șercaia, unde a organizat o fermă exemplară. Aici s-au mutat cei doi soți, aici li s-au născut cei trei copii: Adela, Elena și Alexandru.

Din familia Ciurcu au mai făcut parte medicul Sterie N. Ciurcu, văr cu Alexandru, care și-a luat doctoratul la Viena, iar din 1886 a practicat în acest oraș, afirmându-se ca o figură proeminentă a românilor stabiliți acolo; întemnițat de autoritățile habsburgice, în 1916, la intrarea României în război, a murit în închisoare. Din același neam au făcut parte Ioan I. Ciurcu și Nicolae I. Ciurcu, primul dintre ei și un talentat folclorist. În 1880, ei au întemeiat librăria și editura „Frații Ciurcu” din Brașov, dotată și cu o tipografie modernă, unde s-au tipărit numeroase scrieri românești.

Avea, deci, de la cine să moștenească Alexandru Ciurcu sentimente naționale puternice și aptitudini pentru

*„Căci, în lumea noastră,
românii și ungarii sunt
legii, nu sunt oameni și nu
sunt deosebiți de noi,
ci sunt deosebiți de noi
prin călătoria noastră
în lumea noastră, unde
omul este omul, iar
omul este omul, iar
omul este omul.”*

*„Căci, în lumea noastră,
românii și ungarii sunt
legii, nu sunt oameni și nu
sunt deosebiți de noi,
ci sunt deosebiți de noi
prin călătoria noastră
în lumea noastră, unde
omul este omul, iar
omul este omul, iar
omul este omul.”*

Proiectul scrisorii prin care Al. Ciurcu cerea, în 1905, iarului „sa cruțe viața marelui scriitor Maxim Gorki, care face cinste nu numai națiunii ruse, dar și întregii omeniri”

însușirea unei culturi temeinice, ca și o atitudine etică înaltă, de „om dintr-o bucată”, străin de compromisuri, cum avea să-l caracterizeze mai târziu un coleg de gazetărie, C. Constantinescu-Cosco, în *Universul literar* din 5 iulie 1910, adăugând că „nicicând omul politic Ciurcu nu a dezmințit și nu a alterat pe ziaristul Ciurcu”. O amprentă decisivă asupra drumului său în viață și-a pus faptul că a avut, alături de el, ca îndrumători, prieteni sau colaboratori apropiați, astfel de reprezentanți de seamă ai vieții sociale și culturale românești, cum au fost Iacob Mureșianu (dascălul său la gimnaziu), C.A. Rosetti (inițiatorul său în ale gazetăriei), Mihail Kogălniceanu, Titu Maiorescu, Dimitrie Brătianu, Mihai Eminescu, I.L. Caragiale, George Barițiu, Const. Dobrogeanu-Gherea, Constantin Diaconovici, George Panu, Take Ionescu, Const. Rădulescu-Motru, Nicolae Gri-gorescu și încă mulți alții.

Întîlniri cu Eminescu și Caragiale

În 1856, tatăl său, Nicolae N. Ciurcu, a dobîndit dreptul de a se întoarce în Țara

Românească, unde a luat în arendă o moșie. Alexandru avea pe atunci un an și jumătate. O amintire de neuitat din anii cînd a urmat școala primară la București, despre care a relatat mai târziu, a fost întîlnirea sa cu Vodă Cuza, care trecea călare spre Dealul Mitropoliei, ca să deschidă Adunarea Legiuitoare. Domnul s-a oprit, l-a remarcat în mulțime, unde se afla alături de tatăl său, și i-a adresat cîteva cuvinte. Pe Nicolae Ciurcu l-a îndemnat să facă din el un om de nădejde.

Părinții l-au trimis apoi să urmeze liceul la Brașov, unde, spre neazul lor, n-a fost un elev model; învăța doar la materiile care îi plăceau. Cîtea, în schimb, mult, mai ales cărți de istorie, relatări de călătorie și lucrări de știință popularizată, însușindu-și, în același timp, cu ușurință limbile străine. Era preocupat, totodată, să realizeze mici construcții tehnice ingenioase. În 1873, la îndemnul tatălui său, a plecat la Viena, unde a studiat dreptul, devenind, totodată, un membru de frunte al Societății „România Jună” (i-a fost și secretar). Aici s-a împrietenit cu Andrei Bărseanu și l-a cunoscut pe marele chimist-inventator Nicolae Teclu din Brașov, pe atunci profesor universitar în capitala austriacă.

După trei ani de studii, greutatea materiale întîmpinate de părinți în țară nemaipermițându-le să-i trimită banii necesari continuării cursurilor, s-a întors la București în 1876. Aici s-a consacrat ziaristicii, punîndu-și deindeul în slujba marii cauze a independenței neamului său. A lucrat mai întîi la *jurnalul Unirea democratică*, pe care îl va defini mai târziu ca „organul junei stîngi”, unde a scris cu căldură despre drepturile „milioanelor de frați din Transilvania”, condamînd politica de deznaționalizare a autorităților austro-ungare. La 20 februarie 1877 scria că „în Transilvania românul nu are dreptul să fie român”. Corector la acel ziar

era I.L. Caragiale, cu care a legat o trainică prietenie. În această vreme, l-a cunoscut și pe Eminescu, pe atunci redactor la *Timpu*. Amintindu-și de întâlnirile sale cu marele poet la cafeneaua „Labes”, Ciurcu nota în *Adevărul* din 17 octombrie 1911: „În general Eminescu era tăcut și gînditor. Mai mult cumpăra decît vindea. Figura sa cea dulce și plină... rispea blîndețea și mai totdeauna părea că suride. Rîdea bucuros cînd conversația devenea glumeață și se amesteca în vorbă, spre a deveni apoi din nou taciturn. Dar cînd se atingeau o chestiune care îl interesa mai de aproape, se înviora, ochii îi sticleau, obrajii i se rumeneau și devenea expansiv. Ba cîteodată se aprindea și începea să peroreze. Îl interesau mai întîi chestiunile naționale, apoi cele sociale și mai în urmă chiar cele economice... Contactul cu ardelenii a avut o mare influență asupra lui Eminescu, atît în gîndire cît și în factura limbii. La Viena, în Societatea „România Jună”, care are un trecut așa de frumos, Eminescu a avut ocazia să se lege cu românii din toate unghiurile și înfrîurirea acestor legături se cunoaște în scrierile sale”. Potrivit relatărilor pe care ni le-a făcut ultima sa fiică în viață, Rodica Stroja, Ciurcu obișnuia să se întâlnească cu Eminescu și cu Gaster¹. Toți trei și pasiionați colecționari de vechi scrieri și documente românești.

Adevărata ucenicie ziaristică Ciurcu și-a făcut-o la *Românul* lui C.A. Rosetti, unde a lucrat din 1877 și pînă în 1881. Un ziar prețuit de public pentru onestitatea sa și pentru intransigența opiniilor exprimate de Rosetti (mulți liberali nu uitaseră cuvintele lui: „Domnilor, am luat Plevna externă, e adevărat, acum ne rămîne să

luăm Plevna internă”). „Redacția, își amintea el într-un articol publicat la 20 septembrie 1910 în *Adevărul*, se compunea dintr-o cameră vastă, iar spre ferestrele din strada Doamnei era în curmeziș o masă enormă, din stejar sculptat, la care lucram cu toții, Rosetti șezînd la o latură din capul mesei, pe fotoliul istoric, cumpărat și răscumpărat de vreo două ori de negustorii din București, iar eu ședeam la cealaltă latură, în fața lui Rosetti”. În 1882, cînd s-a înființat prima „Societate a presei române”, sub președinția lui C.A. Rosetti, Ciurcu i-a fost alături, ca membru fondator.

În 1877, înțelegînd necesitatea unei publicații românești care să circule și în străinătate, fără să părăsească redacția maestrului său, Alexandru Ciurcu a înființat, împreună cu Émile Galli, ziarul de limbă franceză *L'Orient*, căruia îi va schimba apoi titlul în *L'Indépendance Roumaine*. Bine făcut, interesant, cu un excelent serviciu de reportaj, acesta este primul jurnal românesc de mare prestigiu cunoscut și în cancelariile europene.

Pe frontul independenței

În 1877, Al. Ciurcu pleacă, în calitate de corpondent de război, pe frontul de luptă de la sud de Dunăre, fiind acreditat, pe baza recomandărilor lui Mihail Kogălniceanu și ale baronului rus Jomini, pe lîngă comandanțele române și rus. Aci se împrietenește cu pictorul Nicolae Grigorescu² și cu Carol Popp de Szathmări³, ambii veniți să immortalizeze scenele eroice ale campaniei, precum și cu eminentul doctor Carol Davila⁴, șeful Serviciului sanitar al armatei. Într-o scrisoare care s-a păs-

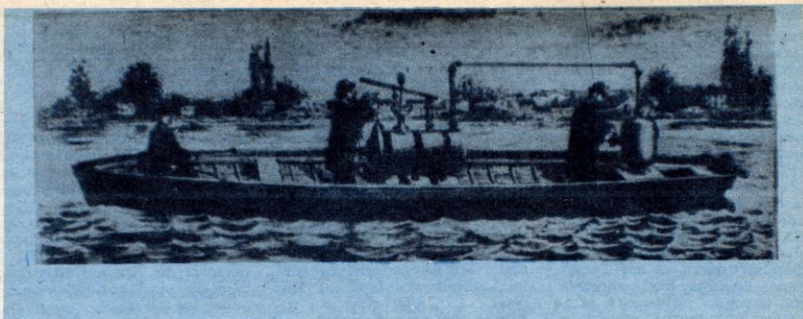
trat în arhive, din 2/16 noiembrie 1877, trimisă de la cartierul general de la Poradim, citim între altele: „...Din ce în ce mă conving mai mult că mie nu-mi prieste altă viață decît viața în libertate, o viață mișcătoare și variată. În orice caz, voi sta pînă la luarea Plevnei, care nu va întîrzia nici”. Relatările trimise de pe front de Ciurcu au apărut nu numai în ziarele românești de o parte și de alta a Carpaților, ci și în mari cotidieni europene, ca *Wiener Tagblatt*, *Le Temps*, *Morning Post* etc.

În fondul de manuscrise al Academiei R.S.R. și în arhiva familiei, se află o bogată corespondență pe care Ciurcu a primit-o în perioada 1878-1885 și care ilustrează poziția culturală și socială pe care a ocupat-o în societatea românească a vremii. Alexandru Vlahtuță îi trimitea de pildă, în 1878 spre publicare, la *Românul*, o poezie patriotică inspirată din bătăliile războiului neafrînării. Este datată 29 septembrie, din Birlad, pe cînd poetul mai era încă elev, cu doi ani înaintea debutului său în *Convorbiri literare*. Textul este emoționant: „Reputabile redactor! Înserați vă rog aceste tinere și sficioase versuri în bătrînul și stimulat Dvs. ziar sau, dacă credeți că ele nu merită a-cesta onoare, refușați-le locul cerut și primiți asigurarea stimei și considerației ce vă conserv. A. Vlahtuță”. George Barițiu îi scria despre „scenaria singeroasă” din Ardeal, unde românii suferă opresiunea crîcnenă a autorităților, și-l ruga, totodată, să-i trimită, la schimb cu *Gazeta Transilvaniei*, *L'Indépendance Roumaine*. Într-o scrisoare expedită din Brașov, Aurel Mureșianu îi exprima bucuria față de noile condiții de independență ale statului român, subliniind că „întîrîndu-vă voi, mai prindem și noi puteri”.

În această perioadă (1877-1885), activitatea culturală și ziaristică a lui Alexandru Ciurcu a luat o amploare tot mai mare. A înte-

¹ Moses Gaster (1856-1939), filolog român, membru de onoare al Academiei române; după 1885 s-a stabilit în Anglia. Autor al unor studii de literatură română veche; a tradus în engleză legende și basme românești.

² *Magazin istoric*, nr. 5/1977; 2-4/1983; 1/1972.

Prima navă reactivă din istoria tehnicii, concepută de Ciurcu și Buisson, urcând cursul Senei în 1886 (gravură din revista franceză *La Nature*)

In p. 22: Alexandru Ciurcu, într-o fotografie din ultimii ani ai vieții

meiat încă două ziare de limbă franceză, *La Bourse* (economic) și *Le Bossu* (satiric); a înființat, de asemenea, publicația-magazin *Cimpoiul*, subintitulată „Romane, povești, poezii, varietăți, muzică, arte, știință pentru toți, mode”. A elaborat în detaliu proiectul unui Palat al Presei Române, cuplat cu un Teatru Popular (unde să se joace precumpănitor piese românești), pe strada Clemenței, din București.

Ziarele întemeiate și conduse de Ciurcu — în această activitate, cum își va aminti în două articole publicate în *Adevărul* din 2 și 3 octombrie 1911, „cuconul Mihălașche” (Kogălniceanu) fiindu-i adesea mentor — s-au afirmat ca o tribună a inițiativelor generoase, a progresului social și economic, a demascării sistematice a inechităților, a susținerii ferme a cauzei românilor transilvăneni.

Temp de cîteva luni, în 1880, Alexandru Ciurcu a lucrat, sub conducerea colonelului I. Fălcoianu, la nou înființata „Direcțiune Prințiară a Căilor Ferate Române”, menită să preia liniile ferate române din minile concesionarilor străini¹. În această vreme, la îndemnul lui C.A. Rosetti, a asigurat lui C. Dobrogeanu-

Gherea, cum rezultă dintr-o însemnare pe care am găsit-o în arhiva familiei, concesionarea „restaurantului gării Ploiești, cel mai important din țară”. „Toată viața — nota Ciurcu — Dobrogeanu-Gherea mi s-a arătat recunoscător pentru această favoare, care i-a permis nu numai să nu ducă grija existenței, dar să trăiască larg, să scrie în tihnă și să-i ajute pe coreligionarii săi politici”.

O triplă prioritate mondială

La 5 septembrie 1885, Alexandru și tatăl său Nicolae Ciurcu, ca și alți patru români ardeleni, în urma unor presiuni făcute asupra guvernului Brătianu de către diplomația austro-ungară, au fost expulzați din țară. În luarea acestei hotărâri, se pare că Brătianu a avut în vedere și virulența critică a presei editate de Alexandru Ciurcu. Măsura abuzivă — condamnată de presă, de interpelări în Camera (Kogălniceanu) și Senatul (G. Mîrzescu), de intrări ce au avut loc la București, Iași și Craiova, de numeroase scrisori de protest semnate de personalități ca D. Brătianu (fratele primului ministru), Maria Rosetti

(C.A. Rosetti murise la 8 aprilie 1885), George Panu, Constantin Bacalbașa, I.I. Eliade Rădulescu, Vintilă C. A. Rosetti și mulți alții — va fi anulată cîteva ani mai târziu. Pînă atunci, Alexandru Ciurcu s-a stabilit pentru cinci ani la Paris, unde s-a consacrat, alături de prietenul său Just Buisson — fost reprezentant al agenției de presă „Havas” la București —, realizării unui nou tip de motor, un „propulsor cu reacție”, pentru care a inventat și un nou tip de combustibil, a cărui ardere nu lasă reziduuri (primele experiențe le efectuaseră la București, în 1882). Grație unui astfel de motor cu reacție „Ciurcu-Buisson”, cea dintîi navă reactivă din lume urca Sena — cum arătam la începutul acestor pagini — la 3 august 1886.

Cei doi inventatori au realizat și primul motor termic reactiv destinat aeronauticii, dotat cu o tubulatură pentru dirijare (una dintre problemele cele mai dificile ale zborului), dar nu au găsit mijloacele materiale pentru a construi aparatul aerian pe care să îl monteze. Ministrul de război al Franței le-a propus să le cumpere invenția, pentru scopuri militare, însă cei doi tehnicieni au refuzat, ei năzuind să construiască o flotilă de aparate

¹ Magazin istoric, nr. 2-5/1979.

de zbor reactive destinate scopurilor pașnice. În sfârșit, după moartea tragică a lui Just Buisson, într-un accident, la 16 decembrie 1886, Ciurcu a construit și experimentat în 1887, la Sevran-Livry, lângă Paris, primul vehicul reactiv terestru, un vagonet care circula pe șine, cea dintîi „drezină cu jet” cunoscută — atribuită în mod greșit rachetotehnicianului german Max Valier, care va realiza un astfel de vehicul mult mai tîrziu, în 1928.

În același timp, Al. Ciurcu și-a brevetat invenția, în variante mereu perfecționate (primele trei brevete în colaborare cu Just Buisson, celelalte singur), în toate marile țări industriale ale epocii, în Franța, Germania, Anglia, Belgia, Italia, Austro-Ungaria și Statele Unite ale Americii (1886-1889). Este cea dintîi invenție românească de notorietate mondială, reprezentînd, totodată, un moment de cotitură în istoria rachetotehnicii.

Pînă de curînd, textele acestor brevete nu erau cunoscute la noi. Am reușit să regăsim atît brevetul inițial, cel francez, din 12 octombrie 1886, cît și brevetul final, cel din S.U.A., din 23 iulie 1889, care reliefează cel mai complet concepția lui Al. Ciurcu. După datele de care dispunem, acesta este primul brevet obținut de un român în Statele Unite ale Americii. Pentru prima descoperire, am fost ajutat de fiica savantului, Rodica Stroja, din București, și de nepotul ei, Guy Buisson, din Paris, pentru cea de-a doua sînt îndatorat Bibliotecii americane din București, care mi-a procurat xeroxul respectiv de la Oficiul Național de Patente al S.U.A., document aflat acum în patrimoniul cultural românesc¹. Să mai menționăm că în cunoscuta revistă științifică *La Nature*, propulsorul reactiv a fost pe larg pre-

zentat de însuși Ciurcu (nr. 755 din 2 iulie 1887²), ceea ce l-a făcut cunoscut în rîndurile specialiștilor, ca și ale publicului.

În 1888 Alexandru Ciurcu a luat parte la prima cursă de baloane din istoria aeronauticii, pe distanța Paris-Corbeil, balonul „Victor Hugo”, din al cărui echipaj a făcut parte, cîștigînd premiul I. Cu un an mai înainte, în 1887, a luat inițiativa organizării Secțiunii române a Expoziției universale din 1889, fiind sufletul acestei acțiuni naționale, care s-a bucurat de un mare succes. S-a adresat în acest scop, cărturarilor din toate provinciile locuite de români, apelul său avînd un larg răsnet.

În 1887, în urma demersurilor personale ale lui Vasile Alecsandri, decizia de expulzare a lui Nicolae Ciurcu a fost revocată, ceea ce poetul i-a comunicat acestuia printr-o telegramă; în anul următor, a fost revocată și decizia de expulzare a lui Alexandru Ciurcu și, în 1890, acesta s-a întors în țară. Timp de zece ani, pînă în decembrie 1900, a condus ca director ziarul conservator *Timpu*, unde lucraseră cu ani în urmă Caragiale, Eminescu și Slavici. Diversificînd tematica ziarului, asigură colaborarea unor oameni de mare valoare din toate generațiile, printre care I. Slavici, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, George Coșbuc, C.G. Costa-Foru, Nicolae Iorga. Republică articole din publicistica lui Eminescu. Scrie și în nenumărate alte ziare, reviste și almanahuri, apărînd interesele ziaristilor înaintea forurilor de stat, ajungînd tot mai mult să fie considerat drept un adevărat decan al presei românești moderne. „Cunoștințe variate și vaste — scria despre el C. Mille, în *Dimineața* din 30 ianuarie 1914 —, bun-simț fără de greș, tinerete în tot ce scrie și în tot ce întreprinde, sînt cele trei calități de prim ordin, care fac din Al. Ciurcu cel dintîi, cel mai ales dintre noi”.

În 1899, Alexandru Ciurcu întemeiază și este primul președinte al Sindicatului ziaristilor, iar în 1913 înființează Asociația Generală a Presei Române și este ales președinte al acesteia, din primul comitet de conducere mai făcînd parte, între alții, C. Mille, C.G. Costa-Foru, C. Rădulescu-Motru, B. Brănișteanu, T. Pizani, D. Karnabatt, H. Streitmann, iar ca membri de onoare Titu Maiorescu, V. Rosetti, Al. Davila, C. Dobrogeanu-Gherea, Nicolae Xenopol, Take Ionescu, Nicolae Fleva, Al. Vlahuță.

Ciurcu a fost și deputat, ales în două rînduri pe listele conservatoare, în 1899 și 1901, dar, cum remarca ziarul *Dimineața* din 30 ianuarie 1914, cu prilejul sărbătoririi de către întreaga presă a celor 60 ani de viață ai gazetarului, a votat „întotdeauna în Cameră după convingerea și conștiința sa”. A fost în mai multe rînduri consilier comunal și de două ori prim ajutor de primar al Capitalei (1892-1895; 1905-1907), desfășurînd o activitate rodnică, de bun organizator. Merită să amintim că la 2 septembrie 1906, cînd Primăria Romei a trimis în dar României o copie a celebrei statuii a Lupoiței, Alexandru Ciurcu a fost acela care a primit-o, ca prim ajutor de primar (astăzi statuia se află în Piața Dorobanți, din București).

„Cuvîntul cel bun nu pierе”

O viață întreagă nu și-a uitat frații ardeleni. Iar cei de peste munți i s-au adresat nu o dată. „Din temnița Clujului”, unde își aștepta „începerea osîndeii”, memorandumul Gherasim Domide, de exemplu, îi trimitea o scrisoare care se încheia cu rugămintea de a spune fraților iubii din țară că „nu este potere omenească ca să ne cлатine din gloriosul loc al luptei pentru lege, limbă și neam — vom intra cu frunțile redicate în temnițele în-

¹ O relatare mai largă în legătură cu aceasta, am publicat în *Contemporanul*, nr. 3, din 13 ianuarie 1984.

tunecoase și vom ieși de acolo mai întârituri”.

În ceasurile de după izbucnirea primului război mondial, Ciurcu scria în *Adevărul* din 13 septembrie 1914 articolul *Cu țara înainte*, în care cerea ieșirea din neutralitate, spre a se realiza „cel mai înalt ideal național”, căci „avem peste Carpați patru milioane de frați care fac fala neamului nostru” și vremea a venit „să ne unim frați cu frați, să facem un singur trup”.

Autenticul și nedezmințitul patriotism al lui Ciurcu s-a îmbinat cu un înalt simț al dreptății și echității, izvorit dintr-un profund atașament față de ideile de umanitate. Când, în 1907, guvernul a hotărât expulzarea militantului revoluționar Cristian Racovski, Ciurcu a vestejit această măsură arbitrară. „Dacă dr. Racovski s-ar fi înscris în unul din partidele noastre zise istorice, el nu numai că n-ar fi fost expulzat din țară, dar ar fi fost, cu unii sau cu ceilalți guvernanți, primar la Constanța, prefect de județ sau deputat”. În numele aceleiași atitudini aflate sub semnul adevărului, el s-a situat alături de Émile Zola pentru a demasca înscenarea organizată de cercurile retrograde din Franța împotriva căpitănelui evreu Alfred Dreyfus, pe nedrept învinovățit de spionaj și osândit la deportare. Datorită lui Ciurcu, ziaristii români au fost cei dintii din Europa care au inițiat acțiunea în sprijinul salvării vieții marelui scriitor revoluționar Maxim Gorki, când acesta, întemnițat în 1905, după „dumnică singeroasă”, era amenințat cu pedeapsa capitală. „În numele presei române și împuneric de colegii mei”, cum scria în telegrama adresată țarului Nicolae II, Alexandru Ciurcu se ridica în apărarea lui Gorki, „care face cinste unului națiunii ruse, dar și întregii omeniri”. În *Adevărul* din 21 ianuarie 1905, Emil D. Fagure, redactorul șef al ziarului, scria: „S-a făcut de Sindicatul ziaristilor din Capitală un act care m-a mișcat și care va face, cred, asupra

întregii țări impresia cuvenită. Vreau să vorbesc de telegrama adresată țarului, în numele presei române, prin care e rugat să cruțe viața și libertatea lui Maxim Gorki, care expiază acum în lanțuri, într-o celulă a închisorii Petropavlovsk, marele păcat de a fi avut pentru patria sa acel sfânt, ceresc, sublim amor pentru care geniile bune ale oamenilor au suferit atita! Cu atât mai mult telegrama aceasta onorează țara noastră, cu cât este semnată de d. Ciurcu, un scriitor și om politic cunoscut pentru ideile sale conservatoare”.

Există și alte laturi ale bogatei activități a lui Ciurcu pe care nu am ajuns să le înfățișăm. A fost, de pildă, un eminent agronom, mica sa fermă de la Copăceni obținând numeroase premii pe țară pentru produsele sale. S-a preocupat în mod constant de viața culturală, sprijinind în mod deosebit viața teatrală; a fost, dealtfel, președinte de onoare al Societății „Scena”, destinată susținerii intereselor „artiștilor de toate gradele”.

S-a stins în noaptea de 29 spre 30 ianuarie 1922, în aceeași zi și lună în care s-a născut, în urma unui atac de cord, după ce dimineața dusese la redacția din strada Sărindar ultimul său articol. La mormânt a fost condus de numeroși bucureșteni și mulți și-au amintit atunci că într-un rind scrisese: „Aș vrea să trăiesc numai atât timp cât cititorii mei nu vor fi plictisiți de scrierile mele” (*Dimineața* din 30 ianuarie 1914). Înainte ca trupul să-i fie coborât în mormânt, tânărul, pe atunci gazetar, Eugen Filotti, care avea să devină mai târziu director al uneia dintre seriile *Cuvântului liber* și un distins diplomat și jurist, a exprimat „jalea care ne cuprinde în clipa în care bătrânul tovarăș, meșterul nostru ne părăsește”. Iar fidelul prieten și coleg al lui Al. Ciurcu, fostul socialist și cunoscutul democrat Constantin Mille, referindu-se la articolele sale, a spus: „Cuvântul cel bun nu pierie!”

REVISTĂ ROMÂNĂ DE ISTORIE MILITARĂ

„Răspunzând interesului crescând al tuturor categoriilor de cititori pentru cunoașterea epocilor și momentelor de referință care au jalonat istoria multimilenară a poporului român și a ostirilor sale, cu acest număr își începe activitatea o nouă revistă, intitulată *Lupta întregului popor*”. Am citat din articolul La început de drum de general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, publicat în deschiderea primului număr al noii reviste, care a apărut în preajma sărbătoririi de către întregul nostru popor a 40 ani de la Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944.

Editată sub egida Comisiei române de istorie militară, noua publicație își propune să reflecte în paginile ei trecutul glorios al românilor, lupta înaintașilor pentru unitate, libertate și independență națională, vitejia și eroismul armatei române, a întregului nostru popor, pentru apărarea civilizației materiale și spirituale, edificate în decursul mileniilor pe pământurile carpa-danubiano-pontice.

În acest prim număr al noii reviste, cititorul întâlnește studii și articole semnate de general-colonel dr. Constantin Olteanu, general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, conf. univ. dr. Ion Ardeleanu, conf. univ. dr. Mircea Mușat, conf. univ. dr. Gheorghe Zaharia, dr. Florin Constantin, maior dr. Mihail E. Ionescu, de alți cercetători de seamă, precum și rubricile *Adevăruri fundamentale ale istoriei noastre naționale*, *Eroi au fost, eroi sînt încă*, *Personalități militare române*, *Incredibil, dar adevărat*, *Cartea de istorie*. Acest număr prim al publicației oferă cititorului și un bogat material ilustrativ (fotografii, hărți, scheme, facsimile etc.).

Adresând noii reviste un caldăruș salut colegial, colectivul redacțional *Magazin istoric* îi transmite cele mai bune urări de viitor.

AMINTIRI CONTIMPORANE (II)

V. A. URECHIĂ

La începutul anului 1858, V.A. Urechia¹ s-a întors în țară de la Paris. În capitala Franței desfășurase o susținută activitate — împreună cu revoluționarii români aflați acolo, printre care și C.A. Rosetti — în favoarea unirii Principatelor. În continuarea însemnărilor memorialistice ale lui Urechia, apărute în numărul 9/1984 al revistei noastre, am transcris alte fragmente din cele publicate de autor, în 1900-1901, în ziarul Apărarea națională. Ele evocă personalități, fapte, întâmplări, din chiar

momentele istorice cînd, la Iași, se pregătea alegerea lui Al. I. Cuza

pe tronul Moldovei, prim pas spre realizarea unirii.

Ca și în cazul fragmentului apărut în numărul anterior al revistei, și în transcrierea paginilor ce urmează, am respectat normele ortografice actuale, păstrînd însă particularitățile stilistice ale autorului.

Explicațiile în paranteze drepte și notele de subsol ne aparțin. Pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat întreruperile de text prin trei puncte. Datele sînt pe stil vechi.

I. L.

Reintrasem în țară într-o epocă de mare criză sub guvernul incalificabil al prințului caimacan Vogoride.

Kogălniceanu aflase că m-am întors în țară și el veni să mă vadă, să-mi propună a reintra în lupta politică, scriind la jurnale, și totodată, fiindcă dînsul la altă ocaziune văzuse că am o scrisoare foarte repede, mă invită să iau la Divanul ad-hoc, dîmpreună cu Iancu Codrescu, notele tachigrafice [stenografice] după care să se drezeze procesele verbale.

Postul nu era plătit: fusese creat de nevoie de Dimitrie Sturdza care îl și ținu pînă la alegerea lui Cuza Vodă. Iancu Codrescu și cu mine luarăm această îndatorire de tachigrafi și redactori de la această dată.

Cu decretul din 4 aprilie 1858, principele Dimitrie Cantacuzino mă numește membru al consiliului școlar, iar în 17 aprilie același an, caimacatul mă confirmă ca profesor de istorie universală în clasele liceale și de istorie și literatură în clasele facultative.

Anul următor, 1859, mi-a dus nemeritate funcțiunii și

onoruri. Împreună cu amicul meu Iancu Codrescu am redactat mai mult timp ziarul unionist liberal *Zimbrul și Vulturul*, care avea în programul său cele patru puncte proclamate de Divanul ad-hoc². Apoi am contopit acest jurnal cu *Steaua Dunării*, la care lucrau Mihail Kogălniceanu și A. Melinescu. Nemuritoare va fi în istoria presei române lupta dusă de aceste jurnale pentru triumful cauzei naționale.

Să amintesc aici imensul efect ce avu în toată țara un articol scris de Melinescu în *Steaua Dunării* cu titlul *Strigoii*. Așa erau calificați bătrînii din domnia lui Mihai Sturdza care, galvanizați de aspirațiunile acestuia să reapece tronul Moldovei, se agitau și ei provocînd numai risul multimei, sub sarcasmele lui Kogălniceanu și sub calificarea de „strigoii” a lui Melinescu.

Se anunță sosirea în anumită zi a lui Mihai Sturdza, candidat la domnie. Alt candidat mai era beizadea Grigori Sturdza [fiul lui Mihai Sturdza] care izbutise a lua dintre noi pe uncul important partizan al său, Costache Hurmuzachi.

În timpul luptelor din Divanul ad-hoc, Hurmuzachi luptase cot la cot cu Kogălniceanu. Avea o voce de stentor, de aceea i se stirnise versul: „Cînd vorbește năzdrăvanul/ Se cutremură divanul!” Și la aceasta mulțimea adăose: „Și cînd vorbește Pepelea/ Le frige la toți pielea!” Pepelea era Kogălniceanu.

Hurmuzachi împreună cu Cœur Aslan editau *Constituționalul*, jurnal pentru apărarea candidaturii lui beizadea Grigori Sturdza.

Zimbrul și Vulturul [și] *Steaua Dunării* întrebunțau toate armele cinstite în lupta contra candidaturilor, căci hotărîrea partidului nostru era să nu avem candidat anumit pînă în prezina alegerii cînd, într-o ședință secretă (ce se ținea la „Elefant”, la cabinetul de științe naturale), prin vot să se determine candidatul.

Cum se vesti sosirea în Iași a lui Mihai Sturdza eu public în partea jurnalului *Zimbrul și Vulturul*, căreia îi dedesem subtitlu *Bondarul*, unde publicam articole umoristice, un articol cu titlul *Mai stăi, voinice*. Cloncanii (partizanii lui Mihai Sturdza) se puseseră pe cheltuială: ridi-caseră pe șoseana de la Răpce-

¹⁻² Magazin istoric, nr. 8/1980, 10/1981; 1-6/1976.

dea, în dreptul circiului „La trei sarmale”, un arc de triumf, pe frontispiciul căruia înscriseră literele inițiale M.S.V. În articolul meu făceam o apropiere între fatidica firmă a circiului „La trei sarmale” și între sărăcia ce promise țării cele „trei sarmale”. Iar cît pentru literele inițiale le tălmăcii cu „Mai stăi, voinice!”

Pe lângă candidații pe față, tatăl și fiul Sturdza, începu să se zvonească și de candidaturi secrete.

La Melinescu, în casa lui Th. Stamati de lângă Tâlpari, ne adunam noi, cei din partidul național, în fiecare zi. În această casă patriarhală, care servea și de redacțiune *Stelei Dunării*, se fabricau articolele de jurnal, se concentrău nuvelele [știrile] zilei, se petreceau orele ce nu știai cui să le dai, la vorbă, șah, dame și fumat.

În dimineața prezilei cînd partizanii noștri din Divanul ad-hoc aveau să se adune în sala de la cabinetul în care se păstra scheletul de „elefant”, Melinescu mă trase la o parte și-mi spuse:

— Ne-a fost ușoară, relativ, lupta pe principiul lipsei de candidat la domnie, dar acum, că mine trebuie să avem un candidat la vot, se încurcă ște. Sînt pretenții numeroase. Lascăr Catargiu e candidat. Mavrogheni candidat. Din partea noastră Negri și Kogălniceanu ar putea fi sprijiniți, dar cu dinșii pierdem voturile ciocoilor care se tem de chestia țărănilor. Kogălniceanu a și declarat că nu primește să candideze. Diseară o să vedem cum stăm. Dar bine nu stăm.

După miezul nopții, ne găseam încă la Melinescu acasă, așteptînd știri de la întrunire. Nu voi prelungi această povestire cu cele obștește cunoscute. Nici unul din candidații posibili nu întruni majoritatea la „Elefant”. Patriotismul însă învinse și Ioan Alexandru Cuza, care nu se gîndea la așa ceva, fu desemnat candidatul celor fără candidați pentru a doua zi.

De abia se luminase de ziuă și primesc o cartă de la Kogălniceanu cu următorul cuprins: „Dragă Urechă, bine

și așa. Vino îndată să ne înțelegem ce-i de făcut la jur-nal”.

La opt ore eram în strada Buna-Vestire. Kogălniceanu îmi povestise cele petrecute la „Elefant” și luarăm înțelegere asupra conduitei presei noastre față de noul ales, Ioan Cuza.

Am asistat la alegere. Ea dete ocaziune de o cuvîntare scurtă, pe care candidatul Cuza o rosti c-o oarecare neobicinuită ardoare. Fu aplaudat.

Se începu votarea prin bile. Agitațiunea în sală era extremă. Cloncanii lui Mihai Sturdza vedeau sosind ora reintrării lor în morminte. Partizanii lui beizadea Grigori erau mai numeroși decît ai tatălui său, dar totuși puțini.

Cînd mitropolitul, despoind scrutinul, proclamă numele lui Ioan Alexandru Cuza, aplauzele și entuziasmul sbucniră în toată sala. Era de nedescris. Kogălniceanu îi adresă, cu vocea lui caldă și pătrunzătoare, urarea de domnie prin care cu deosebire îi recomanda iubirea și grija de țaran.

Aceasta se întîmpla la 5 ianuarie 1859. Nouăsprezece zile după, seara se răspîndi, mai întîi în casă la Melinescu și apoi în Iași, ca fulgerul, știrea îndoitei alegeri a lui Cuza. Era o beție, era o nebulie! S-a jucat hora obicinuită de popor în piața Petre băcalul. Manifestații cu torțe la locuința lui Cuza Vodă.

Neîntîrziat sosi delegațiunea Adunării din București. În fruntea ei era vechiul meu maestru și amic, C.A. Rosetti, la jurnalul căruia trimeteam corespondențe de la sosirea mea în Iași. Cu ce efuziune de dragoste mă îmbrățișă la banchetul ce li se oferî de partidul nostru la oțel Binder. Nu știu dacă am mîncat ceva, ascultînd cu emoțiune povestea minunei ce realizaseră dinșii la București.

Pe cît ne bucuram noi, pe altă parte, pot zice, se bucurau și contrarii mișcării noastre. Ei sperau întîi că puțina pregătire a lui Cuza de a fi domn va opri Poarta de a-l recunoaște, iar acum erau conșinși că prin o asemenea dublă alegere s-au periclitat și alegera făcută în Moldova și

cea din Muntenia. Candidații neizbûtiți sperau și la București și la Iași. Veghiau însă de aproape șefii noștri.

Cuza Vodă, în primele sale acte către străinătate explică legitimitatea îndoitei alegeri, neprohibită de tratat și de convențiunea acordată țării.

De istorie țin faptele de la 5/24 ianuarie. Le trec, nu fără a mă închina lor.

În 8 iunie 1859, primesc un билет de la amicul meu, doctorul Apostoleanu, în cuprinderea următoare: „Iubite, ești

poftit a trece la d-l Chiriachi, azi la 6 ore, spre a-ți primi decretul”. Ce decret?

Ministrul cultelor și al instrucțiunii publice [M. Kogălniceanu] ceru noului domnitor să-i fie dat de director (secretar general). Între guvern și Kogălniceanu era însă ruptură. Lucrul îmi dispăcea foarte. Puține zile după instalarea mea ca director, miniștrii încep a persecuta *Steaua Dunării* și a o supune la amen-de.

Neuitată este batjocura ce Kogălniceanu aduse ministrului persecutător, adunînd prin subscriere publică cîte 5 parale, banii necesari pentru

plata amendei, suma, numai în gologani, puși în saci și în căruțe, fu dusă la visterie într-o procesiune de adevărată mas-caradă.

Ceea ce se numea Ministerul instrucțiunii publice și al cultelor, pe la anii 1859-60, era o cancelarie foarte redusă care ocupa aripa dreaptă a palatului administrativ de jos. Grigori Melidon era cap de secție a școalelor (astăzi *luleana* se cheamă *pipă*, avem *directori* în loc de *capi*). D. Cristodulo Cerkez, bărbat foarte deștept, avea grijă de sec-

„Împingeam la roate”, cum se zice, ca să facem un pas înainte. Organizaserăm conferințe publice cu Profesorul Micle¹ și alții, adunam consiliul școalelor odată pe săptămână, înființam Societatea și foaia *Ateneul român* (15 septembrie 1860).

Nu pot aminti numele lui Micle (viitorul soț al poetesei Veronica Micle) fără de a raporta o anecdotă despre el. Sosit de puțin timp din Ardeal, omul era de o politeță extremă, ce o întindea cu o naivitate jovială și la ființe neîn-

mea ministerială nu pot trece cu uitate mai multe fapte care caracterizează și ele timpul.

Țara era în mare lipsă de bani. Ministrul președinte [al Consiliului de miniștri], Manolachi Costache, hotărî, prin consiliul de miniștri, la care am fost chemat și eu, să vîndă moșiile monastirești din Bucovina. Statul român proprietar în Bucovina era pentru mine un ideal. M-am opus în consiliu la hotărîrea miniștrilor.

Manolachi Costache mă denunță domnitorului Cuza. Sint chemat a doua zi în audiență la palat.

— Care ți sînt cuvintele pentru care te opui la proiectul d-lui ministru președinte? mă întrebă domnitorul.

— Măria ta, dă-mi voie pînă mîine să le aduc în scris.

Vodă primi, dar acum eram în mare perplexitate, căci, în afară de sentimentalismul subiectiv și de o vedere vagă națională, nu găseam argumente în favoarea opozițiunii mele. Mă duc la ministri și, în curierul zilei, dau de scrisori cu timbrul austriac din Bucovina. Fața mi se înșeninează și, la mirarea impiegaților care împrejurau masa, exclam ca învîtatul grec: Am găsit!

Cum sosește Cuza Vodă la cancelarie, cer aghiotantului să mă vestească. Introdus, eu zic lui Vodă să-mi dea voie să-i citesc două scrisori primite chiar în acea zi din Bucovina și dacă și după ele Măria Sa va crede că trebuie să fie vîndute moșiile din Bucovina, eu mă voi supune. Cuprinsul lor era o jalbă de la țărani de pe două moșii către „Domnul ministru moldovenesc”, prin care, înșirînd greutățile și birurile cu care sînt reduși la sapă de lemn, se roagă de „ministerul moldovenesc” să poruncească împăratului la Viena să caute cu ochi mai buni și înspre neamul moldovenesc din Bucovina.

Cuza rămase un moment pe gînduri.

— Va să zică, exclamă el, moșiile acestea sînt încă o legătură între Moldova și Bucovina. Ai dreptate, să nu se vînză.

Primul gimnaziu românesc din Brașov

ția cultului și a moșiilor monastirești și bătrînul [D.] Gusti era *sameș*, adică casier contabil.

Mai era în minister Dulcescu și un tip de arhivar bătrîn, Buță. Într-o zi pun pe un oarecare număr de hîrtii întrate rezoluțiunea *Ad acta* [la acte]. A doua zi, intrînd în biroul meu, îl văd plin de dosare.

— Ce este nene Buță? Ce sînt dosarele astea?

— Potrivit cu înalta rezoluție, le-am adus.

Buță citise *Ad acta*.

În 18 iulie 1860, Alexandru Ioan I mă însărcinează cu adînterimatul Ministerului de culte și instrucțiune publică.

suflete. La o conferință a lui, făcînd experiență cu electroforul [aparatură pentru demonstrații practice privind electrizarea] zise: „Vedeți dv.,iei pe dumneaei, coada de vulpe, și bați pe d-lui, electroforul, și iese scînteie”. Rîsul fu homeric. Micle fu unul din cei mai buni profesori de fizică din Iași.

Trebuie să mai memorez pentru anii 1859-60 marel eveniment al introducerii alfabetului latin în locul celui cirilian [chirilic]. Din cariera

¹ Ștefan Micle (1820-1879), profesor universitar, originar din Transilvania; stabilit la Iași a predat la liceu și apoi la Universitate, chimia, fizica și științele naturale.

Multi biografi ai lui Cuza au făcut din el un domn fără energie. Eu voi aminti pe scurt aici o împrejurare în care tocmai contrariul apare.

Niște ingineri francezi, frații Peytavin, luaseră pe timpul lui Văgăre în întreprindere construcțiunea unui mare pod peste Moldova la Roman. Podul avea să fie plătit în mai multe rate. Ajunsesse la ultima, în anul când sosi de la Paris amicul meu inginerul Frunză. Acesta mă întâlnește și-mi spune că podul de la Roman s-a construit așa de rău că la prima creștere de ape va dispărea. O zi-două după aceea, antreprenorii cer să li se plătească ultima rată de 1000 de galbeni, căci podul e gata. Eu refuz ori, în tot cazul, amln plata. Frații Peytavin, cari interesaseră pe puternicul consul francez Place în afacere, îl împing să proteste cu note violente contra ministerului.

Vodă ținea mult la Place și primind vizita lui încă pe cind era la cancelarie în palatul administrativ trimite să mă cheme. Fără a mă mai întreba de ce refuzam plata, îmi ordonă achitarea.

— Măria Ta, răspund eu liniștit, eu nu pot plăti, căci sînt numai ministru interimar, dar dacă Măria Sa voiește să se plătească numai-decît, o rog să ordone această pe nota d-lui consul Place.

Vodă luă condeiul și apostilă nota în acest sens. Promit consulului, luînd nota, că a

două zi se va face plata, nutrind totuși o nepricepută speranță că lucrul va ieși altmintealea. Erau de mai multe zile ploi torențiale.

Peste noapte primesc telegramă de la Roman, anunțîndu-mi că podul a fost luat de ape. La ora cancelariei mă prezint la Vodă.

— Ai plătit? îmi zice el cam răstit.

— Da, Măria Ta, și iată recipisa. Și-i prezint telegrama de la Roman.

Văzînd cum i se făcuse fața verde de minie, îl potolesc spunîndu-i că mîia de galbeni stă încă la minister.

El mă bătă pe umăr cu iubire, zicîndu-mi:

— Bine, Urechilă.

Și la moment ordonă adjutantului să poștească pe consulul Place. Acest importantissim personaj primi o spăltură de la Cuza Vodă pe care desigur n-o va fi uitat mult timp.

Nu pot încheia acest capitol fără a aminti că în anii aceștia am avut fericirea să fac ca să se înscrie în bugetul școalelor Moldovei prima sumă de bani în profitul bisericii Sf. Neculai din Șchei (Brasov) și a școalelor de acolo¹.

¹ La 28 Iulie 1860, Adunarea Legislativă a Moldovei votează acordarea unei subvenții anuale de 18 500 lei școilor românești din Brasov, măsură prin care Al. I. Cuza — continuînd tradiția altor domnitori români (Mihai Viteazul, Matei Basarab, Vasile Lupu, Constantin Brîncoveanu) — înțelegea să spri-

În ultimele zile ale anului 1860 cade ministerul Kogălniceanu și la Ministerul de culte și instrucțiune din Moldova vine dr. Cuciureanu. Pream legat de Kogălniceanu ca să nu-mi dau și eu demișunea din directorat. La 30 ianuarie 1861 prezentez demișunea mea noului ministru care mă înlocuiește cu junel meu amic Theodor Boian.

Cu totul neînsemnată și de scurtă durată fu trecerea pe la minister a acestor doi bărbăți. Totuși Th. Boian are în istoria picturii noastre un loc bun. A distins pe tînrul, atunce, Neculai Grigorescu și l-a însărcinat cu pictarea mănăstirii Văratice. De acolo începe cariera neîntrecutului pictor de astăzi ale căruia opere cele mai multe vor rămînea nemuritoare.

Jine dezvoltarea culturală a fraților de peste munți, element hotărîtor în pregătirea unirii politice a tuturor românilor. La 19 septembrie 1860, epitropia școalelor românești din Brasov răspundea scrisorii din 25 Iulie a aceluiași an, prin care V.A. Urechilă comunica acordarea subvenției, aducînd „omagiurile sale de cea mai sinceră și profundă recunoștință, atît în numele respectivei comune [Brasov] cît și al junimei studioase înscăte de izvoarele științelor, în care inimi se înalță monument mai tare decît bronzul în memoria sublimului patriotism”. În aceeași zi de „19 septembrie 1860”, epitropia din Șchei emite o „Quintanție” prin care confirmă că ajutorul bănesc „a primit de către subscrisa epitropie... pe anul școlastic 1860-61.” (Cf. *Acte, documente și scrisori din Șchei Brasovului*, ed. Vasile Oltean, prefată Alexandru Duțu, București, 1980, p. 151 și urm.).

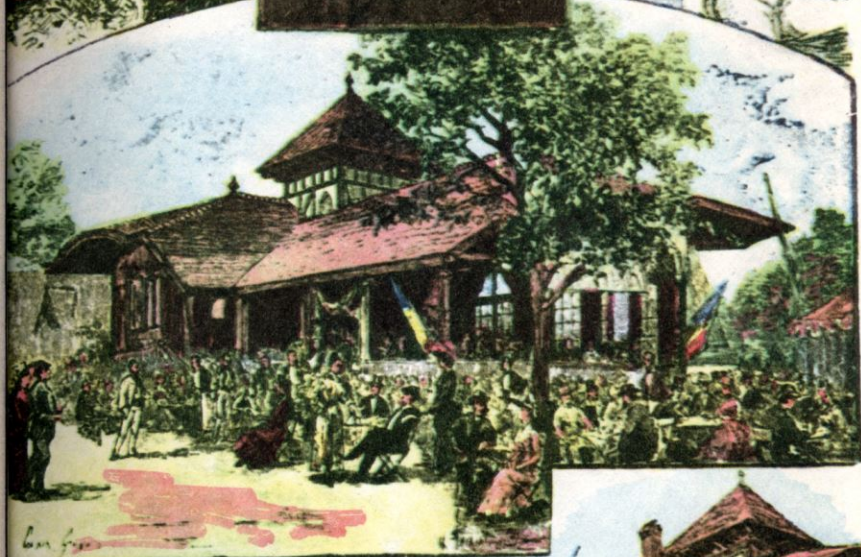
PLANSELE NOASTRE

① O pagină din revista *L'Illustration*, din 1889, consacrată participării României la Expoziția universală de la Paris. În partea de sus a imaginii, portretul lui Al. Ciurcu, organizatorul pavilionului românesc (**Ciurcu — cărturari și inventatori**, p. 22)

② ③ Emoționante mărturii ale participării armatei române la războiul antihitlerist. Imagini datorate pictorilor care, în acele zile, s-au aflat pe front: a) **Convol militar**, de Vasile Brătulescu; b) **Podul de la Tiszalök** (Ungaria), de Leonid Buleanca; c) **Artileria în acțiune**, de Ion Hagiu; d) **La atac**, de Traian Sfîntescu. Picturi aflate în depozitele Muzeului Militar Central (**Contribuția României la victoria împotriva fascismului**, p. 2)

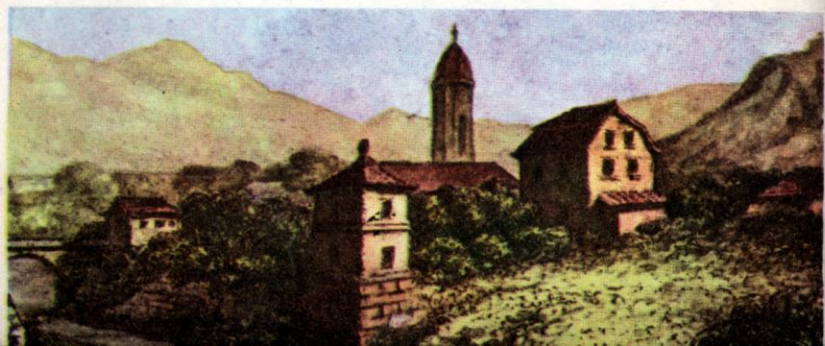
④ Poet și dramaturg celebru, Schiller a fost cunoscut și ca istoric. Legați printr-o strînsă prietenie, Schiller și Goethe, marii scriitori germani ai sec. XVIII, au cîntat lupta pentru libertate a popoarelor. Scene din **Wilhelm Tell** (opera lui Schiller, pusă în scenă de Goethe — **sus și mijloc**) și casa lui Schiller din Jena, desenaată de prietenul său (**Schiller și elogiul istoriei**, p. 37)

Macheta artistică a planșelor ① — ④: Alexandra Țuțui

Din vechi cronici chineze

ZHANG QIAN ȘI BAN CHAO

DESCHID DRUM

SPRE EUROPA

ANA BUDURA

Cele peste patru secole cunoscute în istoria milenară a Chinei ca epoca Han (206 î.e.n.-220 e.n.) au înscris o etapă hotărâtoare în procesul de consolidare a statului centralizat și, implicit, în formarea națiunii chineze, ca și în definitivarea trăsăturilor specifice civilizației chineze. Conștienți de însemnătatea acestei epoci, 96 la sută din locuitorii de azi ai Chinei își spun „han ren” — adică oamenii statului Han —, considerându-se descendenții direcți ai suverșilor dinastiei Han.

Venit la putere în urma marilor războaie țărănești care au răsturnat dinastia Qin (221-207 î.e.n.), întemeietorul dinastiei Han, Liu Bang, a adoptat — atât în politica internă cât și în cea externă — măsurile care dovedeau că a tras învățăminte din prăbușirea dinastiei anterioare: a redus impozitele și corvezile impuse țăranilor, spre „a-l lăsa să-și tragă sufletul”, și a stimulat activitatea economică și comercială. Totodată, prin mijloace pașnice

— înțelegeri și relații matrimoniale — a pacificat populațiile și neamurile nomade aflate la granițele de atunci ale imperiului. Ca urmare, China a cunoscut o epocă de pace și prosperitate, care a durat peste 70 ani.

Opera începută de Liu Bang (202-195 î.e.n.) a fost continuată de împăratul Wu — „Marșalul” — o figură evasilegendară a Chinei. Abil, el a știut să mențină puterea autocratică la fel de centralizată. În același timp, spre deosebire de înaintașii săi, în relațiile cu

popoarele nomade, în primul rând cu xiongnu¹, populație nomadă din nordul Imperiului Han, împăratul Wu a adoptat o politică fermă: prin mari campanii militare fie le-a îndepărtat din regiunile de graniță ale Chinei, fie le-a supus puterii centrale. La sfârșitul mileniului I î.e.n., dinastia Han domnea peste 60 milioane locuitori și pe un teritoriu ce

¹ Unii savanți chinezi și occidentali li consideră pe xiongnu strămoșii hunilor sau chiar li identifică cu aceștia.

măsura 9 304 li¹ de la est la vest și 13 368 li de la nord la sud.

În contextul acestor acțiuni de anvergură, împăratul Wu, animat de dorința de a încheia alianțe cât mai largi împotriva xiongnu, și-a îndreptat atenția spre Xiyu — Teritoriile vestice.

Din cele două istorii oficiale ale dinastiei Han (Istoria dinastiei Han-anterior, Istoria dinastiei Han-posterior)² reiese că, până atunci „nu se știuse de frumusețile și bogățiile din Xiyu” și nici despre cele 36 state-oază aflate acolo, respectiv în depresiunea Tarim³, situată la poalele a două lanțuri de munți, în

Prizonierul decorat

Pentru Imperiul Han, controlul asupra statelor-oază și încheierea unei alianțe cu neamurile wusun și yuezhi din Xiyu erau de importanță majoră, în vederea stabilirii de legături cu țările din Apus. În acest sens, împăratul Wu a conceput o strategie complexă, care să-i asigure și liniștea regiunilor de graniță. El a inițiat mari campanii militare, cu precădere împotriva xiongnu, urmărind deopotrivă încheierea unor alianțe cu state și popoare ostile acestuia, în primul rând cu yuezhi.

În consecință, suveranul Han a trimis mesageri în întreaga țară, spre a căuta persoane dirze, gata să înfrunte necunoscutul și să plece cu solie la dayuezhi („marii yuezhi”, spre a-i deosebi de triburile rămase în teritoriul Imperiului Han, care au fost numite „micii yuezhi”). „La chemarea împăratului a răspuns Zhang Qian. El a acceptat ca, împreună cu Tangyi Fu, să plece în solie”, consemnează biografia sa, cuprinsă în *Istoria dinastiei Han-anterior*.

În anul 138 î.e.n., Zhang Qian a pornit spre Apus, în fruntea a o sută de voluntari, dornici de aventură. De la Longxi (provincia Gansu) solia se afla pe teritorii ocupate de xiongnu. Trebuia să înainteze cu mare băgare de seamă. Precauție nu lipsită de temei, deoarece, la un moment dat,

a fost înconjurată de o mare ceată de călăreți xiongnu și dezarmată. Suveranul local a hotărât să rețină solia, făcându-i prizonieri pe membrii săi. Zhang Qian — arată istoricul chinez Sima Qian⁴ în *Însemnări istorice* — „și-a luat soție (xiongnu) care i-a dăruit fii și fiice”. Așa a trăit, alături de xiongnu, timp de zece ani. Nimeni nu-și mai închipuia că el va părăsi vreodată acele meleaguri.

Însă, într-o noapte fără lună, Zhang Qian și Tangyi Fu au încălecat pe cai, îndreptându-se spre Apus, în speranța că vor ajunge la yuezhi. Multe zeci de zile cei doi au galopat peste întinderi aride, potolindu-și foamea cu puținul ce li-l oferea vinatul, pentru ca, până la urmă, să ajungă în Dayuan (Fergana). Aici, prin bunăvoința regelui, au obținut un ghid și un translator, cu sprijinul cărora au ajuns în Kangju⁵, iar de aici în statul yuezhi. „Aici pământul era roditor, ferit de incursiuni de jaf și ei trăiau în liniște și pace” — scrie cronicarul. De aceea, regele dayuezhi nu s-a mai arătat interesat să se războvească pe xiongnu și nici să încheie o alianță cu mult prea îndepărtatul Imperiu Han împotriva acestora. Zhang Qian a primit un refuz politic. În speranța că va putea schimba hotărârea regelui dayuezhi, el a mai zăbovit un an și mai bine acolo, studiind obiceiurile locului, culegând informații despre așezarea geografică a țării, ca și despre produsele sale specifice și căile de comunicații cu alte țări. După care a hotărât să se întoarcă în patrie. În

depresiunile Turfan și Dzungaria, de-a lungul a 500 km. În jurul anului 170 î.e.n., puterea xiongnu a pătruns în regiune, a subjugat, rind pe rind, statele-oază și le-a impus plata unor tributuri grele.

În secolul II î.e.n. aici au avut loc mari mutații de popoare: inițial locuită de scrii, zona a fost ocupată de neamul yuezhi, forțați să se deplaseze spre nord de către neamul wusun. În timpul domniei împăratului Wu, în valea riului Ili locuia puternicul neam wusun, despre al cărui membri cronicile chineze spun că „aveau ochi albaștri și părul roșu”.

drum însă, a fost din nou luat în captivitate de xiongnu și numai după mai bine de un an, respectiv în 126 î.e.n., a reușit, împreună cu soția, copiii și cu credinciosul său însoțitor, Tangyi Fu, să fugă. Trezind prin peripeții aproape incredibile, el a ajuns, în sfârșit, la Chang'an, capitala Imperiului Han.

Împăratul Wu l-a primit cu afecțiune și considerație, conferindu-i titluri onorifice. Zhang Qian a expus un plan îndrăzneț: să se deschidă un drum curățat de incursiunile xiongnu spre Bactria prin India, avînd ca punct de plecare regiunea Shu (provincia Sichuan). Împăratul Wu a aprobat acest plan, fiind organizate imediat patru solii. Dar nici una dintre ele nu a ajuns la destinație: pe drum, neamurile locale le-au atacat și risipit.

În țara wusunilor

După eșuarea acestui plan, ca bun cunoscător al xiongnu și al condițiilor geografice ale teritoriilor dominate de ei, Zhang Qian a fost desemnat pe lângă comandanții armatei chineze în marea campanie din anul 121 î.e.n., ordonată de împăratul Wu împotriva xiongnu. Campania s-a soldat cu victoria suveranului Han. Astfel dinastia chineză a restabilit controlul asupra Coridorului la vest de Fluviul Galben. În urma unei alte acțiuni militare de anvergură, din anul 119 î.e.n., Han a redobîndit teritoriile de la vest de Shufang (Regiunea nordică) până la Wuwei. Cronicarul consemnează că, după aceea dată, „în regiunea de la est de mlaștinile sărâte (Lopnor

¹ 1 li = 0,5 km.

² Dinastia Han a cunoscut două etape: Han de vest sau Han-anterior (206 î.e.n.-23 e.n.) și Han de est sau Han-posterior (25-220 e.n.).

³ Toată această zonă se află în prezent în Regiunea Autonomă Uigură — Xinjiang din Republica Populară Chineză.

⁴ *Magazin istoric*, nr. 10/1978.

⁵ Stat așezat între lacurile Balhaș și Aral, identificat de unii cercetători cu Horezm, Kanghiz sau Kangha.

de azi) nu se mai aflau xiongnu, calea spre Xiyu fiind deschisă”.

După înfrângerea xiongnu, statele-oază din Xiyu au început să-și manifeste ostilitatea față de ei: din ce în ce mai multe dintre ele au refuzat să le mai plătească tribut. Împăratul Wu, care urmărea cu atenție evoluția situației și pregătea planul unor noi alianțe și înțelegeri cu țările din Apusul îndepărtat, l-a convocat pe Zhang Qian pentru consultări. Acesta a fost de părere că „pentru a putea stabili legături cu Dayuan (Fergana), Kangju, Daxia (Bactria) și regatul yuezhi trebuie să-i atragem pe wusuni. Ei au întemeiat o țară la vest de regiunea locuită de xiongnu și trăiesc sub amenințarea permanentă a acestora. Cred că prin cadouri bogate am putea să-i atragem într-o alianță. Măria Ta ar putea să le încredințeze apoi teritoriile locuite în trecut de xiongnu, după care să stabilească relații matrimoniale cu ei, trimițându-le o prințesă”.

Împăratul a cugețat astfel: dacă prin câștigarea wusunilor de partea lui vor fi atrase și alte țări într-o alianță mai largă împotriva xiongnu, atunci orice efort financiar va fi răsplătit înzecit. În anul 115 î.e.n., el a hotărât deci trimiteră unei mari solii spre Apus, conduse de Zhang Qian, solie imputernicită ca, odată ajunsă la wusuni, să plece mai departe, spre țările puternice din Apusul îndepărtat. Emisarii au fost însoțiți de 300 cavaleri. Ei „aveau la dispoziție aur, mătăsuri, brocarturi și daruri bogate, în valoare de 100 milioane”, spune cronicarul. 10 000 cai, vite și oi urmau această ambasadă.

După ce a parcurs 8 900 li, impunătorul alai a sosit în țara wusunilor. Regele l-a primit cu mare pompă pe Zhang Qian. Darurile bogate au făcut o puternică impresie, însă mesajul împăratului Wu și propunerea sa de înrudire au fost primite cu multă rezervă: suveranul wusun a cerut timp de gândire; consiliul regal, la rîndul său, a decis să fie trimisă o solie la curtea dinastiei Han, pentru a culege informații cu privire la situația imperiului și la politica urmărită de acesta, în temeiul căroră wusunii să adopte o

hotărîre bine chibzuită. Zilele însă treceau și răspunsul regelui întârzia. Presat de timp, Zhang Qian i-a trimis pe ceilalți soli mai departe, spre vest, în țările Dayuan, Kangju, regatul dayuezhi și Daxia.

Aparent, solia nu s-a soldat cu rezultate ferme. Cu toate acestea, la înapoierea în Capitală, împăratul Wu i-a făcut lui Zhang Qian o primire sărbătorească, dovadă multă bunăvoință. El era încântat de sosirea solilor wusun și, în mod deosebit, de cele câteva zeci de cai de rasă primiți în dar.

Zhang Qian a murit în anul 114 î.e.n., la scurt timp după întoarcerea sa acasă. Istoriografia l-a reținut ca pe o personalitate în care s-au

îmbinat cutezanța și fermitatea cu blîndețea vorbei și simțul măsurii. În anii următori, s-a încheiat, într-adevăr, o alianță cu wusunii, iar cele 36 state din Xiyu s-au închinat împăratului Han, permițînd libera trecere a solilor și caravelor comerciale. Cronicarul consemnează că, ulterior, Imperiul Han trimitea anual numeroase solii pînă în regatul parților (aflat la 25 000 li depărtare de Chang'an). Yancai (statul alanilor), Ligan (Imperiul roman sau, după unii autori chinezi, Alexandria din Egipt), Tiaozi și India, de unde unele se întorceau după doi-trei ani, iar altele abia după opt-nouă. Istoriografia chineză apreciază în unanimitate că din acea vreme legăturile Chinei cu

În p. 33: cîldăreși din bronz...

...și vas ritual, din timpul dinastiei Han

țările din Apus au devenit deosebit de prospere. Produsele specifice Chinei, ca mătasea¹, obiectele din bronz și fier și altele au devenit mărfuri mult solicitate, până de parte, pe țărmul Mării Mediterane. Aceste legături au contribuit la dezvoltarea Imperiului Han, la ridicarea lui la apogeul gloriei.

Solie contra solie

Sfârșitul mileniului I î.e.n. a înregistrat decăderea puterii centrale în China. Treburile statului au intrat în derivă. Corupția a cuprins aparatul de stat, marile lucrări publice au fost lăsate în paragină, birurile și corvezele exagerate au sărăcit marea masă a țăranilor, împingându-i la acte disperate. În anul 22 e.n., rășcoalele țăărănești s-au extins în întregul imperiu, zguduindu-i temelile. În anul 25 e.n., prin venirea la putere a împăratului Guangwu, dinastia Han s-a restaurat, intrând în istorie sub numele de dinastia Han de răsărit, deoarece, noua capitală — orașul Loyang — se afla la est de vechea capitală. Imperiul Han a cunoscut o nouă înflorire.

Redeschiderea căilor de comunicație prin Xiyu, căzute între timp sub controlul xiongnu, a devenit o problemă de actualitate. Folosindu-se de dezbinarea neamului xiongnu în ramura de nord și în cea de sud, în anul 73 e.n., Imperiul Han a întreprins o campanie militară împotriva ramurii de nord, pentru a doborî controlul asupra celor 35 state-oază din Xiyu. Călea spre țăările îndepărtate din Apus a fost din nou deschisă, cu întreruperi mai lungi sau mai scurte, determinate de controlul pe care reușea sau nu să-l exercite Imperiul Han asupra statelor-oază din depresiunile dintre Munții Cerului și Munții Kunlun.

În această epocă se afirmă, în calitate de diplomat și militar, Han Chao, personalitate de seamă, care și-a legat numele — asemenea lui Zhang Qian — de istoria contactelor Chinei cu țăările din Asia Centrală și chiar Europa.

Cine a fost Ban Chao? Din biografia cuprinsă în *Istoria dinastiei Han-posterior*, aflăm că el a fost fiul istoricului curții imperiale, Ban Liao, și fratele mai mic al cunoscutului istoric Ban Gu, autorul *Istoriei dinastiei Han-anterior*. După moartea tatălui său, Ban Chao a fost chemat împreună cu fratele lui, să continue munca părintească. În jurul vârstei de 40 ani, inspirat de exemplul lui Zhang Qian, s-a hotărât „să renunțe la condei și să ia arma în mână”. Opțiunea lui Ban Chao a corespunde cu decizia curții imperiale ca, în politica față de xiongnu, să se recurgă la metodele folosite pe vremuri de împăratul Wu. După o serie de campanii militare întreprinse împotriva acestora, s-a adoptat calea diplomatică, pentru atragerea țărilor din Xiyu într-o alianță împotriva xiongnu. Ban Chao însărcinat cu această misiune și încercat cu daruri bogate, a fost trimis în solie în anul 74 e.n. Cu cei 36 însoțitori ai săi, el a propus mai întâi în statul-oază Shanshan. Informat că regele acestui stat nutrește o mare nemulțumire față de xiongnu, din cauza birurilor grele impuse și raidurilor de jaf care secătuiseră rezervele țării, emisarul împăratesc a reușit, prin vorbe înțelepte, să obțină de la suveran promisiunea că va colabora cu dinastia Han. Dar tocmai când se pregătea să plece într-un alt stat-oază, a observat o schimbare în atitudinea regelui. Bănuind că a intervenit un amestec al xiongnu, el a hotărât să acționeze și a aflat că, în afara așezării, și-a ridicat corturile o solie xiongnu.

Potrivit relatărilor din *Istoria dinastiei Han-posterior*, Ban Chao i-a convocat pe cei 36 însoțitori, cu care a hotărât că se vor duce în tabăra xiongnu în plină noapte; acolo zece dintre însoțitori se vor așeza în jurul taberei, producând sunete care să sugereze prezența unei armate puternice; restul de însoțitori vor da foc corturilor și se vor angaja în bătălia propriu-zisă. Planul a reușit întocmai. Treziți din somn, solii xiongnu au avut impresia că sînt atacați de un inamic numeros și au luat-o la fugă înfricoșăți. Ban

Chao și ceilalți soli au omorît peste 30 xiongnu — scrie cronicarul —, printre care chiar pe conducătorul soliei. Mulți au fost arși de vii în corturi, alții de-abia au reușit să se facă nevăzuți. Regele statului Shanshan a înțeles atunci că va trebui să răspundă favorabil propunerii de a încheia o alianță cu Imperiul Han și și-a încredințat fiul lui Ban Chao, pentru a-l duce ca ostatic la curtea împăratului Ming (58-76 e.n.).

Achitându-se de misiunea încredințată de împărat, Ban Chao s-a întors acasă. Foarte curînd însă, el a fost trimis într-o nouă solie, în stilul Yutian. Cu aceiași 36 însoțitori și cu daruri mult mai bogate, el a pornit la drum. Și aici a folosit sabia. De data aceasta, împotriva șamanului curții regale. Curînd regele a căzut la învoială cu trimisul Imperiului Han.

Hotărîrea luată de cele două mari state, Shanshan și Yutian, de a se supune Imperiului Han a determinat schimbarea atitudinii față de solie și a celorlalte, aflate de-a lungul drumului sudic, care duceau din China spre Apus. Pînă la urmă, trimisul imperial a fost invitat de regele din statul Shule să rămîna pe loc, pentru a garanta liniștea statului său. Curtea Han a satisfăcut dorința monarhului și Ban Chao și-a stabilit reședința acolo.

Prin întreaga sa activitate, Ban Chao a reușit să refacă relațiile cu statele-oază aflate în depresiunea Tarim, considerîndu-se continuatorul operei începute de Zhang Qian. Călea spre Apus fusese redeschisă. Dar nu pentru mult timp. În anul 77 e.n., în urma unor mari campanii militare împotriva xiongnu, împăratul Zhang (76-87), presat de situația economică a țării, a hotărît să-și retragă armatele staționate dincolo de Zidul Mare și chiar să abandoneze statele-oază cu care se încheiaseră alianțele împotriva xiongnu. În urma acestei decizii, Ban Chao a fost rechemat din Shule. Dar și acolo și în Yutian, membrii curților regale l-au implorat să rămîna pentru a-i apăra de posibila dominație xiongnu, care în-

(Continuare în p. 44)

¹ Magazin istoric, nr. 10/1983.

Atribuirea calității de istoric unei personalități universal cunoscute ca poet și dramaturg, atât de mare în aceste ipostaze încât a fost supranumit adeseori „Shakespeare al Germaniei”, ar putea stârni cititorului, pentru un moment, o mirare întrucâtva îndreptățită. Nu este însă singura disjunctie între vocațiile lui Schiller (1759-1805), pentru care el a optat.

Profesiunea oficială i-a fost aceea de medic, exercitată scurtă vreme într-o unitate militară din Stuttgart, capitala Württembergului. Asupra ei și-a îndreptat repulsia nutrită față de cel care-l obligase să o aleagă — despoticul duce Karl-Eugen de Württemberg. Raporturile sale cu istoria au purtat, în schimb, amprenta unei preferințe intense și durabile, chiar a unei vocații. În majoritatea dramelor,

Schiller aduce pe scenă personaje și evenimente reale din trecut: în Conjurația lui Fiesco și în Don Carlos, în Wallenstein și Maria Stuart, în Fecioara din Orléans, Wilhelm Tell și în neterminata Demetrius. În istorie sau în legenda istorică și-au aflat inspirația și cîteva dintre binecunoscutele sale balade: Inelul lui Polykrates, Cocorii lui Ibykus ș.a. Dar Schiller a fost și un istoric propriu-zis, autor de lucrări apreciate la vremea lor. A doua ocupație oficială i-a fost aceea de profesor de istorie la Universitatea din Jena, post în care a fost numit la 11 mai 1789. Într-o scrisoare din 26 noiembrie 1790, el își pune întrebarea: „oare de ce n-aș deveni cel mai de frunte istoric al Germaniei?”

SCHILLER ȘI ELOGIUL ISTORIEI

CAMIL MUREȘANU

Pînă la numirea ca profesor la Jena, Schiller scrisese *Istoria răzvrătirii Țărilor de Jos împotriva dominației spaniole*, apărută în 1788, la Leipzig. Interesul său pentru această temă fusese, desigur, conjugat cu cel de ordin literar. Cu un an înainte, încheiasse drama *Don Carlos*¹, a cărei acțiune se desfășoară în timpul luptei Țărilor de Jos pentru independență².

În 1788 Goethe, la rîndu-i, încheia drama *Egmont*³. Coincidența căutării de către cei doi scriitori (care pe atunci încă nu erau prieteni) a unui motiv de inspirație în istoria aceluiași eveniment nu era întîmplătoare. Între 1783 și 1787, în Olanda, avusese loc o mișcare

revoluționară burgheză, împotriva căreia stadhouderul Wilhelm V de Orania apelase la intervenția armată a Angliei și Prusiei. Episodul reactualizase în memoria multora lupta olandezilor pentru libertate împotriva Spaniei, în secolul XVI.

Istoria răzvrătirii Țărilor de Jos e neterminată; este mai mult o introducere la ceea ce ar fi trebuit să fie o istorie completă a evenimentului. Schiller s-a oprit la anul 1567, fără a mai manifesta vreodată intenția de a-și continua această operă.

Chiar astfel limitată, *Istoria* conține însă suficiente elemente definitorii pentru concepția și metoda care au prezidat la scrierea ei. Ambele descind din convingerile politice înaintate și din geniul dramatic al lui Schiller,

¹⁻³ Magazin istoric, nr. 7/1973, 11/1975; 4/1979; 8-9/1975.

care n-a fost și n-a voit, să fie niciodată un istoric de factură erudită. Cercetarea amănunțită a faptelor și fastidioasa lor verificare critică nu l-au pasionat. De aceea, nici în această lucrare, nici în altele, nu lipsesc erorile de informație.

Pentru Schiller, istoria a fost însă un teren pe care, alături de cel literar, și-a proclamat dragostea fierbinte de oameni, de libertate și ura neîmpăcată pentru orice formă de tiranie. Împărțind iluzia generală a filozofiei politice din sec. XVIII, el considera ca absolute și eterne reprezentările burgheze ale libertății, egalității și fericirii. Din aceste puncte de vedere, paginile introductive la *Istoria văzutărilor Țărilor de Jos* sînt relevante. Schiller afirmă că „întemeierea libertății olandeze” îi pare a fi fost unul din cele mai remarcabile evenimente politice, care au făcut din sec. XVI „cel mai strălucit secol al lumii”.

Însemnătatea universală a luptei poporului din Țările de Jos împotriva dominației spaniole este proiectată pe fondul opoziției ireductibile dintre libertate și tiranie.

Schiller îi descrie pe locuitorii Țărilor de Jos ca pe un popor pașnic de pescari, păstori și negustori, lipsit de ambiții eroice, dar avîndu-le din plin pe ale muncii. Roadele acestora se vede silit să și le apere, în fața primejdiilor care le amenință: „bicul greu al despotismului atîrnă asupra-i, o putere arbitrară amenință să-i ruineze temelile fericirii, iar păzitorul legilor sale devine un tiran”.

Se recunoaște cu ușurință pledoaria pentru unul din drepturile socotite „naturale” de ideologia burgheză a veacului XVIII: dreptul la rezistență împotriva aspirrii. Schiller va dezvolta tema în *Wilhelm Tell*, ea fiindu-i însă apropiată într-o mare parte a operei sale literare.

Adevărul —

darul oamenilor către oameni

La 26 mai 1789, poetul a rostit la Universitatea din Jena prelegerea inaugurală, intitulată *Ce înseamnă istoria universală și în ce scop o studiem?*

Multe din tezele acestei prelegeri au fost invalidate de dezvoltarea ulterioară a concepțiilor istorice. Totuși, ea se impune și astăzi admirației noastre, prin cîteva pagini, din cele mai frumoase și mai profunde pe care Schiller le-a scris în acest domeniu al preocupărilor sale intelectuale.

În sfera istoriei — spune el — e cuprinsă întreaga lume morală¹. Într-însa, cetățeanul activ își va putea alege modele de imitat, cugetătorul și filozoful vor afla învătățuri și

deslușiri asupra vieții și fiecare om va descoperi bogate izvoare de nobile satisfacții. Nu există nimeni căruia istoria să nu albă a-i spune ceva de seamă, fiindcă toate drumurile destinelor individuale se întîlnesc undeva cu ale istoriei.

O formulă memorabilă în retorismul ei punctează aceste considerații introductive: „Ce altceva mai măreț poate oferi omul altui om, decît adevărul?”.

Așadar, istoria îi apare lui Schiller în primul rînd ca un instrument formativ, nu numai politic-cetățenesc, ci deopotrivă moral, intelectual și estetic. Un pretext de meditație pe marginea destinului uman, spre a-i dezvălui adevăruri esențiale și extrage înțelepciune și tărie de caracter. Prelegerea schițează un entuziasm și optimist tablou al progresului, elogiînd virtuțile transformatoare ale rațiunii și ale muncii omului.

Optimismul lui Schiller în fața spectacolului măreț al progresului uman îl face să vadă în epoca sa, a luminilor, o culme, o împlinire a aspirațiilor omenirii către o superioară calitate a existenței, determinată de afirmarea rațiunii, care, printre altele efecte, ar fi pe punctul de a instaura pe Pămînt pacea eternă. „Sfîrșimate sînt barierele ce despărțeau statele și națiunile printr-un egoism dușmănos. O legătură universală unește astăzi toate capetele cugetătoare și întreaga lumină a veacului poate aureola acum creștetul unui nou Galilei², al unui nou Erasmus³... Comunitatea statelor europene pare a fi schimbată într-o mare familie. Cei ce trăiesc sub același acoperămint se mai pot dușmăni, dar nu se mai sfîșie între ei”.

După cele arătate pînă acum, era de așteptat să numim idealistă concepția istorică a lui Schiller. Rezultă aceasta și din considerațiile pe care le face el asupra faptului istoric și a rolului istoricului în prelucrarea datelor cercetării. „Din totalitatea evenimentelor, istoricul extrage pe acelea care au avut o influență esențială, de netăgăduit și ușor de urmărit asupra configurației actuale a lumii și a condiției generației de astăzi. Așadar, în colectarea de material pentru istoria universală, ceea ce trebuie avut în vedere este raportul dintre un dat istoric și alcătuirea prezentă a lumii... În timp ce succesiunea reală a evenimentelor urcă de la originea lucrurilor pînă la ordinea lor cea mai recentă, istoricul coboară de la situația actuală înapoi la originea lucrurilor”.

Prelegerea se încheie cu un superb elogi adus istoriei și misiunii omului în cadrul mersului acestuia către țelul suprem: „Fie ca o nobilă năzuință să se aprindă în noi: de a adăuga ceva și din partea noastră la bogata moștenire de adevăr, de moralitate și libertate pe care am primit-o de la înaintași și pe care trebuie s-o înapoiem, sporită, viitorimii. Să atașăm astfel ființa noastră trecătoare de lanțul nepieritor ce șerpuieste prin toate

¹ În sensul kantian de „rațiune practică”, domeniu al libertății de opțiune.

²⁻³ Magazin istoric, nr. 7/1984; 5/1984.

generațiile. Oricât de diferită v-ar fi soarta ce vă așteaptă — se adresează Schiller studenților — toți veți putea contribui cu ceva la aceasta. Meritului fiecăruia îi este croit un drum către nemurire, către adevărata nemurire, întru care fapta trăiește și înaintază mereu, chiar și atunci când numele celui ce mai dinți a izvodit-o a rămas departe în urmă”.

Asumându-și obligațiile profesionale, Schiller a socotit de datoria sa a desfășura și o activitate mai susținută de publicistică istorică. Din toamna lui 1789 inițiază, împreună cu orientalistul Heinrich Gottlob Paulus, ce fusese numit profesor la Jena aproape odată cu el, publicarea unei *Colecții generale de memorii istorice, din secolul XII pînă în timpurile din urmă*. Nici aceasta n-a fost o operă de erudiție, ci mai degrabă de amator, judecată după lipsa de sistem în alegerea izvoarelor în vederea publicării, după slaba preocupare și inițiere în metodologia editării critice a textelor.

Alianța cu Muzele și cu Grațiile

Alte lucrări mărunte ale lui Schiller ar putea fi amintite numai pentru a exemplifica varietatea intereselor sale istorice. Toate au fost curînd eclipsate de succesul celei mai populare opere istorice a lui Schiller, *Istoria războiului de treizeci de ani*.

Contrar celor ce s-ar putea presupune, lucrarea aceasta n-a avut ca punct de plecare un curs universitar, ci un contract oferit de editorul Göschen, care scotea anual un *Damenkalender*, cuprinzînd lecturi de popularizare pe teme instructive și, totodată, presupuse ca agreabile cititoarelor sale. Deci *Istoria războiului de treizeci de ani* a apărut inițial ca foileton, în numerele pe ani 1791-1793 ale menționatului calendar, și numai după aceea a fost publicată în volum. Ea a reunit la marele public un succes excepțional, peste așteptările lui Schiller însuși, contribuind la

ameliorarea situației materiale a scriitorului, precară în acei ani, cu atît mai mult cu cît suferise (în ianuarie 1791) și primul atac al bolii pulmonare ce avea să-l răpună, lent și chinuitor, la vîrsta de numai 45 ani.

O altă ciudățenie a genezei acestei opere este faptul că lui Schiller nu i-a plăcut să o

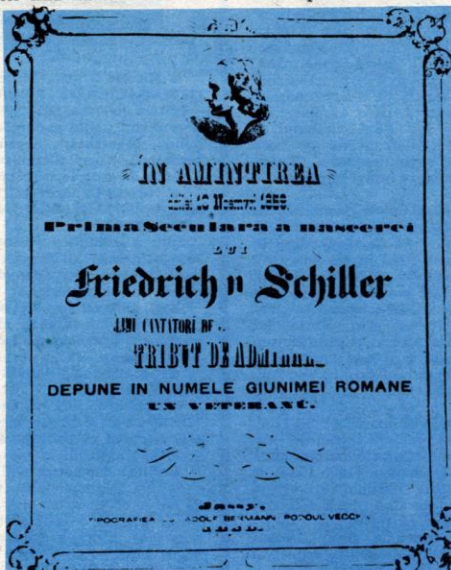
întreprindă. A acceptat-o ca pe o povară impusă de circumstanțele materiale grele în care se afla. Dar peste cîtiva ani va relua tema în cu totul altă stare de spirit, așa cum o dovedește realizarea strălucită a marii trilogii dramatice *Wallenstein*¹.

Aversiunea inițială față de subiect, faptul încomod că era constrîns să predea capitele la termene fixe, dar mai ales îmbolnăvirea scriitorului, în ianuarie 1791, la mai puțin de un an de la începerea redactării, sînt o parte din explicațiile caracterului inegal al operei. Primele patru cărți, care narează evenimentele războiului pînă la moartea lui Wallenstein (februarie 1634), ocupă peste patru-cin-

cimi din volumul ei, pe cînd ultima carte, înfățișînd anii 1634-1648, este doar ca o schiță, în comparație cu celelalte.

Structura operei comportă încă o explicație a lipsei sale de proporționalitate, poate cea mai plauzibilă. A intervenit din nou vibranta sensibilitate artistică a lui Schiller, descoperind cu încîntare intensele valori dramatice ale unor evenimente și personaje. Gustav Adolf și Wallenstein îl subjugă, imaginația i se înflăcărează și, suprapunîndu-se documentației istorice, realizează portrete de mare frumusețe și pătrundere psihologică, precum și avîntate descrieri, bogate în culoare locală, ale unor bătălii ca acelea de la Breitenfeld și Lützen. După ce eroii săi dispar, lui Schiller i s-a părut că scena a rămas ca și pustie, iar acțiunea — anostă. Interesul său pentru

¹ Generalul Albrecht Wenzel Eusebius von Wallenstein, de origine cehă (1583-1634) a participat, cu o armată proprie, alături de împăratul Ferdinand II, la războiul de 30 ani (1618-1648), fiind comandantul suprem al armatelor imperiale. Victorios asupra regelui Danemarcei (1626-1627), a fost înfrînt în bătălia de la Lützen (1632) de armata suedeză, condusă de Gustav Adolf.

Omagiu lui Friedrich Schiller. Coperta unei tipărituri apărute la Iași în 1839, cu ocazia centenarului nașterii marelui poet și dramaturg german

războiul de treizeci de ani se dizolvă, capricios, din clipa în care evenimentul nu-i mai oferea situații la temperatura emotivității sale artistice.

Nici pentru *Războiul de treizeci de ani* Schiller n-a efectuat un studiu asiduu al izvoarelor, ci a preferat să prelucree după autori, germani și străini. N-a reținut însă decît datele, interpretarea lor subordonîndu-se viziunii sale specifice asupra istoriei: „o luptă permanentă între despotism și libertate, pînă la victoria finală a celei din urmă. „Europa a ieșit mai liberă din acest război îngrozitor, în cursul căruia ea s-a recunoscut pe sine, pentru înția dată, ca o asociație de state independente”. Iar dacă războiul a provocat suferințele și distrugerile pe care lucrarea le zugrăvește cutremurător, „flacăra culturii va reuși să lumineze iarăși pămînturile pustiite”.

Optimismul lui Schiller nu se dezmente. El crede neclintit în vocația de progres a omenirii, în capacitatea ei permanentă de regenerare, în triumful rațiunii — sensul final al istoriei.

După publicarea *Războiului de treizeci de ani*, relațiile „profesionale” ale marelui poet cu istoria se întrerup definitiv. El se consacră cu totul activității literare și numai prin intermediul acesteia mai păstrează interesul pentru lectură istorică. Pentru *Wilhelm Tell* s-a documentat din *Chronicon helveticum* al lui Aegidius Tschudi, cel mai însemnat cronicar elvețian din sec. XVI și din *Istoria Confederației elvețiene* de Johannes von Müller¹, care începuse să apară în anul 1786. Pentru *Maria Stuart*, a parcurs izvoarele editate de William Camden², lucrările marelui umanist scoțian George Buchanan (1506-1582) și *Istoria Scoției*, opera lui William Robertson (1721-1793), cel mai de seamă (după Gibbon) istoric luminist din Marea Britanie.

Exemplele ar putea continua, prîbind constanța predilecției lui Schiller pentru istorie și întinsa cultură pe care și-a dezvoltat-o mai departe pe acest tărîm.

Prezența limitată, ca valoare, număr de ani și de opere, a lui Schiller printre istoricii de profesie, n-a rămas însă fără urme durabile asupra științei istorice. Se consideră că el a pus bazele genului de popularizare a istoriei a unei popularizări serioase, care nu vizează divertismentul, ci informarea și educarea publicului larg.

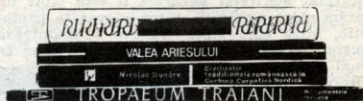
Pentru toți aceia care cred că istoria are tangențe cu literatura, pretinzîndu-i supunerea la aceleași imperative ale eleganței stilistice și compoziționale, lucrările lui Schiller mai oferă și astăzi — cu toată trecerea erodantă a timpului și cu toate mutațiile gustului — nu puține momente de satisfacție estetică. El însuși, așa după cum a crezut în puterea educativă a artei, a cerut erudiției istorice „să încheie o alianță cu Muzele și cu Grațiile, dacă vrea să-și deschidă un drum către inimi și să merite numele de educatoare a oamenilor”.

Și astfel, la 225 ani de la nașterea lui, se justifică și se impune alăturarea istoricilor la evocarea veșnic de actualitate a genului său.

¹ Istoric ce atînsese pe atunci o cotă atît de ridicată a unei celebrități — disproporționate în raport cu reala sa valoare —, înțit a fost considerat o vreme ca superior lui Leopold von Ranke.

² *Annales rerum Anglicarum et Hibernicarum, regnante Elizabetha*, apărute mai întîi la 1615.

CARTI SOSITE LA REDACȚIE

● Nicolae Gostar, Vasile Lica — SOCIETATEA GETO-DACICĂ DE LA BUREBISTA LA DECEBAL.

Editura Junimea, Iași, 1984, 200 pp., 11,50 lei: sinteză structurată pe următoarele capitole: Cadrul politic, generalități; Regalitatea; Tarabostes; Sacerdoșii; Komhtai-capillati; Slavii și captivii; Relațiile de proprietate; Statul.

● Nicolae Dunăre — CIVILIZAȚIE TRADIȚIONALĂ ROMÂNESCĂ ÎN CURBURA CARPATICĂ NORDICĂ.

Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 312 pp., 33 lei: cercetări în vetrele istorice Năsdud, Lăpuș, Oaș, Maramureș, Cîmpulung-Moldovenesc, Dorne și Gurghiu.

● C. Cihodaru — ALEXANDRU CEL BUN.

Editura Junimea, Iași, 336 pp., 17 lei: viața și glorioasele fapte ale voievodului român (23 aprilie 1399-1 ianuarie 1432).

● Gh. Platon — UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE.

Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 94 pp., 3,25 lei: marelle act istoric realizat prin voința și cu participarea activă a poporului în urmă cu 125 ani.

● Mihai Sămpetru — TROPAEUM TRAIANI.

Editura Academiei, București, 1984, 200 pp., 26 lei: al doilea volum al lucrării, prezentînd monumentul triumfal al lui Traian, altarul funerar militar și tumulul, aflate în apropierea cetății antice de la Adamclisi.

● VASILE PÂRVAN INTERPRETAT DE... (ediție de Ștefan Lemny și Alexandru Zub).

Editura Eminescu, București, 1984, 432 pp., 19 lei: amplă selecție din vasta bibliografie dedicată savanțului, printre semnatori aflîndu-se N. Iorga, M. Eliade, D. Gusti, P.P. Panaitescu, G. Călinescu, C.C. Giurescu, I. Andrieșescu, R. Vulpe.

● Pop Teodor Leon — CONSTITUȚIILE ROMÂNIEI.

Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 124 pp., 4,25 lei: dezvoltarea constituțională a patriei noastre din primele decenii ale sec. XIX și pînă în anii socializmului.

● ÎNVĂȚĂTURILE LUI NEAGOE BASARAB CĂTRE FIUL SĂU THEODOSIE (ediție de Florica Moisil, Dan Zamfirescu, G. Mihăilă, Andrei Rusu).

Editura Minerva, București, 1984, 420 pp., 17,50 lei: o nouă ediție a scrierii învîțatului voievod (Magazin istoric, nr. 10/1971, 10/1972).

● Camil Petrescu — PUBLICISTICĂ (ediție de Florica Ichim).

Editura Minerva, București, 1984, 534 pp., 27 lei: articole publicate de scriitor între 1914-1921.

● Ion Popescu-Argeșel — VALEA ARIEȘULUI.

Editura Sport-Turism, București, 1984, 240 pp., 15,50 lei: itinerare istorice în Țara Moșilor, pe locurile unde, în urmă cu 200 ani, a pornit marea ridicare la luptă a țărînimii condusă de Horea, Cloșca și Crișan.

DE GAULLE — CHURCHILL:

UN DUEL SECRET (II)

Printr-un efort titanice, la Londra începe, îndată după Apelul din 18 iunie 1940, organizarea în jurul generalului de Gaulle a noilor structuri ale puterii — politice-militare-juridice —, care să poată asigura legitimitatea și continuitatea statului francez, ca participant la lupta contra inamicului ce-i ocupase teritoriul național. Prezența generalului și atitudinea sa combatantă sînt deocamdată singurele embrioane ale unei puteri care continuă lupta împotriva Germaniei hitleriste, în condițiile în care „Franța liberă” era depedată atît de teritoriul metropolitan, cît și de toate celelalte atribute esențiale, prin care se putea exercita suveranitatea națională. Mii și mii de combatanți, numeroși civili, multe perso-

nalități franceze antinaziste au găsit pe pămîntul insular o ospitalitate exemplară, într-un moment cînd Anglia era singura putere care mai ținea piept ofensivei hitleriste și se afla în faza iminentei invadări a teritoriului său. Winston Churchill și alți oameni de stat sprijineau acțiunea începută de general (cu epoleții de zinc — cum scrie Henry Guillemin, în volumul *Le Général clair-obscur*, apărut acum cîteva luni la Paris, în *Éditions du Seuil*, despre înălțarea sa „cu titlu temporar” la acest grad). Mulți alții însă nici nu vroiau să audă despre de Gaulle, cum era cazul lordului Halifax, care mai era ministru de externe, cînd generalul a sosit la Londra.

Acorduri de colaborare și...

În vara anului 1940 — afirmă Kersaudy, autorul volumului *De Gaulle et Churchill*, pe care-l prezentăm în serial cititorilor revistei noastre — puțini erau politicienii britanici înclinați a recunoaște gruparea generalului de Gaulle drept o autentică reprezentanță a Franței; dar primul ministru Winston Churchill se număra printre ei. La mijlocul lunii iulie 1940, aproximativ 7 000 militari se regrupaseră deja în jurul generalului. Relativ reduse, precar dotate și prost echipate, aceste prime forțe ale „Franței libere” aveau un moral scăzut, cu atît mai mult cu cît nici Ministerul de război englez și nici Amiralitatea nu se grăbeau să le îmbunătățească situația. Cum în Anglia nu i se alăturase încă nici un om politic francez, de Gaulle rămînea șeful solitar al unei mișcări care refuza armistițiul, și al unei Franțe

care refuza înfrîngerea. Prin forța lucrurilor, el va deveni deci un șef politic, în aceeași măsură în care va fi un șef militar. Și atunci cînd profesorul Cassin (un bun prieten al lui Titulescu, cu care am avut numeroase convorbiri la Teheran și Paris, în care elogia politica de pace a României) l-a întrebat îngrijorat despre statutul juridic pe care îl va avea noua mișcare, generalul de Gaulle i-a răspuns cît se poate de simplu: „Noi sîntem Franța”.

A fost, deci, nevoie — în asemenea condiții de neîncredere — de întreaga persuasiune a primului ministru Churchill, pentru a convinge, la 23 iunie 1940, Cabinetul de război britanic să publice un comunicat, prin care să declare că este gata să sprijine proiectul formării unui Comitet Național Francez provizoriu, dispus să lupte contra dușmanului comun. În zilele următoare, acest organism nu a putut fi creat; în seara de 27 iunie, Winston Churchill l-a convocat pe generalul de Gaulle la Downing Street 10,

pentru a-i declara: „Întrucît dv. sînteți singur, eu vă recunosc tot de unul singur”. A doua zi dimineața, Churchill a dispus publicarea următorului comunicat: „Guvernul Majestății sale recunoaște pe generalul de Gaulle drept șef al tuturor «francezilor liberi» care i se alătură, pentru a apăra cauza aliată, indiferent unde se află aceștia”.

Churchill (ca dealtfel și regele George VI) a adoptat și alte hotărîri de sprijinire a generalului de Gaulle. Deoarece eşaloanele superioare din Ministerul de război făceau dese obstrucții colaborării cu noua armată franceză care se crea în Anglia, premierul britanic a dat, la 12 iulie, următoarele dispoziții șefilor statelor majore ale armatei imperiale: „Politica guvernului Majestății sale urmărește consecvent constituirea unor puternice contingente de soldați, de marinari și de aviatori francezi, ea urmărește să încurajeze să se angajeze voluntari pentru a lupta alături de noi. Șefii de stat major au datoria

de a aplica în mod eficace această politică". El a scris ministrului informațiilor: „Trebuie continuată fără încetare emisiunile în limba franceză ale generalului de Gaulle". El a cerut secretarului de stat al Ministerului de război să considere ca o sarcină de extremă importanță accelerarea echipării „Francezilor liberi" și a Cartierului general al lui de Gaulle. La 24 august, Churchill s-a adresat, cu vigurosul său patetism, Camerei Comunelor: „Noi nutrim cea mai mare simpatie pentru poporul francez și vechea fraternitate care ne-a legat de Franța nu a încetat să existe. Ea se întrupează și se perpetuează datorită generalului de Gaulle și eroicilor săi tovarăși. Acești «francezi liberi» au fost condamnați la moarte de către Vichy, dar va veni ziua când — la fel de sigur cum sînt că soarele va răsări mîine — numele lor vor fi glorificate și gravate pe pietrele din străzile orașelor și satelor unei Franțe care-și va fi redobîndit libertatea și măreția de odinioară, în mijlocul unei Europe libere".

Totodată Churchill a depus toate eforturile pentru a da prezenței „Franței libere" pe sol englez și sprijinului acordat acesteia un statut politico-diplomatic regulamentat și sub raport juridic. Înfrîngînd toate rezistențele din guvern și din alte cercuri influente, el a izbutit să semneze cu de Gaulle, dar în Downing Street, nu la Foreign Office, acordurile intrate în istorie sub numele „schimbul de scrisori de Gaulle-Churchill din 7 august 1940".

Kersaudy le comentează: „Oricît de limitată ar fi fost această recunoaștere, în final ea va da o bază legală relațiilor generalului de Gaulle cu guvernul britanic și va permite încheierea unor acorduri bilaterale între cei doi aliați. Pentru Churchill, această recunoaștere este un act de credință față de un om solitar și față de o abstracțiune care se numea atunci «Franța liberă». Cursul evenimentelor avea să arate înțelepciunea acestei decizii, pe care Churchill o va regreta totuși atît de mult în timpul celor cinci ani următori".

Chiar în ziua semnării acestor acorduri, apar momente de neliniște între cei doi parteneri. „Acest schimb de scrisori este de o mare importanță și reflectă prejudecățile pe care le avea generalul de Gaulle în ce privește politica britanică: «Lund în considerare, pe de o parte, va scrie generalul, ipoteza că vicisitudinile războiului vor duce Anglia la o pace de compromis, iar pe de altă, aceea că britanicii ar putea fi tentați, din spirit de aventură, de una sau de alta dintre posesiunile noastre de peste mări, am insistat ca Marea Britanie să garanteze restabilirea frontierelor metropolei și ale imperiului francez»".

La 7 august, Churchill îi scria generalului: «Guvernul Majestații sale a hotărît ca, în caz că armatele aliate vor repurta victoria, să asigure restabilirea deplină a independenței și măreției Franței». Dar, într-o altă scrisoare, din aceeași zi, el preciza: «Expresia *restabilirea deplină a independenței și măreției Franței* nu vizează, în mod riguros, frontierele teritoriale. Noi nu am fost în măsură să garantăm aceste frontiere nici unei națiuni combătante alături de noi; dar, bineînțeles, vom face tot ceea ce vom putea pentru aceasta». Fapt care a trezit imediat suspiciunile generalului, care a răspuns destul de sec «Iau act, domnule prim-ministru, că aceasta este interpretarea pe care guvernul britanic o atribuie expresiei de mai sus. Sper că într-o zi circumstanțele vor permite guvernului britanic să analizeze aceste probleme cu mai puține rezerve».

Să nu uităm că, între timp, la 3 iulie 1940, flota britanică atacase flota franceză din rada portului Mers-el-Kebir, pentru ca aceasta să nu fie predată Germaniei hitleriste și Italiei fasciste; vasele de război franceze aflate în porturile britanice fuseseră capturate, cele din Alexandria imobilizate, iar cuirasatul Richelieu, ancorat la Dakar, torpilat.

În toamna și iarna anului 1940 apău și se multiplică fricțiunile, neînțelegerile, conflictele dintre „francezii li-

beri" și autoritățile britanice militare și politice. Ele transpar pînă la nivelul cel mai înalt. Un de Gaulle încăpățînat și neîncrezător, un Churchill din ce în ce mai nervos și care-i mărturisea lui Eden „cînd gresesc devin totdeauna furios", iată cum încep să apară cei doi lideri unul față de celălalt. Își dădeau mîna pentru o asemenea imagine numeroase motive: în primul rînd, interesele naționale, care difereau deseori, mai cu seamă cînd intrau în joc rivalitățile coloniale, intrigile politicianilor, rigiditatea militarilor, amorul propriu lezată al celor doi șefi față de orice hotărîre care afecta sau părea să afecteze prerogativele celuilalt, psihologiile ce se deosebeau simțitor între francezi și englezi, starea de maximă surescitare tipică războiului, încercările regimului de la Vichy de a submina autoritatea generalului, lipsa de colegialitate în propriile rînduri a unor oameni politici francezi și, nu în ultimul rînd, strădania serviciilor secrete americane de a învenina relațiile anglo-franceze, de Gaulle fiind în ochii celor de la Washington indezirabil în funcția de șef al „Franței libere".

Anul 1941 începea, așadar — după cum scrie François Kersaudy, în analiza sa —, sub auspiciile suspiciunii.

...arestări și concedieri între aliați

Cînd anul 1940 se încheia — scrie Kersaudy —, cei doi oameni de stat aveau unele motive să fie satisfăcuți de acțiunea pe care o duseseră împreună, începînd din sumbrele zile ale lui iunie 1940. Dacă Franța fusese invadată de hordurile naziste, Marea Britanie rezista victorios și sufletul Franței, incarnat prin generalul de Gaulle, continua lupta alături de ea. Dar anul 1941 nu număra decît cîteva ore cînd a survenit un grav accident, care avea să pună la încercare, într-un mod dur, legăturile de prietenie care-i uneau pe generalul de Gaulle și Winston Churchill: viceamiralul Museli-

er, șeful forțelor navale ale „Franței libere”, tocmai fusese arestat și întemnițat de autoritățile britanice.

Totul se petrecuse foarte repede — poate un pic prea rapid. Intelligence Service intrase în posesia a patru documente provenind de la Consulatul regimului de la Vichy la Londra, documente care păreau să indice că viceamiralul Muselier trădase „Franța liberă”. Viceamiralul făcuse să parvină celor de la Vichy, prin intermediul Ambasadei Braziliei, planurile expediției asupra Dakarului¹. Un alt document părea să dovedească că Muselier se pretase să livreze autorităților de la Vichy submarinul Surcouf, în timp ce un al treilea arăta că el primise 2 000 lire pentru a

¹ Este vorba despre planul cu numele de cod „Menace” (Amenințarea), destinat să stabilească o importantă bază a „Franței libere” la Dakar, permițând astfel Senegalului să i se alăture, așa cum făcuseră alte țări africane, aflate atunci în zona de dominație franceză: Ciad la 26 august 1940, Camerun pe 27, Congo-Brazzaville pe 28. Acest plan — sprijinit extrem de insistenț de W.S.C. (inițialele premierului englez) cu toate unele îndoieli pe care le nutrea el însuși — a fost pus în aplicare între 23-25 septembrie 1940, soldându-se însă nu numai cu un eșec grav pentru escadra anglo-franceză, lovită puternic de unitățile militare și navale ale guvernului Pétain, ci și cu o pierdere de prestigiu pentru „Franța liberă”. De Gaulle, aflat la fața locului, a trecut prin momente extrem de grele și, după mărturiile celor care l-au văzut în acele zile, îl bintuia chiar gândul sinuciderii. În alte momente, el vroia să plece în Egipt să lupte contra italienilor. După cum notează în jurnalul său generalul britanic Spears, apropiat de generalul de Gaulle de la sosirea acestuia în Anglia, șeful „Franței libere” era extrem de îngrijorat că-l antrenase pe W.S.C. în această expediție, iar presa britanică tăbărise literalmente asupra primului-ministru. Dar, potrivit temperamentului și obiceiului său, Churchill a contraatacat necruțător: „Critica este adesea, utilă, cînd este constructivă, riguroasă și bine documentată. Dar, tonul pe care-l adoptă unele organe de presă — din ferocitate puțin numeroase — cînd evocă episodul Dakar, și alte chestiuni încă și mai grave, este atât de agresiv și atât de veninos încît devine aproape indecent, chiar dacă ar fi vorba de inamic”.

Cu toate aceste replici de solidarizare cu de Gaulle, W.S.C. va fi el însuși influențat pe viitor de esaloanele superioare britanice de la War Office, Intelligence Service și Admiralty și împreună cu conducerea politică și militară a Statelor Unite vor ține departe Franța liberă de orice planuri ale operațiilor anglo-americane, recunoscînd mereu și mereu că francezii ar fi comis o indiscreție la Dakar.

sabota recrutarea de personal pentru forțele navale ale „Franței libere”. În noaptea de 31 decembrie spre 1 ianuarie, primul ministru a primit probele relevante împotriva lui Muselier și reacția sa nu s-a lăsat așteptată. Sir Alexander Cadogan notează în jurnalul lui: „Bineînțeles, primul-ministru vrea să dispună spînzurarea lui pe loc. I-am făcut remarcă că asta ar putea avea repercusiuni neplăcute asupra mișcării generalului de

xander Cadogan nota în jurnalul său: „Alexander² mi-a telefonat de dimineață ca să-mi spună că ar trebui să ameliorăm puțin condițiile detenției lui Muselier. Am răspuns că sînt de acord și că aș vrea ca el să treacă în minile Amiralității. Dar cînd Alexander și-a dat seama că primul-ministru intervenise în această afacere, a început să dea înapoi și mi-a spus că trebuie să fim foarte prudenți! La rîndul meu, i-am spus că eram

Regina Elisabeta, între generalul de Gaulle și viceamiralul Muselier, cel pentru a cărui detenție Churchill și-a prezentat personal scuzele în fața șefului „Franței libere”

Gaulle. Prim-ministrul insistă”. Prin urmare, viceamiralul Muselier a fost smuls din patul său în zori și condus la închisoare. Numeroși dintre oamenii săi de încredere au fost și ei arestați.

Generalul a primit știrea nelăcomitor și s-a indignat, aflînd modul în care procedaseră englezii. Două zile mai tîrziu, el a cerut eliberarea imediată a viceamiralului. La 5 ianuarie, el a transmis generalului Spears un memorandum, care dovedea că toate documentele care îl incriminau pe viceamiralul Muselier erau falsificate. Nefericitul Muselier, care se afla tot în închisoare, tratat ca un criminal notoriu, era însă urmărit de mînia prim-ministrului. La 4 ianuarie, Sir Ale-

oricînd gata să-mi iau răspunderea ameliorării condițiilor de detenție ale lui Muselier, dar ulterior am înțeles că Alexander telefonase prim-ministrului ca să întrebe dacă Amiralitatea putea să aibă grijă de Muselier și că prim-ministrul îi răspunsese: «Nu!». Incredibil ce cote atinsese frica tuturor acestor oameni de primul ministru. (Și eu mă temeam de el, fiindcă îl știam impulsiv, imprevizibil și nu se putea stăpîni). Muselier a fost transferat de la Pontoirville la Brighton, ceea ce era deja mai bine, și eu i-am telefonat lui A. Maxwell pentru a-i cere să vegheze ca Mu-

² A. V. Alexander, prim-lord al Amiralității.

selier să fie tratat acolo cît se putea de bine".

La 8 ianuarie, cînd generalul de Gaulle a venit să-i someze pe englezi să-l elibereze pe viceamiral — fără de care relațiile dintre „Franța liberă” și Marea Britanie ar fi fost imediat rupte —, el a fost înștiințat că toată chestiunea nu a fost decît o deplorabilă neînțelegere, că documentele sînt în mod cert falsuri și că vinovații și-au mărturisit culpa (la recomandarea britanicilor, doi oameni au intrat în serviciile de securitate ale „Franței libere”). Acești doi oameni, Howard și Collin, avînd rănchiumi personale contra viceamiralului, își imaginaseră că îl pot compromite, redactînd documente false, pe hîrtii cu antetul Consulatului Franței la Londra. Nu mai rămînea decît ca viceamiralul Muselier să fie eliberat, cu toate scuzele de rigoare ale guvernului Majestății sale. În ceea ce-l privește pe primul ministru, el și-a prezentat personal scuzele generalului de Gaulle a doua zi...

„Fără îndoială, de Gaulle a primit scuzele — scrie Kersaudy —, dar tot fără nici o îndoială, el n-a uitat nimic. Nu ascund faptul, a scris el, că acest lamentabil incident, ...nu a întîrziat să influențeze concepția mea despre ceea ce ar fi trebuit să fie, în mod sigur, raporturile noastre cu statul britanic.”

Altfel spus — conchide Kersaudy —, generalul de Gaulle a început să vadă cu ochi răi modalitățile de manifestare ale sistemului birocratic al aparatului de stat britanic și ale **Intelligence-Serviceului**¹. Într-adevăr, el a rămas convins că serviciile de informații britanice sînt vinovate de a-i fi strecurat pe Howard și Collin la Carlton Gardens — ceea ce dealtfel este inexact — și a dat ordin să fie concediați, fără preaviz, toți salariații englezi care lucrau pentru „Franța liberă”, inclusiv femeile de serviciu. A fost nevoie de întreaga abilitate a diplomației franco-britanice, pentru ca acest ordin să fie anulat.”

C. P.

¹ La 6 ianuarie, de Gaulle îi scria soției sale: „Englezii sînt aliați viteji și de nădejde, dar foarte oboșitori”.

ZHANG QIAN ȘI BAN CHAO DESCHID DRUM SPRE EUROPA

(Urmare din p. 36)

semna spolierea țărilor de toate bogățiile.

Ban Chao a adus la cunoștința împăratului starea de spirit din aceste state, propunîndu-i ca ele să nu fie abandonate la discreția xiongnu. El a adăugat că, în aceste condiții, raidurile de jaf în regiunile de graniță ale Imperiului Han s-ar fi intensificat. Dînd dovadă de înțelepciune împăratul Zhang a revocat ordinul de chemare. Ban Chao a rămas în statul Shule, acordînd sprijin în continuare la restabilirea ordinii.

În anul 91, Ban Chao a fost numit guvernator al Xiyou — Teritoriile vestice — care, cu excepția unui singur stat-oază, erau de acum încolo administrate de el, în numele dinastiei Han. Calea spre țărilor din Apus a fost astfel din nou deschisă și — așa cum spune cronicarul — „caravanele comercianților treceau fără încetare, zi de zi, aducînd mărfuri străine”. În următoarea perioadă, Ban Chao s-a ocupat de transporturile de pe „drumul mătăsii”, meritele sale fiind recunoscute prin conferirea titlului de hou¹ de Dingyuan.

În anul 97, el l-a trimis pe Gan Ying în solie în Imperiul roman, situat la „peste 40 000 li de Poarta Jadului și Poarta Soarelui” — spune cronicarul —, pentru a obține informații mai precise despre această țară, mare cumpărătoare de mătăsuri, căreia i se spunea și „țara nestematelor”. Din *Istoria dinastiei Han-posterior*, aflăm că solul „a ajuns pînă la Tiaozihi”, în țara parților. Locul este descris ca o peninsulă, cu un climat foarte cald, unde leii și rinocerii îi îngrozeau pe călători. Lipsit de spirit de aventură și de cetezanță — se apreciază în istoriografia chine-

¹ Echivalent cu titlul de marchiz.

ză —, Gan Ying s-a lăsat descurajat de pericolele descrise în mod voit exagerat de comercianții parți și nu a mai traversat marea. S-a ratat astfel o șansă istorică de a stabili legături directe între China și Europa. Pe bună dreptate, se pune întrebarea: pînă unde a ajuns, de fapt, acest sol al Chinei? Istoricii chinezi împărtășesc păreri foarte variate. Unii susțin că localitatea menționată în cronică s-ar afla în Siria de azi, alții afirmă că el ar fi ajuns la Marea Mediterană, iar alții — pînă la Marea Caspică. În *Cihai* (Enciclopedia chineză), localitatea Tiaozihi s-ar afla lîngă Golful Persic.

În 102, după 31 ani de activitate neîntreruptă în Xiyou, Ban Chao, împovărat de ani, a cerut împăratului permisiunea să se întoarcă în patrie. Dorea să fie înmormîntat în pămîntul strămoșesc. Solicitarea i-a fost satisfăcută. La plecare, cînd înlocuitorul său l-a întrebat care a fost secretul succesului misiunii lui, Ban Chao i-a răspuns: „Obiceiurile locuitorilor de pe aceste meleaguri sînt diferite de ale noastre, ostașii de aici nu sînt elemente virtuozose (se trimiteau de obicei condamnați, eliberați cu condiția de a servi în trupele din regiunile de graniță — n.n.). În calitate pe care o ai, trebuie să știi să-ți păstrezi mereu calmul și să dozezi cu atenție pedepsele. Să-ți mînte un lucru, oamenii de jos te vor urî, dacă îți vei da aere de om prea deștept”. După aceasta, a pornit pe drumul lung al întoarcerii. În luna august a aceluiași an a sosit la Loyang, iar în septembrie a încetat din viață. El a rămas în amintirea posterității ca o personalitate puternică, înzestrată atît cu calitățile necesare unui diplomat, cît și, în special, cu cele ale unui abil strateg, care și-a pus viața în slujba intereselor patriei, ale legăturilor ei cu alte popoare.

CEAHLĂUL și câteva din legendele sale

Dr. VASILE SMĂRÂNDESCU

„Cel mai înalt dintre munți [munții Moldovei] este Ceahlăul, care, dacă ar fi intrat în basmele celor vechi, ar fi fost [tot] atât de vestit ca și *Olimpul*, *Pindul* și *Pelias*. Este așezat în părțile Neamțului, nu departe de izvorul Tazlăului, iar în mijlocul lui e acoperit de zăpezi veșnice; pe vârful lui însă nu se găsește pic de nea, fiindcă pare să fie deasupra norilor de zăpadă. Din vârful său, care se înalță ca un turn, se prăvale un pîrîu foarte limpede, ce se năpustește cu mare lărmă peste stînci abrupte și se varsă în Tazlău”.

Astfel descria Ceahlăul, la începutul sec. XVIII, marele învățat Dimitrie Cantemir în *Descrierea Moldovei*. Cînd principele cărturar amintea lăpse de legendă despre Ceahlău, el avea în vedere de sigur doar inexistența unor izvoare scrise, asemenea poemelor homerice, pentru că altminteri, tradiția orală, folclorul românesc făcuseră de mult din Ceahlău una din cele mai bogate surse de inspirație: înseși afirmațiile lui Dimitrie Cantemir sînt întemeiate, în bună parte, pe legendă. Izvorul menționat de el (cunoscut de drumetii de azi sub numele de Izvorul Muntelui) și-ar avea originea — afirma principele — într-o „statuie străveche, înaltă de cinci coți, înfățișînd, de nu mă înșel, o bătrînă cu douăzeci de mîioare”. Este vorba de Dochia, cea cunoscută în tradiția populară ca soră sau fiică a regelui Decebal, acunsă din calea ostirilor romane, împreună cu turmele ei, pe aceste meleaguri. Ajunsă din urmă pe muntele Ceahlău de oștenii lui Traian, Dochia a preferat să se transforme în stîncă, împreună cu turma, decît să cadă în mîinile cuceritorilor. Ea a ajuns să simbolizeze — alături de atîtea alte fapte — vitejia, demnitatea și setea de libertate a strămoșilor noștri geto-daci. Tot tradiția populară a metamorfozat-o ulterior, dintr-o tînră fecioară, într-o bătrînă înțeleaptă, ce-și leapădă pe rînd cojoacele în cele dintîi zile de primăvară (zilele Babei).

Dochia — s-a observat de mult de către istorici, lingviști, folcloriști — personifică Dacia și dacă înrudirea cu Decebal are un caracter simbolic, în schimb retragerea strămoșilor noștri la adăpostul ocrotitor al muntelui este un fapt istoricînd autentic, zonele montane nemțene constituînd unul din principalele puncte de rezistență ale dacilor liberi.

Și dacă muntele nu este atât de înalt pe cît i se părea principelui (altitudinea sa maximă fiind de 1907 m — vârful Ocolaul Mare și de 1904 m — vârful Toaca), masivitatea Ceahlăului, orizontul larg ce se deschide privitorilor de pe culmile sale spre toate zările l-au făcut cu adevărat impresionant: la poalele estice de la Poiana Teiului pînă la Bicăz, se întinde marea lac de acumulare al Hidrocentralei de la Bicăz, pe firul văii Bistriței, pe unde Alexandru Vlahuță călătorește cu pluta în pitorescul periplu al României și pe care astăzi îl traversează vapoare de agre-

ment. Dincolo de lac, culmile Stînișoarei, pe unde și-a purtat solitudinile, în pasul domol al Pisicuței, Calistrat Hogaș. Spre sud, impresionantul monument natural al Cheilor Bicazului, iar spre nord — culmile Munților Bistriței și Rodnei, cu Broștenii năzdrăvniilor lui Creangă. Spre apus — o largă deschidere către platoul transilvan.

Pînă în urmă cu cîțiva ani, minunatele priveliști ale Ceahlăului erau prea puțin la îndemîna turiștilor: Două-trei cabane, tot atîtea trasee marcate — cam la atât se reducea zestrea turistică a muntelui. O zestre pe care stațiunea Durău a îmbogățit-o substanțial. Construită în apropierea Schitului-Durău, înălțat în veacul trecut, între 1830 și 1835 (a cărui pictură interioară terminată în 1937 este opera marelui pictor Nicolae Tonitza) ea dispune de o serie de hoteluri „Cascada”, „Durău”, „Bradul”, „Bistrița” (însușind 558 locuri) înzestrate cu toate elementele confortului modern, la care se adaugă cabanele „Fîntînele”, „Izvoru Muntelui”, „Dochia”, „Bicăz-Baraj” (alte 492 locuri), și numeroase vile cu nume de flori: „Ghiocelul”, „Bujorul” etc. oferind excelente condiții de odihnă și de drumeție, în toate anotimpurile spre obiectivele naturale: piscurile Toaca și Dochia, cu rezervația naturală de 3 500 ha ce le înconjură, Cascada Duruitoarea, ori spre cele istorice: în afara Schitului Durău, deja menționat, complexul arhitectural „Palatul cnezilor” și Muzeul sătesc din comuna Ceahlău. Excursiile pe plan local la monumentele din nordul Moldovei, la Agapia, Vărac și la Neamț (cu vizitarea Humuleștilor lui Creangă) completează tabloul uneia din cele mai pitorești zone ale țării.

Durăul va căpăta curînd un nou renume, datorită descoperirii unor surse prețioase de ape minerale sulfuroase, indicate în afecțiunile aparatelor digestiv și urinar, precum și clorurosodice, iodurate, bromurate de mare concentrație, apreciate de specialiști ca eficiente în afecțiunile aparatului locomotor.

În zilele senine de vară, la asfințitul soarelui, Ceahlăul mai capătă o proprietate. Așa cum de pe crestele sale priveliștea se deschide către inima platoului transilvan și podișul Moldovei, la fel silueta sa masivă este vizibilă de la mari depărțări. Dimitrie Cantemir spunea că muntele se vedea din locuri „aflăte la șaizeci de ceasuri de drum departe, în întregime și atât de limpede, ca și cînd s-ar afla în apropiere, lucru care cu greu s-ar putea spune, după cum cred eu, chiar despre piscurile cele mai vestite”. Nu-i de mirare că a fost asemuit cu Kogaionul (muntele-sacru al dacilor, unde s-ar fi retras Zamolxis) și că poporul a văzut întotdeauna în el „un uriaș cu fruntea-n soare /De pază țării sale pus” — cum atât de plastic l-a cîntat Coșbuc.

„BORINQUEN,

PERLĂ A MĂRILOR”

Dr. VASILE TILINCĂ

Cel mai râvnit premiu cinematografic decernat de Academia americană de arte și științe a filmului, premiul Oscar, a făcut, peste noapte, din personajul puertorică, eroul Povestii din Cartierul de Vest (West Side Story). Filmul, recompensat cu zece premii Oscar, transpune conflictul eroilor shakespearici Romeo și Julieta într-un mizer cartier periferic new-yorkez. Rivalitatea veronezilor Capulet și Montagu este aici înlocuită de complicațiile dintre două clanuri de americani și puertoricani care-și dispută supremația asupra Cartierului de Vest.

Noutatea filmului, dansat și cântat în ritmuri îndrăcite, incită întreaga presă a anilor '60-'61 să se intereseze de nou-lansatul în lumea filmului — eroii puertoricani. Cine sînt ei? De unde vin?

La 25 septembrie 1493, Cristofor Columb pleca, din portul Cadiz, în a doua sa călătorie. El primise din partea regelui și reginei Spaniei, Ferdinand și Isabella, o dublă misiune: să consolideze coloniile întemeiate în prima călătorie și să aducă în țară, odată cu veștea noilor teritorii anexate, cât mai mult aur. Două luni mai târziu, navigînd spre insula Española

(Haiti) unde lăsase, în portul Navidad, 39 oameni dintre cei care îl însoțiseră în prima călătorie, Columb a trecut pe lângă un grup de insule „plăcute și numeroase”. După ce le-a botezat „Arhipelagul Celor Unsprezece Mii de Fecioare” (insulele Virgine, de fapt în număr de circa o sută) și-a continuat drumul spre sud. Curînd s-a ivit o nouă insulă „înfățișînd ochilor priveliștea superbă a unor păduri nesfîrșite”. La rîndul ei, aceasta a primit numele de San Juan. Cîțiva ani mai târziu, în 1511, Juan Ponce de León¹ a întemeiat, într-un mic golf al insulei, orașul Porto Rico. Atunci, în 19 noiembrie 1493, Columb nu știa că băștinașii, indieni din triburile amerindiene îi spuneau insulei Borinquen, și nu avea de unde să știe că, de-a lungul timpului, numele dat de el insulei — San Juan și cel dat de Ponce de León orașului fondat de el — Porto Rico, se vor schimba între ele, insula devenind Porto Rico, iar orașul-capitală San Juan. În 1932, vechiul nume Porto Rico a fost din nou modificat în Puerto Rico și menționat astfel de atunci în toate documentele internaționale. A patra și cea mai sudică din Insulele Marile Antile (după Cuba, Haiti și Jamaica) Puerto Rico măsoară 8 897 km² și are o populație de circa 3 300 000 locuitori.

Mindri, nesupuși, rebeli...

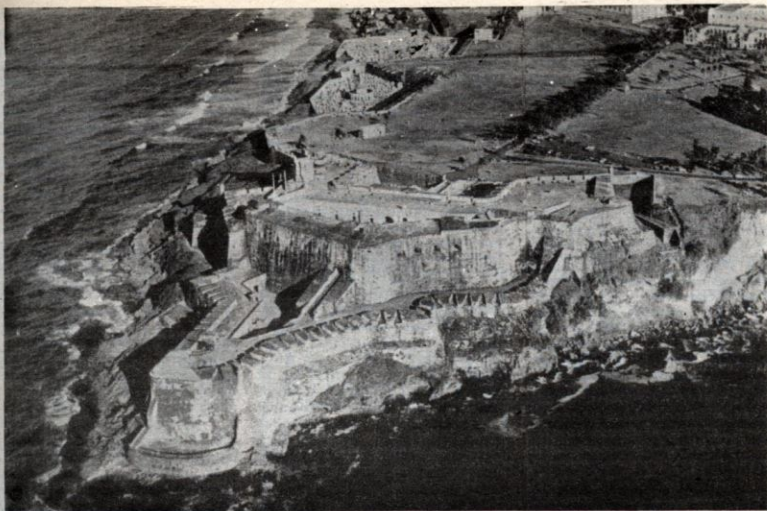
Scurt timp după descoperirea insulei, Coroana spaniolă, informată despre bogățiile teritoriului, a pornit la o intensă exploatare a minelor de aur. Tratamentul crud la care erau supuși indienii i-a determinat fie să fugă în munți, fie să se revolte. Pe de altă parte,

bolile aduse de europeni, față de care nu erau imuni, îi secerau în masă. Pentru a rezolva problema forței de muncă, s-a apelat la soluția importării de sclavi din Africa. Dar, spre surpriza tuturor, africanii mureau tot atît de ușor ca și indienii. „Nu înțeleg cum au putut muri atîți negri — îi scria regele Spaniei unui ofițer din colonii, în 1511; aveți grijă de ei”. Virsurile nu constituiau însă unica preocupare a autorităților din metropolă. Africanii rămași în viață nu voiau să

accepte ideea libertății pierdute. Coloniile spaniole trăiau într-o permanentă stare de revoltă, cu toate că mișcările sclavilor, izbucnind cînd ici, cînd colo, au fost dezorganizate și desfășurate la întîmplare.

Ca să pună capăt acestei stări de lucruri, guvernul spaniol a încercat mai multe formule. A micșorat importul sclavilor de sex masculin, a căutat să încurajeze căsătoriile între sclavi, a precizat că raportul de un sclav negru la trei albi liberi nu trebuie

¹ Magazin istoric, nr. 5/1973.

Fortăreața El Morro străjuiește și în prezent țărmul golfului San Juan, amintind cele patru secole de dominație spaniolă asupra insulei

depășit și chiar — cum a făcut împăratul Carol Quintul, cu riscul de a periclită rentabilitatea mineritului și a plantațiilor — a decis limitarea sclavilor africani din Lumea Nouă la un sfert din ansamblul populației.

Dar, în 1527, o nouă revoltă a sclavilor a izbucnit în Puerto Rico. Măsura luată de guvernul spaniol a fost interzicerea importului de africani aparținând unor triburi războinice. În 1532, de exemplu, vinătoarea de sclavi într-o regiune din Africa a fost oprită, „deoarece, această castă de negri, mândri, nesupuși, rebeli și incorrigibili, este cauza revolțelor și a morții creștinilor, care a îndoliat Porto Rico și alte insule”.

În același timp, poziția strategică a insulei i-a determinat pe spanioli să o transforme în cel mai fortificat punct de apărare din Indiile Occidentale. Astfel, în San Juan, capitala statului, se află o puternică fortăreață care domină portul și împrejurimile

lui, azi reședința guvernatorului, cea mai veche citadelă din emisfera vestică construită de europeni. Dealtfel, pe toată lungimea insulei, care măsoară circa 150 km, sînt presărate fortărețe militare datînd din secolele XVI și XVII — din unele nu mai există decît ruinele — ridicate de spanioli pentru a se apăra de rivali. Deoarece, fără să se sinchisească de bulele emise în anii 1493-1494 de papa de la Roma, considerat, pe atunci, arbitru al conflictelor internaționale, și prin care se acordau drepturi asupra Lumii Noi numai Spaniei și Portugaliei, Franța, Anglia și Olanda se avîntau tot mai puternic în cursa pentru cucerirea de teritorii dincolo de mări. Participanții aveau de ales între trei procedee, notează cu ironie un istoric britanic: „pirajii, corsarii¹ și cavalerii rățăcitori”. Spaniolii se dovediseră, deci, bine inspirați cînd fortificaseră Puerto Ricoul.

Susținuți fătîș sau într-ascuns de guvernele țărilor respective, pirajii și corsarii au devenit expresia politicii dusă de inamicii Spaniei din Europa. Trimișii lor pîndeau floatele, atacau vasele, făceau incursiuni de pradă în domeniile spaniole, ale căror orașe-porturi le jefuiau periodic. Puerto Rico a fost atacat în repetate rînduri. Mai întîi de francezi; apoi, în 1595, de englezi conduși de celebrul Sir Francis Drake, iar în 1598 de al treilea conte de Cumberland; în 1625 de olandezi, și din nou de corsari englezi și francezi în 1702, 1742 și 1797. În ciuda forțelor afectate, nici una din aceste expediții nu a reușit să ocupe insula și să-i alunge pe spanioli.

Exploatat fără măsură de administrația colonială, Puerto Rico a rămas subdezvoltat pînă către sfîrșitul sec. XVIII, cînd au fost inițiate unele măsuri pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale locuitorilor. Populația a crescut de la 45 000 în 1765 — data primului recensămint — la

¹ Magazin istoric, nr. 9-10/1980.

155 000, în 1800. În timpul războiului pentru independența coloniilor spaniole din America Latină (1810-1826)¹, Puerto Rico a rămas loial Spaniei deși, influențați de lupta pentru eliberare de sub dominația spaniolă, puertoricanii mai tineri au început să exercite presiuni în vederea abolirii sclaviei și a obținerii de drepturi politice.

În același timp, emanciparea sclavilor constituia unul dintre obiectivele mișcării generale pentru democrație a proletariatului industrial european. Centrele protestelor erau marile orașe industriale. Un incident evocator pentru atitudinea clasei muncitoare olandeze, de exemplu, în privința sclavagismului, s-a petrecut la 12 mai 1849, în noua biserică din Amsterdam, cu ocazia încoronării regelui Wilhelm III (1849-1890). O minunată frescă simbolizând gloria Olandei purta în limba latină deviza: „Dreptate, milă, credință”. Deasupra, cineva zgriase literele unui singur cuvânt: SURINAM. Alăturarea numelui Surinamului, devenit, din 1815, colonie olandeză sub numele de Guyana Olandeză, de cuvinte ce exprimau înalte principii morale punea și mai puternic în evidență, prin contrast, faptul că în colonia respectivă nu se știa nici ce e aceea *dreptate*, nici ce e aceea *milă*, nici ce e aceea *credință*. Dimpotrivă, membrii administrației coloniale îi tratau pe nefericiții care trudeau și își dădeau viața pentru bunăstarea lor cu o cruzime fără seamăn.

Legea

„pintecului liber”

În privința sclavagismului, nu aceeași era situația în Puerto Rico. După cum scrie Eric Williams în documentata sa *L'Histoire des Caraïbes*², spre sfârșitul sec. XIX, „poziția Puerto Ricoului era unică în Caraibi; alții îi depășeau ca număr pe oamenii de culoa-

re, sclavii constituiau o parte înimă din totalul populației, iar mîna de lucru liberă predomină asupra sistemului sclavagist. Puțini proprietari posedau mai mult de 50 sclavi. Puerto Rico, care era, în principal, o colonie de producție alimentară, nu avea nevoie de sclavie și dispunea de o rezervă suficientă de muncitori liberi”. Prin urmare, mînați mai degrabă de interese economice decît de sentimente umanitare, în 1866, locuitorii insulei, au trimis o delegație în Spania cu un memorandum oficial în care se spunea: „...să se aprecieze inteligența și interesul cu care muncesc oamenii liberi, onestitatea și simțul lor de răspundere... pe de o parte, iar pe de alta să se țină seama de bolile sclavilor, fuga de la locul de muncă, capturările, furturile și procesele pe care le provoacă toate acestea, plățile din banii proprietarilor, îngrijirea medicală și altele altele, și se va vedea că, pentru a face mîna de lucru a aserviților mai puțin costisitoare decît mîna de lucru a celor liberi, ar trebui ca stăpînul să alunge din inimă sa orice sentiment de generozitate, orice noțiune de justiție și să-l trateze pe negru exclusiv ca pe o mașină de producție care, cu un minimum de subzistență, ar putea funcționa 14 ore pe zi, timp de maximum patru sau cinci ani”.

Cum răspunsul se lăsa așteptat, Rafael de Labra, unul dintre reprezentanții insulei în Cortesul spaniol, a lansat ca o chemare la luptă una din celebre replici ale lui Figaro: „*libertatea nu e o marfă importată de dincolo de mări*”. Decîși să și facă singuri dreptate, puertoricanii au declanșat în 1868 o revoluție prin care urmăreau să obțină, în principal, desființarea dictaturii politice exercitată de autoritățile din metropolă, a monopolului economic asupra produselor insulei (zahărul și melasa exportate în S.U.A. aduceau venituri substanțiale spaniolilor) precum și a sclavagismului. Forțele armate coloniale au reprimat-o. Totuși, în 1870, a fost proclamată legea așa-numită „a pintecului liber”: orice copil de sclav

născut după data respectivă urma să fie declarat cetățean liber. Puerto Rico s-a numărat printre ultimele colonii în care sclavagismul a fost abolit, ceea ce s-a petrecut în 1873. Pentru comparație, această odioasă practică fusese desființată în coloniile britanice — în 1833, în colonia suedeză din mica insulă Sf. Bartolomeu — în 1846, în cele franceze — în 1848, în cele olandeze — în 1863.

Ultimii, dar nu cei mai puțini importanți — cum spune un vechi proverb englezesc — pretendenți la reîmpărțirea Lumii Noi au fost Statele Unite. La 9 ianuarie 1898 guvernatorul New York-ului, Theodore Roosevelt (devenit președinte al S.U.A. în 1901) îi scria unui prieten: „Mi-ar place să fac eu însumi o astfel de politică externă, încît să alung de pe acest continent toate puterile europene. Aș începe cu Spania și, la sfîrșit, aș lovi toate celelalte națiuni europene, inclusiv Anglia”. Ocazia s-a ivit odată cu izbucnirea războiului antspaniol de eliberare în Cuba³ (1895), insulă vecină cu Puerto Rico și, împreună cu aceasta, principala sursă de zahăr a S.U.A. În 1897, ministrul Statelor Unite în Spania a declarat că acest produs este pentru America tot atît de vital ca și grîul și bumbacul Indiei și Egiptului pentru Marea Britanie. În consecință, Statele Unite au făcut presiuni asupra Spaniei să pună capăt revoltei și să restabilească ordinea în Cuba. Refuzul revoluționarilor de a accepta orice propunere, alta decît acordarea independenței, și incapacitatea Spaniei de a găsi o soluție pentru ieșirea din criză au determinat Statele Unite să... declare război Spaniei (1898).

Într-o lucrare considerată albulul de familie al președinților S.U.A., reeditată de mai multe ori și intitulată *The White House and Its Thirty-Four Families* (Casa Albă și cele 34 familii ale ei), autoarea, Amy La-Follette Jensen, relatează următorul episod legat de declanșarea războiului hispano-american: „Amenințarea războiului și apoi războiul în-

¹-3 *Magazin istoric*, nr. 5/1971, 8/1983; 12/1980, 1/1981; 12/1971.

susii aveau să domine administrația McKinley pe toată durata ei (1897-1901). Mișcările din Cuba împotriva domniei tiranice a Spaniei avuseseră un ecou amplu în Statele Unite și concentraseră atenția unor cercuri largi asupra faptului că Spania trata cu brutalitate Cuba și Filipinele. Mai bine de un an McKinley s-a împotrivit ferm unei intervenții. Presiunile exercitate asupra lui de către Congres, de unii membri ai propriului său Cabinet, de presă și de opinia publică, l-au făcut pe McKinley să se simtă nefericit și i-au creat senzația că i se forțează mina.

Dintr-o relatare a vechiului său prieten H.H. Kohlsaat reiese că mintea lui McKinley se afla într-o stare de agonie provocată de povara răspunderilor. H.H. Kohlsaat, în timpul unei vizite la Casa Albă, stătea de vorbă cu președintele pe o terasă, când McKinley i-a mărturisit că este silit să declare război Spaniei. «Spunînd aceasta — își reamintea Kohlsaat — a început să plîngă într-un asemenea hal, cum încă nu văzusem pe nimeni în viața mea... Când a fost să intrăm în camera în care erau invitații, m-a întrebat dacă are ochii roșii și i-am spus că da și că în prezența celorlalți trebuia să-și sufle nasul ca să dea impresia că este răcit».

Evenimentele petrepute în seara zilei de 15 februarie 1898, când cuirasatul american Maine a explodat în rada portului Havana¹, au făcut ca președintele să nu mai poată fi stăpîn pe situație. Tragedia victimelor care-și pierduseră viața a stîrnit un val de proteste în țară: membrii Congresului au amenințat că vor trece peste capul președintelui și că vor acționa fără aprobarea lui. Întreaga națiune voia război. În cele din urmă, McKinley a fost silit să declare război Spaniei. Tînărul și bătaiosul [pe atunci] ministru adjunct al Marinei, Theodore Roosevelt, care-l presase tot timpul

pe președinte să declare război, era satisfăcut...

După cîteva luni, Spania a cerut pace. Prin tratatul de la Paris, din 10 decembrie 1898, Spania a renunțat la suveranitatea ei asupra Cubei și a cedat S.U.A., insulele Puerto Rico, Guam și Filipine.

Nici păsări, nici pești

Primii guvernatori americani s-au preocupat îndeosebi de americanizarea limbii și instituțiilor puertoricane. Acest fapt a întîmpinat rezistența băștinasilor, conduși de Luis Muñoz-Rivera, care luptase pentru independență încă din timpul dominației spaniole. Din punct de vedere economic, accesul direct al S.U.A. la zahărul din noile colonii a determinat o modificare fundamentală, 75% din populația Puerto Ricoului devenind dependentă de industria acestui produs. Un om de știință puertorică, dr. R. Pico, scria despre condiția muncitorilor din insulă: „Economia plantației de zahăr, bazată pe folosirea sezonieră a mii de lucrători prost plătiți, nu oferă nici o speranță de ameliorare a condițiilor economice și sociale; dimpotrivă, ea tinde să perpetueze situația actuală care este una dintre cele mai deplorabile”.

În 1917, Congresul S.U.A. a inițiat unele măsuri menite să atenuze tensiunea politică din Puerto Rico, generată, îndeosebi, de inegalitățile sociale izbitoare. Deși guvernatorul insulei și titularii altor posturi cu puteri executive au continuat să fie numiți de președintele Statelor Unite, a fost înființat un senat electiv și a fost acordată cetățenia americană puertoricănilor. Dar, condițiile de viață nu s-au schimbat prea mult pentru „noi cetățeni” dintr-un teritoriu care, potrivit Curții Supreme a Statelor Unite, era organizat de S.U.A. dar neincorporat lor.

În lupta pentru obținerea de drepturi politice și a unui statut juridic internațional mai clar, o serie de pași importanți au fost făcuți în 1946, când Harry S. Truman (președinte între 1945-1953), la dorința puertoricănilor, a aprobat numirea a unui prim guvernator originar din insulă, Jesus T. Piñero, apoi, în 1948, când, avîndu-se în vedere că în timpul celui de-al doilea război mondial Puerto Rico a fost o importantă bază navală și aeriană asigurînd apărarea Canalului Panama, locuitorii insulei au primit dreptul de a-și alege singuri guvernatorul. Aleșul a fost candidatul Partidului Popular, Luis Muñoz Marín. În 1950, Congresul Statelor Unite a votat legea — acceptată printr-un referendum de locuitorii din Puerto Rico — pentru întocmirea unei Constituții și ratificarea ei de către electoratul insular. Constituția a fost aprobată prin votul popular al puertoricănilor la 3 martie 1952, iar în 4 iulie guvernatorul Muñoz Marín a proclamat Puerto Rico stat cu autogovernare, liber asociat cu Statele Unite. Noua Constituție a intrat în vigoare la 25 iulie 1952. La 23 iulie 1967, în Puerto Rico a avut loc un nou plebiscit în problema statutului insulei, cetățenii cu drept de vot fiind chemați să opteze între trei variante: stat asociat cu S.U.A.; stat federal în cadrul S.U.A.; independență. În proporție de peste 60% populația s-a pronunțat în favoarea primei opțiuni.

„Nu sîntem nici păsări, nici pești”, declara într-un interviu actualul guvernator al insulei, Carlos Romero Barcelo, referindu-se la statutul insulei. Ceea ce exprimă tot atît de exact simțămîntele puertoricănilor pentru ei înșiși și țara lor ca și versurile unui vechi cîntec popular: „Borinquen, colț de rai, perlă a mărilor, ce se va întîmpla cu tine?”

¹ Magazin istoric, nr. 12/1976.

Solii turci nu l-au jignit

pe Tepeş...

Prof. univ. dr. TÜRKKAYA ATAÖV
Universitatea din Ankara

Eram în clasa patra primară când am citit pentru prima dată despre Vlad Tepeş, domnitorul Valahiei (1448, 1456-1462 şi 1476), şi despre celebra lui întâlnire cu solii otomani. Cartea cuprinde şi legenda privind ţinutirea turbanelor de capetele solilor, pentru că aceştia — dovedind o lipsă de respect premeditată — nu şi le-au scos în prezenţa voievodului român.

Peste mulţi ani, admirând pictura românească la Muzeul de Artă din Bucureşti, am întârziat mai mult timp în faţa pinzei lui Theodor Aman: Curtea valahă faţă în faţă cu solii otomani. Pictura m-a impresionat, cu atât mai mult cu cât convingerea mea era şi continuă să fie, că incidentul de la Curtea lui Vlad Tepeş s-a datorat unei neînţelegeri cu rădăcini în civilizaţiile diferite ale celor două popoare. Sugerez că prin gestul lor, emisia sultanului nu au vrut să exprime nicidecum lipsă de respect, sarcasm sau insultă. Dimpotrivă, ei au vădit o mare consideraţie faţă de voievodul care îi primise. Conform datinei turceşti islamice, a intra la domn cu capul neacoperit ar fi fost un semn de desăvârşită impolitete. În contrast cu obiceiurile existente în alte zone ale globului. Vechile miniaturi turceşti nu reprezintă nici măcar o singură persoană oficială otomană stând cu capul descoperit în prezenţa sultanului turc. Cît priveşte solii străini, ei au uneori capetele acoperite, alteori descoperite.

Aceiaşi practică dăinuie pînă astăzi în rîndul unor straturi sociale turceşti şi în unele regiuni ale ţării mele. Un exemplu deosebit de semnificativ este că, şi azi, nimeni nu intră într-o moschee şi nu începe să se roage cu capul descoperit. Pentru a respecta tradiţia, dacă nu ai altceva potrivit la îndemînă, trebuie să-ţi pui pe cap măcar o batistă. Aşa se proceda acum 500 ani, aşa se procedează şi astăzi. Obiceiul aparţine unui ansamblu de reguli de conduită religioase, unor cunoscute sociale.

Sistemele de civilizaţie diferite pot genera norme de comportare diferite. Uneori conflictul poate rezulta din simpla deosebire între sistemele de valori. Cred că cititorul va fi de acord cu mine că solii otomani la curtea lui Vlad Tepeş şi-au păstrat turbanele pe cap crezînd că ceea ce făceau ei era corect. O seamă de reguli de etichetă diplomatică internaţională s-au formulat mulţi ani mai tîrziu, la Congresul de la Viena, din 1814. În secolul XV însă, nici domnitorului Vlad, nici solilor otomani nu le putem pretinde să fi fost experţi în antropologie socială.

În timpul celui de-al doilea război mondial, Cartierul general al Comandamentului aliat a solicitat experţi în antropologie socială care să explice cauzele numeroaselor încălcări şi chiar omoruri dintre soldaţii americani şi britanici, de fapt, tovarăşi de arme contra unui inamic comun. Specialişti au stabilit că, în ciuda fondului lexical anglo-saxon, comun ambelor limbi, anumite cuvinte au evoluat total diferit pe cele două ţarmuri ale Atlanticului, dobîndind semnificaţii diferite. Accepţia din Europa era cu totul alta, ba chiar opusă, celei de pe continentul american.

La tropice, siesta este o obicei necesar şi obligatoriu, în timp ce, în alte zone ale globului, ea reprezintă curată trîndăvie. În trecut, unii eschimoşi îşi ofereau soţiile oaspeţilor străini, ca semn de ospitalitate, pe cînd în sistemele de valori ale altor societăţi, acesta era considerat un act imoral; românii sărută mîna doamnelor, turcii sărută, mai ales, mîna unor bărbaţi mai în vîrstă decît ei, în semn de respect. Desigur, de-a lungul timpului, obiceiurile se schimbă şi ele. Turcii, de pildă, îşi scoteau pantofii în pragul caselor de prieteni, practică nu foarte populară în zilele noastre. Astăzi cei mai mulţi turci îşi scot pălăriile cînd intră într-o clădire, dar eu aş fi procedat întocmai ca solii otomani, dacă aş fi fost trimis la curtea lui Vlad Tepeş, în sec. XV.

În nr. 12/1969, revista noastră a publicat articolul în căutarea lui Vlad Tepeş, semnat de prof. Raymond T. McNally şi prof. Radu T. Florescu de la Boston College din S.U.A., în care cei doi autori prezentau rezultatele unor investigaţii preliminare privind adevărul şi legenda ţesute de-a lungul timpului în jurul renumitului voievod român.

Într-o scrisoare primită recent la redacţie — pe care o reproducem în continuare — prof. dr. R.T. McNally, de la Boston College, ne-a comunicat o nouă descoperire a sa referitoare la biografia lui Vlad Tepeş: fortăreaţa otomană în care acesta a locuit, în tineretea sa, cînd s-a aflat ca ostatic la Poartă, împreună cu fratele său, Radu.

Potrivit cronicilor turceşti, Vlad şi Radu au fost închişi în trei fortăreţe: la început la Galipoli (Gelibolu), apoi la Egrigöz (care în turceşte înseamnă „ochi saşiu”), districtul Gherman, din Asia Mică, iar de aici la Tokat. Aceste fapte sînt consemnate şi în primul volum al culegerii de Cronici turceşti privind ţările române, editate de M. Guboglu şi Mustafa Mehmet (Bucureşti, 1966).

Cînd am citit aceste relatări, m-am întrebat dacă au vreo

¹ Prin 1441-1442 (data exactă nu este cunoscută), Vlad Dracul, voievodul Ţării Româneşti, a fost chemat la Poartă, unde s-a dus cu cei doi fii ai săi, Vlad şi Radu. Aici a fost întemniţat, iar fiii săi luaţi ca ostatici. A fost eliberat în 1443, cînd a revenit în domnie. Odată cu el a fost pus în libertate şi Vlad (viitorul voievod Vlad Tepeş), care s-a întors în ţară, celălalt fiu, Radu, rămînînd mai departe ostatic (cf. Sergiu Columbeanu, Radu Valentin, Vlad Dracul, Bucureşti, Editura militară, 1978).

În Anatolia, pe urmele

viitorului voievod

Prof. dr. **RAYMOND T. McNALLY**,
Boston College, S.U.A.

bază reală. Am considerat că trebuia să mă duc la Egrigöz și să cercetez eu însumi. M-am gândit că aş putea găsi unele ruine care să dovedească că a existat cândva o fortăreață acolo.

În anul 1980, după ce în 1979 participasem la al patrulea Congres internațional de studii sud-est europene de la Ankara¹, m-am decis să plec în căutarea localității Egrigöz.

La Ankara m-am consultat cu istoricii turci de frunte, dar nici unul dintre ei nu știa nimic despre Egrigöz. Desigur, nici unul nu fusese vreodată acolo și nici nu cunoștea pe cineva care să fi fost. Mi s-a spus că profesorul Semavi Eyice de la Universitatea din Istanbul m-ar putea ajuta. M-am întâlnit cu el la Istanbul și am cercetat minuțios toate lucrările de referință geografice și istorice turcești clasice, precum și altele asupra fortărețelor turcești, dar fără nici un rezultat.

Un fost student al profesorului Semavi Eyice, pe nume Erol Okzan, s-a oferit să ne însoțească, pe soția mea și pe mine, în căutarea cetății Egrigöz. Aveam o hartă pe care Egrigöz figura ca un sat lângă Emet, în districtul Kütahya, din Anatolia de Vest. Am hotărât să mergem acolo.

Mai întâi am luat autobuzul de noapte de la Istanbul la Kütahya. De acolo am mers cu autostopul, împreună cu o echipă turcească de baschet. Apoi am găsit un maxi-taxi, care ne-a adus și mai aproape de orașul Emet. Aici a început dificila ascensiune spre Egrigöz, situat la vreo trei mii de picioare (1 picior = 0,3048 m) deasupra

Așa arată în prezent ruinele cetății Egrigöz. Fotografie realizată de autor, prof. dr. Raymond McNally, și publicată de Magazin Istoric în premieră

nivelului mării, sus în Munții Kociadag. Am închiriat un jeep, care ne-a dus pînă acolo. Regiunea era plină de stejari, pini și fagi. Am urcat tot mai sus în munți. Deodată am ajuns pe un platou destul de arid și ars de soare. Puteam zări micul sat Egrigöz cocoțat de-a lungul pantei Munților Kociadag. Cînd am ajuns în sat, părea că întreaga populație bărbătească ieșise să ne vadă. Ne-au oferit ceai.

I-am întrebat pe vîrstnicii satului dacă existau ruinele vreunei fortărețe în apropierea localității. Răspunsul „nu!” ne-a dezamăgit. Să fi făcut oare tot acest drum pentru a nu găsi nimic? Pe cînd vorbeam cu bătrînilor, mi-am ridicat privirea

și am văzut niște ruine pe dealul din afara satului. Ni s-a spus că era doar un „teren de joacă” pentru copii. Am convins cîțiva localnici să ne ducă acolo. Foarte amabili, sătenii au ajutat-o pe soția mea, iar eu m-am cățărât pe coasta dealului, pentru a privi și fotografia ruinele.

Ruinele s-au dovedit a fi ale unei vechi fortărețe. După cîte cunoaștem, am fost primii străini care au fotografiat vreodată acele vestigii. Călătoria a meritat efortul. Am găsit dovezi tangibile că într-adevăr a existat cîndva o fortăreață la Egrigöz și că, prin urmare, Vlad Țepeș ar fi putut fi ținut ostatec acolo, așa cum s-a menționat în cronicile turcești.

**În românește de
Victor Cice**

¹ Magazin Istoric, nr. 7/1979.

SIGMARINGEN

ultimul cuib al colaboraționiștilor francezi (II)

HENRY ROUSSO

Între 9 septembrie 1944 și 21 aprilie 1945, orașul german Sigmaringen, din provincia Baden-Württemberg, din sud-vestul Germaniei, devine teatrul unui spectacol tragi-comic. Cum am văzut în numărul trecut al revistei, aici este instalat, din ordinul lui Hitler, regimul prăbușit de la Vichy, pe care hitleriștii vor să-l folosească pentru a semăna îndoiala în rindul populației franceze și a destabiliza noul regim. Căpeteniile naziste își propun înlocuirea lui Pétain cu o figură politică în stare, după părerea germanilor, să-i servească mai eficient.

În acest scop, între 23 august și 1 septembrie 1944, la Marele cartier general al lui Hitler, se desfășoară o serie de întrevederi între Ribbentrop și Hitler, pe de o parte, și Déat, Darnand, Doriot, Brinon și Marion, șefii diferitelor partide colaboraționiste franceze, pe de altă. Planul, pus la punct după câteva ore de discuții, în cursul cărora se înfruntă toți candidații la postul de „gauleiter” al Franței „eliberate”, are trei faze: a) Brinon, reprezentantul oficial al regimului de la Vichy pe lângă germani, începând din 1940, va încerca să-l convingă pe Pétain să-i delege lui toate prerogativele de șef al „statului francez”; b) odată obținut acest mandat, Brinon va forma un nou „guvern”, alcătuit exclusiv din colaboraționiști convinși. Bichelonne, Déat, Darnand, Marion, miniștri ai ultimului guvern de la Vichy, ar asigura tranziția spre noul cabinet;

c) răspunzător pentru problemele curente în teritoriile franceze răsăritene, aflate încă sub control german, acest guvern ar pregăti venirea la putere a lui Jacques Doriot, singura figură politică capabilă, după părerea germanilor, să-și asume misiunea unui adevărat gauleiter.

Dar e nevoie — și asupra acestui punct se insistă mult — ca Pétain, deținătorul legal al puterii, să-l numească el însuși pe Doriot. Această sarcină — dificilă! — este încredințată lui Brinon... dușmanul de moarte al lui Doriot.

Așadar, un edificiu delirant, care ignoră total realitățile politice ale Franței anului 1944. Totuși, planul este pus în aplicare. Dar nu la Belfort sau la Nancy — înaintarea Aliaților nu permite —, ci în Germania, la Sigmaringen, reședința aleasă de diplomația germană (fără îndoială de Otto Abetz, ambasadorul german la Paris), pentru a adăposti „guvernul francez în exil”. La 6 septembrie 1944, Fernand de Brinon întemeiază, fără aprobarea mareșalului, „delegația guvernamentală franceză pentru apărarea intereselor naționale”.

A doua zi (7 septembrie), Pétain, Laval, Brinon se instalează în castelul care domină Dunărea.

Dar să vedem, în continuare, prin articolul istoricului francez Henry Rouso, reproduș din revista L'Histoire, nr. 44 — aprilie 1982 —, cum s-au derulat evenimentele.

C.P.

Trafic de cartele

la castel

Pe șefii partidelor colaboraționiste îi însoțesc circa două mii de persoane. Orașul de reședință al Hohenzollernilor mai că nu-și crede ochilor:

uniforme de toate culorile și toate croielile, prostituate în concediu, un mareșal, tot soiul de polițiști și traficanți de bursă neagră, intelectuali manierați îi invadează străzile. Chiar de la început, unii nu sînt primiți în localitate. Militeni însărcinați cu serviciul de ordine îi opresc pe mulți refugiați să coboare din

tren, datorită lipsei locurilor de cazare. Sigmaringenul devine astfel, zilnic, locul unor scene dantești, descrise sardonice de Céline în *D'un château à l'autre*.

Furnicarul de nou-veniți se îndoaie în Gasthäuser [hoteluri], transformate în cămine. Emigranți de toate condițiile așteaptă ca „guvernul de la

castel" și autoritățile germane să se ocupe de soarta lor, adesea mizeră. Pentru a obține un adăpost, e nevoie de un serviciu. Pentru a avea un serviciu și, deci, și indispensabilele cartele de alimente, e nevoie de o recomandare. Sigmaringenul devine astfel regatul lui taica Ubu¹. Așa se face și că diversele „ministere” crează sute de posturi, adesea fictive.

Cea dintîi grijă și unica obsesie a refugiatului mijlociu este mîncarea. La prînz și seara se servește același fel de bucate, așa-numitul *Stammgericht*, un soi de zeamă grețoasă, pe bază de sfeclă roșie. O fostă chelneriță de la „Lowen”, unde a locuit Céline, povestește că, mulțumită unui fructuos trafic de cartele, unui beneficiar de mai multe feluri de mîncare, în timp ce alții nu primeau nici rația. Viața e foarte grea în frumoasa reședință princiară. Céline, redevenit medic, asistă neputincios la moartea unor copii de vîrstă fragedă dintr-un lagăr din împrejurimile orașului... „Copiii noștri erau lăsați să moară!... Dinadins!... Da, cu bună știință!... Îndopați cu morcovi cruzi... Da!... ăsta-i adevărul...” Asupra micii colonii se abate o iarnă foarte grea, în acel decembrie 1944, ziarul local e plin de anunțuri tragi-comice: „Schimb proteză aur contra haine călduroase de bărbat sau femeie”.

Pétain, Laval și așa-numiții miniștri „pasivi” trăiesc într-un exil mohorit. Mănincă, se plimbă, își pregătesc apărarea pentru inevitabilul proces pe care-l intuiau. Plasat la ultimul etaj al castelului, mareșalul nu mai vrea să vadă pe nimeni, în afară de cei cîțiva fideli care l-au urmat: Bléhaut, Debeney și Ménétrél. Legenda poleită cu aur a „învîgătorului de la Verdun” a făcut din acest exil un fel de purgatoriu. În realitate, la Sigmaringen, Pétain nu e decît un

moșneag obosit, acrit, agățat de ideea pe care a încarnat-o — și pe care o încarnează încă — legitimitatea puterii. Cu un etaj mai jos, Laval își petrece zilele — cei doi nu s-au întîlnit nici o singură dată cît au stat la Sigmaringen — blestemîndu-i pe nemții, care „n-au înțeles nimic” din politica lui de reconciliere între cei doi dușmani ereditari ai Europei... Galben la față, bolnav, nu este decît o epavă hărțuită de Ribbentrop. În ciuda protestelor lor neconținute, cei doi prizonieri ai Reichului asistă astfel neputincios și la mascarada ce se desfășoară într-o altă aripă a palatului, unde bîntuie „guvernul legitim al Franței”.

Cover-girl pentru afișe

Prezidată de Brinon (care îndeplinește funcția de „șef al statului”), Delegația guvernamentală (prima etapă a planului lui Ribbentrop) cuprinde patru portofolii ministeriale. Joseph Darnand, șeful Miliei, este delegat cu „organizarea forțelor naționale”, adică, în esență, a propriilor lui ciraci. La drept vorbind, păstrează portofoliul internelor, post pe care-l deține de la 13 iunie 1944. Marcel Déat e și el menținut pe postul lui: la Ministerul muncii și solidarității naționale. În plus, delegat și cu „ocrotirea muncitorilor francezi din Germania”². Generalul Bridoux, căruia o mini-mă decentă îi interzice să rămînă la Apărarea națională, este delegat cu „ocrotirea prizonierilor de război”. Sin-

gurul element nou este Jean Luchaire. După patru ani de intrigi, el se vede, în fine, investit cu o jumătate de portofoliu: comisariatul pentru informații și propagandă.

Asemenea demnități, într-un astfel de loc, nu pot stîrni decît risul. Și, cu toate acestea, fiecare „ministru” se pune pe treabă cu multă energie. Motivul invocat: apărarea „intereselor” celor aproape două milioane de francezi din Germania. Adică cei 1 200 000 prizonieri de război și cei 700 000 muncitori, dintre care 400 000 au plecat voluntari. Și astfel, după ce mai întîi i-au ajutat pe nemți să-i vîneze pe cei refractari regimului din Franța, miniștrii de la Sigmaringen se proclamă protectorii așa-numiților S.T.O. și ai prizonierilor, adică ai unei mase de oameni care n-au decît o singură dorință — contrară emigranților: să se înapoieze în Franța eliberată.

Caricaturizînd „Franța liberă”, Sigmaringenul caută să-și instaurze propria-i legitimitate. De Gaulle a reușit să realizeze o mare parte a imperiului francez la cauza rezistenței. De ce n-ar putea și Brinon, și „guvernul” lui să-i atragă de partea lor pe cei două milioane de francezi proveniți din Franța?

Evoluția politică a guvernului de la Sigmaringen cunoaște trei etape: crearea unui stat fictiv, speranța într-o reîntoarcere în Franța și dezastul final.

La 1 octombrie 1944, în fața mulțimii de emigranți și înconjurat de „miniștrii” săi, Brinon își ține primul său discurs de „șef de stat”. De-așupra lui, pe una dintre cupolele castelului, flutură drapelul francez. Un detașament de „milițieni” dă onorul. Sigmaringen devine astfel, oficial, noua capitală a statului francez. Germanii îi acordă un statut de extraterritorialitate, similar cu cel al ambasadelor. Farsa capătă și mai multă consistență cînd se ridică problema finanțării. Banca Reichului acordă comisiei guvernamentale un avans de cinci milioane de mărci pe lună. Nu e vorba de un dar, ci de un împrumut rambursabil! Mai mult, dobînda pentru acest avans

¹ Autorul se referă la lucrarea *Ubu Roi* (Ubu rege), apărută și în limba română, capodopera scriitorului francez Alfred Jarry (1873-1907), precursor al literaturii absurdului. Jarry a practicat o necruțătoare satiră antiburgheză, amestec de cinism și ingenuitate, de adevăr și de mistificare.

² În scopul mobilizării rapide a brațelor de muncă necesare efortului de război al Germaniei, Hitler l-a numit în martie 1942 pe gauliterul Fritz Sauchel, comisar al Reichului pentru mobilizarea mîinii de lucru germane și europene. La sugestia acestuia, guvernul de la Vichy a decretat, la 4 octombrie același an, legea „Service du travail obligatoire” — S.T.O. (Serviciul muncii obligatoriu). Era o măsură impusă de faptul că, pînă în primăvara lui 1942, recrutarea lucrătorilor francezi pentru Germania se făcea numai pe bază de voluntariat, ceea ce dăduse rezultate foarte slabe pentru naști. S.T.O.-ul a lovit în special în contingentele tinere. Un zel deosebit în îndeplinirea ordinelor de la Berlin a depus Laval.

va constitui obiectul unor lungi discuții în „Consiliul de Miniștri” de la castel. Evident, noile autorități sînt recunoscute de Reich, care își trimite pe lingă ele un ambasador... În persoana faimosului Otto Abetz. Exemplul Germaniei este urmat de Japonia, reprezentată de Excelența Sa Mitami, și de „Italia”, prin consulul Longhini, trimis de Republica de la Salo¹, în timp ce Georges Quilbaud pleacă să apere pe lingă Mussolini interesele „Franței”.

Un drapel, un buget, o gardă, ambasadori. Sigmaringenului îi lipsește însă suprema garanție, aceea a marelui Pétain. Încă de cînd fuseseră la Belfort, Brinon încercase să-i smulgă cîteva cuvinte de sprijin. În zadar însă. Pétain nu numai că refuză să recunoască guvernul de la Sigmaringen, dar protestează vehement împotriva utilizării numelui său, a fostei sale funcții, a persoanei sale. Brinon nu se sinchisește de asta; propagandist abil, el se slujește de personalitatea marelui, încă vie nu numai printre prizonierii și muncitorii francezi din Germania, dar — cum își imaginează Brinon — și în Franța. Celor din jurul lui mătură însă că, pentru el, Pétain nu mai e decît o „*cover-girl*” pentru afișe de propagandă². Cît despre Déat, acesta nu ezită să-i declare lui Ribbentrop că mareșalul nu se află acolo decît ca „ambalaj”.

Destinul Diviziei „Carol cel Mare”

În iunie 1940, de Gaulle a dispus foarte rapid de un microfon. Sigmaringenul are mult mai multe. Comisarul Luchaire înființează un cotidian, *La France*, o agenție de presă, Oficiul francez de informații, alimentat de agen-

ția germană D.N.B., și un post emițător: „Ici la France”. În total, peste 200 persoane fac să funcționeze Comisariatul pentru informații, care mai organizează, în plus, și o rețea de propagandă directă în toată Germania. Acest dispozitiv va izbucni să se mențină pînă în aprilie 1945; el denunță „ocupația anglo-americană”, presupusul faliment al Guvernului provizoriu al Republicii franceze, „sălbateca” epurare și „mi-

tele din L.V.F. [voluntarii care luptaseră în U.R.S.S.], cele din brigada S.S. Frankreich, cele din marină și din alte unități. Prinși în propria lor capcană, „milițieni” sînt invitați să se alăture acestei noi unități, dat fiind că lupta lor este nu numai „națională”, ci și „europeană”. În felul acesta este creată Divizia „Carol cel Mare”, cu un efectiv de 7 000 oameni.

Parțial din ambiție, parțial în numele Comisiei guver-

Mareșalul Pétain împreună cu soția sa în mașina care-i readuce pe teritoriul Franței unde, în 1945, va fi judecat și condamnat la moarte, pedeapsă care i-a fost comutată în închisoare pe viață

ile” de victime. Tineretul este chemat să dezerteze din rîndurile noii armate franceze, angajată în lupta antihitleristă, alături de aliați.

Strigăte de ură, care se rostogolesc în gol. Francezii din Franța nu se ascund ca să asculte clandestin Radio-Sigmaringen și prea puțini dintre ei se gîndesc să se alăture misterioaselor personaje din castel. Dar dacă vorbele colaboraționiștilor și-au pierdut din credit, actele lor reprezintă un pericol potențial, mai cu seamă pentru prizonierii și muncitorii francezi aflați în Germania, dar chiar și pentru oamenii lui Déat și Darnand. În noiembrie 1944, germanii hîotăresc să-i regrupeze pe francezii combatanți în uniformă germană: elemen-

mentale, Darnand încearcă să preia controlul asupra noii divizii. Ca și Doriot, Déat și Degrelle, ultimul avînd avantajul de a deține propria divizie, „Walonia”, Darnand vrea s-o trimită la luptă pe Frontul de vest, în cazul unei contraofensive germane pe Rin. „Noi vom fi primii la Bruxelles, voi fiți cei dinții la Paris...”, declară Degrelle, într-un discurs ținut la Sigmaringen. Ideea nu e nouă. În august 1944, la Steinort, Doriot îi propusese lui Ribbentrop ca L.V.F. și brigada S.S. să fie angajate în Franța, „într-o luptă hîotărită împotriva maquisului”. Această nesăbuită nădejde a colaboraționiștilor se năruie însă la sfîrșitul anului 1944. În fruntea diviziei este numit genera-

¹ După ieșirea Italiei din războiul hitlerist (septembrie 1943) și acceptarea capitulării necondiționate, în partea de nord și centrală a țării, ocupată de hitleriști, aceștia au organizat Republica de la Salo, condusă de Mussolini.

lul S.S. Gustav Kurkenberg. Acesta înlătură toate elementele turbulente și interzice lui Doriot și Darnand să-și viziteze ciracii. Intrată în luptă în februarie, pe Frontul de răscărit, Divizia „Carol cel Mare” va servi la acoperirea retragerii Grupului de armate „Vistula”, comandat de Himmler.

La 17 decembrie 1944, la agenția de presă a lui Luchaire sosește o telegramă. Germanii au început o contraofensivă în Ardeni¹. Au străpuns frontul aliat. Pentru emigranți începe faza speranței...

La Sigmaringen se dezlănțuie o adevărată explozie de bucurie. La 20 decembrie, *La France* publică un titlu gras: *Ofensiva germană va uimi întreaga lume*. Un agent al Serviciului de informații francez, infiltrat la Sigmaringen, notează în raportul lui: „Cei mai mulți cred că de Anul nou vor fi la Paris”. Încep să se pregătească valizele. Comunicatele militare germane, în continuare foarte optimiste, sînt citite pe nerăsuflăte. Se întrevede chiar o reintrare pe scena politică.

Pe plan politic, ofensiva reduce în actualitate proiectul Ribbentrop, care prevede un guvern Doriot. Doriot nu se află însă la Sigmaringen. De la începutul exilului, „Jacques grăsanul” face un joc propriu. Sporindu-și intrigile cu diversele autorități ale Reichului și mizînd pe rivalitățile dintre ele, el încearcă să se facă recunoscut drept singurul șef potențial al unei Franțe „eliberate” de către Germania; planurile lui au o bază solidă: în cursul întrevederii de la 1 septembrie 1944, la Steinort (ultima din seria convorbirilor Führerului cu șefii colaboraționiști), Hitler și-a dat girul pentru un guvern Doriot.

O speranță de o lună

Refuzînd orice contact cu „strigoi de la Vichy”, instalați în castelul lor, adepții lui Doriot încep ei să carica-

turizeze Rezistența și „Franța liberă”. Grație germanilor și subsidiilor lor, ei își instalează un post emițător la Bad-Mergentheim — Radio-Patrie — un ziar la Konstanz, unde se află cartierul lor general, cu titlul *Le Petit parisien*, și alcătuiesc echipe de „maquisarzi albi”, destinați să fie parașutați în Franța. Organizarea „partidului clandestin”, care trebuie să reaprindă flacăra „doriotismului” în Franța, este încredințată lui Albert Beugras, specialist în sabotaj.

Politician mai viclean decît epavele de la Sigmaringen, Doriot își axează întreaga propagandă pe ideea divizării diverselor curente ale Rezistenței și pe încercarea de a ratia la vederile sale elementele anticomuniste. „Dacă dumneavoastră, Leclerc, dacă dumneavoastră, Lattre de Tassigny² și tuturor ofițerilor voștri vi s-ar fi spus într-o zi că veți fi plasați sub conducerea lui Thorez³, ați fi protestat cu indignare”, exclamă Doriot pe undele lui Radio-Patrie. Nimeni nu-i aude însă în Franța pe Luchaire, Doriot, Hérold Paquis. Glasul ruinelor răsună în propriile lor urechi.

Ora lui Doriot sună în momentul ofensivei din Ardeni. La 6 ianuarie 1945, în timp ce toți emigranții visează la o înapoierie triumfală și alcătuiesc interminabile liste negre, Doriot anunță crearea „Comitetului eliberării fran-

ceze”. El îi cheamă pe francezi (pe cei din Germania și pe cei... din metropolă) la luptă „pentru eliberarea teritoriului de comuniști și de ocupația anglo-americană, pentru redobîndirea independenței țării noastre”.

E un adevărat „triumf”, o „victorie” zdrobitoare: din toate corăurile Reichului, de la Divizia „Carol cel Mare”, de la Sigmaringen, de la Berlin, plouă cu adeziuni. Printre principalele „personalități” se numără Fernand de Brion, spre nemăsurată furie a lui Déat și Darnand, minoși că „guvernul” lor e pus la remorca unui partid rival. Mai pot fi întîlniți Bruneton, în numele „Delegației oficiale franceze” și a muncitorilor, monseniorul Mayol de Lupé, în numele diviziei S.S. franceze, Mordrel, în acela al „revoluționarilor” bretoni, grupul „Collaboration”, și el „repliat” în Germania, Henry Costen, în numele „Centrului de acțiune și de documentare împotriva evreilor și francmasonilor” etc. Pe scurt, chiar dacă își exagerează efectivele, se poate spune că întreaga colonie de emigranți aderă la Comitetul lui Doriot. Și astfel, după zadarnicele încercări făcute în Franța de a fi recunoscut ca singurul șef politic al colaboraștilor, Doriot izbuteste să realizeze în Germania o unitate fictivă, adunînd toate rămășițele Franței vindute germanilor.

Dar speranța nu durează decît o lună. La 16 ianuarie, Rundstedt⁴ trebuie să se întoarcă pe liniile sale de plecare. La Sigmaringen și la Konstanz, cei de acolo refuză totuși să recunoască acest lucru. Visul se spulberă însă definitiv la 22 februarie 1945. În ziua aceea, Doriot a hotărît să plece la Sigmaringen, pentru a se întîlni cu Déat și Darnand și a bate toba marii împăcări. Planul său e curmat însă de două avioane — neidentificate pînă astăzi, dar probabil aliate — care-i mi-

¹ Philippe de Haute-Cloche, zis Leclerc (1902-1947), care s-a alăturat de la început lui de Gaulle, s-a distins în luptele din Libia și Tunisia (1940-1943), iar în 1944 a debarcat în Normandia și a intrat în Paris în fruntea Diviziei 2 blindate. În 1952 i s-a acordat postum gradul de mareșal.

² Lattre de Tassigny (1889-1952) a comandat Armata 1 franceză, din Provence, peste Rin pînă la Dunăre (1944-1945). El a participat, ca reprezentant al Franței, alături de cei ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii, la actul semnării capitulării necondiționate a Germaniei la Berlin, în noaptea de 8 spre 9 mai 1945. În 1952 i s-a acordat postum gradul de mareșal al Franței.

³ Maurice Thorez (1900-1964) era din 1930 secretar general al Partidului Comunist Francez.

⁴ Feldmaresalul german Gerd von Rundstedt (1875-1952) a condus în Ardeni ultima mare ofensivă germană, înfrîntă de superioritatea zdrobitoare a aviației americane.

¹ Magazin istoric, nr. 5/1972.

1942.
ARDE
PACIFICUL (IV)

GORDON W. PRANGE

În numerele anterioare ale revistei, am prezentat preliminariile marilor bătălii navale de la Midway care, după cum s-a arătat, a marcat un punct de cotitură în confruntarea nipono-americană din zona Pacificului, în timpul celui de-al doilea război mondial. Ajunsă în noaptea de 3 spre 4 iunie 1942 în preajma bazei aeriomarine a Statelor Unite de pe atolul Midway, formidabila forță navală japoneză de sub comanda amiralului Yamamoto începe prima fază a operației menite să asigure capturarea acestui punct de sprijin de importanță vitală pentru realizarea planurilor strategice ale Japoniei. Bombardamentele aeriene violente efectuate de avioanele decolate de pe cele patru portavioane japoneze nu reușesc, însă, să zdroască dispozitivul de apărare de la Midway. În același timp, atacurile succesive ale avioanelor americane, cu baza pe insule, asupra flotei nipone se dovedesc total ineficiente. Începe acum faza decisivă a marilor bătălii navale.

Remarcăm că relatarea profesorului american Gordon Prange, din al cărui volum intitulat *Miracolul de la Midway* continuăm să reproducem alte pagini — cu titlul și subtitlurile redacției Magazin istoric — aduce numeroase corective unor interpretări care au circulat multă vreme în literatura de specialitate.

Se cuvine menționat în special faptul că, pînă la apariția acestei cărți, în 1982, rezultatele practice obținute de aviația americană cu baza la sol au fost mult exagerate. Astfel, studiul — în alte privințe serios și exact — al lui L.L. Snyder¹, conațional al lui Prange, creditează apărătorii de pe Midway cu dobîndirea a peste 40 avioane japoneze și avarierea unui culesat și a unui portavion. Reconstituirea amănunțită, minut cu minut, a desfășurării luptei, prin analiza critică și compararea surselor americane cu cele japoneze, îi permite profesorului Prange să înfățișeze un tablou mult mai apropiat de realitate.

Beneficiind de avantajul retrospectivei istorice și bazîndu-se pe un imens material documentar, el reconstituie nu numai desfășurarea efectivă a acțiunilor militare, dar și factorii obiectivi care au determinat adoptarea deciziilor de comandament în împrejurările date. Prange pune în discuție, sub această lumină, criticile care au fost aduse amiralilor Yamamoto și Nagumo după eșecul de la Midway, ca și laudele excesive la adresa unor comandanți americani.

¹ Louis L. Snyder, *The War (Războiul)*, New York, 1964.

În studiul său, profesorul american se distinge prin faptul că nu judecă actul de decizie numai din perspectiva consecințelor pe care le-a generat, ci prin prisma informațiilor disponibile la momentul respectiv, fără a neglija însemnătatea unor componente mai subtile, cum ar fi elementele de concepție strategică, de ambianță

politică și ideologică și chiar cele ținând de structura psihică a principalilor protagoniști. A greșit sau nu amiralul nipon Nagumo, șeful statului-major general al marinei nipone, în orele și minutele cruciale care au precedat declanșarea dezastrului? Să-i dăm din nou cuvîntul profesorului Gordon Prange.

O incredibilă lipsă de coordonare

Nagumo abia primise mesajul locotenentului Tomonaga, comandantul primului val de asalt aerian asupra insulelor Midway, prin care acesta recomanda repetarea misiunii de bombardament, cînd — parcă pentru a confirma pertinenta recomandării — avioanele torpiloare și bombardierele în picaj americane, cu baza la sol, și-au început atacul asupra flotei japoneze. Totodată, amiralul nu putea uita că obiectivul său principal era de a „înmui” apărarea americană, în vederea debarcării nipone.

La timpul respectiv, Nagumo nu dispunea de nici un indiciu privind posibilitatea ca vreo forță navală americană de suprafață să se afle undeva mai aproape decît apele insulelor Hawaii. În acel moment, avioanele de cercetare japoneze ajunseseră la limita de observare, fără a raporta nimic îngrijorător. Prin urmare, Nagumo hotărî să dea urmare recomandării lui Tomonaga. Aceasta însemna însă că trebuiau întreprinse o mulțime de acțiuni într-un timp scurt. Bombardierele de pe portavioanele Akagi și Kaga, desemnate pentru cel de-al doilea val de asalt, fuseseră echipate cu torpile, în eventualitatea apariției unei flote inamice de suprafață. Potrivit deciziei lui Nagumo, aceste avioane urmau acum să fie coborîte în hangare, torpilele să fie înlocuite cu bombe, apoi ridicate iar pe puntea de decolare. Aceste operațiuni necesitau cel puțin o oră, timp limită pentru a prinde aparatele de zbor americane la sol, imediat după aterizarea lor pe insule.

La ora 7.15, Nagumo emise ordinul respectiv către toate portavioanele. Ulterior, amiralul nipon a fost aspru criti-

cat pentru această acțiune. Avînd beneficiul retrospectivei, cititorului îi vine ușor să accepte că a fost cea mai mare greșală a amiralului. Totuși, în împrejurările specifice ale momentului, Nagumo a adoptat o decizie logică și rațională: Tomonaga, omul de la fața locului, recomandase un al doilea asalt aerian asupra atolului; acțiunea avioanelor americane dovedise că baza aeronavală dispunea încă de capacitate de luptă; Genda, comandantul forțelor aeriene de pe portavioane, în a cărui judecată Nagumo avea o mare încredere, sprijinise decizia amiralului; în plus, propriile raționamente ale lui Nagumo dictau adoptarea unei asemenea hotărîri. Și, pentru a pune capac la toate, doar cu o zi înainte, el primise următorul mesaj de la Tokio: „Nu există nici un indiciu că inamicul ne-ar bănuî intențiile”.

„În sfîrșit, iată-i!”

Avionul de cercetare numărul 4 de pe crucișătorul japonez Tone își încheiase misiunea de patrulare și se reîntorcea la bază cînd, la orele 7.28, transmise următoarea comunicare: „Observat zece nave de suprafață, probabil inamice, în poziția 10 grade, la 240 mile de Midway. Curs 150 grade, viteza peste 20 noduri”. Pe puntea de comandă a navei-amiral Akagi, știrea a avut efectul unei bombe. „În sfîrșit, iată-i!” — a gîndit atunci contraamiralul Ryunosuke Kusaka, șeful de stat major al flotei lui Nagumo.

Desigur, formularea „zece nave de suprafață, probabil inamice” nu reprezenta chiar cea mai inspirată comunicare. Orice navă observată în acea

zonă nu putea fi decît a inamicului. Marea întrebare era dacă această unitate navală avea în compunere și portavioane. Dacă nu, ea nu prezenta, practic, nici o amenințare pentru japonezi. Flota americană se afla în raza de acțiune a avioanelor de pe portavioanele japoneze. Putea fi lăsată să se joace în voie, pînă cînd cel de-al doilea val de asalt își va fi încheiat socotelile cu apărătorii de pe Midway. Dar dacă navele inamice aveau și unul sau mai multe portavioane, se naștea o cu totul altă situație. Prin urmare, Nagumo avea să ia o hotărîre care aducea mai degrabă a compromis. Deși era de acord să mențină pe ordinea de zi atacul asupra atolului Midway, el nu putea nici să ignore prezența în imediata sa vecinătate a zece nave inamice și nici să aștepte cu minile în sîn, pînă ce avionul de recunoaștere de pe Tone va stabili cu exactitate de ce tip erau navele americane. Deci, la ora 7.45, Nagumo a semnalizat către toate navele sale: „Fiți gata de atac asupra unităților navale inamice. Lăsați torpilele pe avioanele la care acestea nu au fost încă înlocuite cu bombe”. Două minute după aceea, el a ordonat pilotului de pe avionul de cercetare numărul 4: „Identifică tipul navelor și rămii pe recepție”.

În acel moment, rearmarea bombardierelor torpiloare de pe Akagi și Kaga se afla la jumătate. Pe măsură ce echipel de întreținere încheiau echiparea cu bombe, în loc de torpile, avioanele erau ridicate din nou pe puntea de decolare. În clipa în care Nagumo a oprit operația, pe puntea fiecăruia dintre cele două portavioane se aflau între

zece și cincisprezece bombardiere gata să atace obiective terestre. Desigur, la nevoie și bombele brizante puteau fi folosite împotriva navelor inamice, dar torpilele erau mult mai precise și aveau o forță de distrugere mult mai mare.

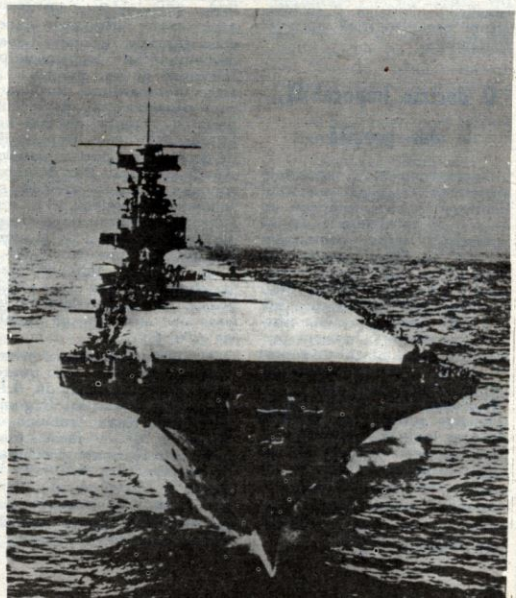
La ora 7.48, observatorii de pe nava japoneză Soryu au semnalat apropierea unui nou val de avioane inamice. În bătălia aeriană care a urmat, americanii au pierdut 8 din cele 16 bombardiere în picaj SBD-2 Dauntless, doborâte de avioanele de vânătoare japoneze Zero, fără a obține în compensație vreun rezultat evident. Iar avioanele care s-au întors, totuși, pe Midway erau serios avariate, unele dintre ele chiar scoase definitiv din luptă. Încă o dată, garnizoana de pe Midway a lansat un atac curajos, dar din păcate inutil, asupra flotei lui Nagumo.

Nerăbdător să primească știri despre tipurile de nave observate cu aproape o oră mai înainte și urmărind cu îngrijorare trombele provocate de bombele americane în jurul portavioanelor Hiryu și Kaga, Nagumo nu era într-o stare de spirit prea bună când, la ora 7.58, a primit un nou mesaj din partea avionului de cercetare nr. 4: „Inamicul schimbă cursul la 80 grade, viteza 20 noduri”. Mesajul dezvăluia o modificare clară a direcției de înaintare a flotei americane. El ar fi trebuit să răsună ca un semnal de alarmă în mintea celor de pe duneta navei-amiral Akagi. Americanii navigau acum împotriva vântului, indiciu aproape sigur că lansau avioane de la bord. Cu toate acestea, memoriile supraviețuitorilor nu înregistrează că acest gând ar fi trecut atunci prin mintea cuiva. La vremea respectivă, pe Nagumo îl interesa mai mult tipul navelor inamice decât direcția în care se îndreptau. La ora 8.09, avionul de cercetare de pe cruciătorul Tone raportează: „Forța inamică este compusă din 5 cruciătoare și 5 distrugătoare”.

Ușurarea simțită de Nagumo și de membrii comandamentului său la primirea acestei știri nu trebuie exagerată.

Bombardiere americane Dauntless încarcă rezervoarele de carburanți pe puntea portavionului Enterprise...
...apoi pornesc spre noi raiduri, lăsând loc liber altor aparate de zbor

Nu era firesc ca o unitate combatantă de asemenea mici proporții să navigheze de sine-stătător în acea zonă: trebuia să fie vorba despre o formațiune de escortă. În consecință, Nagumo nu și-a alungat toate temerile și nici nu a socotit că totul merge exact așa cum vrea el. Alături de statul său major, a încercat doar o oarecare relaxare, față de încordarea de până atunci, avînd sentimentul că i se acordă un moment de respiro, înainte de a respinge avioanele inamice cu baza la sol și a trece la un al doilea bombardament asupra instalațiilor defensive de pe Midway. Un alt motiv pentru care comandamentul lui Nagumo nu a făcut nici o schimbare de tactică în acel moment: experiența ultimelor șase luni le inculcase acestor oameni un dispreț suveran față de capacitatea de luptă a aviației americane, credință întărită de ineficiența totală a atacurilor repetate lansate de bombardierele inamice cu baza pe Midway. Trimiterea acestor bombardiere fără acoperirea unor avioane de vînătoare fusese o greșeală evidentă, iar lipsa de coordonare a atacurilor dovedise o incapacitate organizatorică aproape incredibilă.

O decizie impecabilă, dar greșită

Între timp însă, rapoartele prezentate de piloții americani reînțorși la bază înfățișau un tablou cu totul diferit. Însuși amiralul Nimitz, comandantul-șef al flotei S.U.A. din Pacific, nu avea vreun motiv să nu dea crezare informațiilor furnizate de subalternii săi. Cu toate acestea, în ciuda cifrelor umflate ce îi fuseseră prezentate, el a înaintat un raport sobru și rezervat amiralului King, comandantul-șef al forțelor navale ale Statelor Unite: „Forțele aeriene de pe Midway au lovit cu toată puterea, dar japonezii nu au fost încă opriți. Însă aceste pierderi nu sînt de natură să producă vreo impresie asupra flotei de circa 80 nave, care converg acum asupra insulelor Midway...”

„Forța inamică pare a fi însoțită de un portavion, care vine în urma celorlalte nave”. Această comunicare, venită la ora 8.20 din partea activului avion de cercetare nr. 4 de pe Tone, a produs în conștiința comandanților japonezi un impact mai puternic decît oricare dintre bombele căzute în mare în acea dimineață. Nagumo a primit știrea la ora 8.30. Un moment mai oportun nici nu se putea, deoarece avioanele nipone din primul val tocmai începeau să se întoarcă la bordul portavioanelor respective. Această nouă situație l-a obligat pe Nagumo să adopte o hotărîre cit se poate de dificilă și plină de consecințe. Nici nu se punea problema dacă trebuie să atace sau nu acest portavion inamic, precum și cruciștoarele și distrugătoarele din escorta lui. În această privință, amiralul își știa datoria. Îl frămînta o singură problemă: era cazul să trimită imediat împotriva portavionului american avioanele de care dispunea la momentul respectiv sau să permită avioanelor din primul val să aterizeze, să se reechipeze cu combustibil și muniții, făcînd apoi față amenințării, printr-un atac masiv. În acele clipe, erau gata de decolare doar 36 bombardiere în picaj de pe Hiryu și Soryu, precum și acele bombardiere torpiloare care apucaseră să fie reechipate cu bombe de 800 kg, aflîndu-se acum pe punțile de decolare ale port-avioanelor Akagi și Kaga. Dar Nagumo nu și-a pierdut vremea cu îndoieli hamletiene. La mai puțin de un minut de la recepționarea mesajului de la avionul de cercetare nr. 4, el a emis ordinul: „Bombardierele de pe portavioane să se pregătească pentru cel de-al doilea atac. Se armează cu bombe de 250 kg”.

Ultimele avioane din primul val nu au ajuns pe puntea portavioanelor decît la 9.18. Potrivit planului lui Nagumo, Akagi și Kaga trebuiau să fie gata de a lansa toate avioanele rearmate și echipate cu torpile, pînă la 10.30, iar Soryu și Hiryu nu mai tîrziu de 11.00. El avea de gînd să trimită în primul val cîte trei avioane de vînătoare de pe

fiecare portavion, împreună cu cîte 18 bombardiere de pe Akagi, Soryu și Hiryu și 37 de pe Kaga. În mod teoretic, era o decizie impecabilă, în practică însă ea s-a dovedit greșită. Nagumo nu avea de unde să știe că pierduse inițiativa. Nici măcar nu putea bănui acest lucru, conform informațiilor de care dispunea. Zarurile fiind aruncate, la ora 8.35, Nagumo a dat următorul ordin: „După recuperarea avioanelor, ne îndreptăm spre nord. Planul este de a contacta și a distruge escadra inamică”. Apoi a raportat același lucru șefului său, amiralul Yamamoto. La ora 9.01 neobositul pilot de pe avionul de cercetare nr. 4 a comunicat: „10 avioane torpiloare inamice vin în direcția noastră...”

Steaua norocoasă a lui Nagumo

La 4 iunie, orele 6.03 amiralii Spruance și Fletcher, comandanții escadrelor speciale 16 și, respectiv, 17 americane, au recepționat mesajul mult așteptat, transmis prin radio de pe Midway: „Două portavioane însoțite de nave de linie înaintază pe direcția 320 grade, distanța 180, curs 135, viteză 25”. Flota japoneză se afla la circa 200 mile [1 milă marină = 1 851,85 m] vest-sud-vest de navele americane.

Inițial, Spruance intenționa să lanseze avioanele la ora 9.00, moment în care estima că se va afla la mai puțin de 100 mile de inamic. Însă în următoarea jumătate de oră, pe măsură ce ajungeau la el rapoartele despre desfășurarea atacului asupra bazei de la Midway, devenea tot mai clar că nu mai are două ore la dispoziție dacă dorește să provoace maximum de pierderi port-avioanelor inamice.

Hotărîrea de a lansa imediat a fost una dintre cele mai dificile pe care amiralul american le-a avut de luat vreodată, căci distanța crea mari greutăți pentru toate avioanele sale și făcea practic imposibilă revenirea la bord a bombardierelor torpiloare TBD Devastator, cu o rază de ac-

fiune utilă de numai 175 mile. Cele două portavioane ale Flotei speciale 16 manevră în contra vântului și începură lansarea, Hornet la ora 7.00, iar Enterprise la șase minute după aceea.

Amiralul Spruance avea în vedere un atac coordonat al bombardierelor torpiloare și în picaj, efectuat sub escorta avioanelor de vânătoare, trimițând în aer o forță redutabilă, compusă din 116 aparate.

Dar steaua norocoasă încă nu-l părăsise pe amiralul Nagumo. La orele 9.17, cu numai un minut înainte de recuperarea tuturor avioanelor din primul val de asalt asupra insulelor, Akagi s-a abătut de la cursul urmat pînă atunci pe direcția Midway, îndreptându-se pe linia de interceptare a flotei americane. Pare de necrezut, dar Spruance nu a avut cunoștință despre această schimbare a direcției. De fapt de la 6.03, cînd a primit prima știre, el nu a cunoscut poziția portavioanelor japoneze decît în momentul în care acestea au fost, în sfîrșit, descoperite de avioanele sale. deși flota japoneză s-a găsit în tot acest răstimp sub observația avioanelor de cercetare și bombardierelor de pe Midway. Statele Unite au trebuit să plătească un preț greu pentru această lipsă de comunicare și coordonare, care nu numai că a provocat multe victime în rîndul piloților americani, dar probabil că i-a și salvat pe japonezii de la o înfrîngere și mai zdrobitoare.

Cuvînt introductiv și versiune românească Sergiu CELAC

Bătălia propriu-zisă dintre flotele americană și japoneză — subiectul episodului următor al serialului nostru — a constituit o cotitură decisivă în desfășurarea războiului din Pacific, reprezentînd totodată și o ilustrare a consecințelor posibile ale unor deficiențe de prevedere și coordonare. Dar în ciuda acestor discordanțe, la exact șase luni de la dezastrul suferit de americani la Pearl Harbor, toate cele patru portavioane nipone care participaseră la operația din 7 decembrie 1941 au ajuns pe fundul oceanului.

Al XV-lea Congres internațional

de științe istorice

văzut de australieni

Printre participanții la cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, care s-a desfășurat la București în august 1980, s-a aflat și o delegație din îndepărtata Australie, alcătuită din prof. Charles Staples, de la Universitatea Australia de Vest din Perth, dr. Frank Broeze, redactor șef al publicației științifice The Great Circle (Marele Cerc) și prof. Bruce Mansfield, de la Universitatea Macquarie.

Membrii delegației australiene au avut amabilitatea să ne împărtășească unele din gîndurile și concluziile sugerate de participarea la prestigioasa întîlnire internațională de la București.

— Programul congresului — ne-a mărturisit prof. Bruce Mansfield — s-a caracterizat printr-o cuprindere largă în comparație cu congresele anterioare. Includerea în program — pe lîngă problematica tradițională — a unor teme ca *Femeia în societate și Demografie, epidemie, ecologie* indică interesul crescînd ce se manifestă pe plan mondial pentru problemele de istorie socială începînd cu cele care țin de baza societății, ca de exemplu istoria familiei. Desigur, temele de istorie politică nu trebuie abandonate, dar este indicat să se asigure un loc mai mare problemelor noi. În acest spirit ne propunem să abordăm tematica celor două volume pe care le pregătăm în Australia cu prilejul a două secole (în 1988) de la primele așezări europene pe continent, în 1788.

— Participarea la congresul de la București — ne spune la rîndul său prof. Charles Staples — ne-a oferit prilejul de a cunoaște o serie de lucrări, ale istoricilor români, care definesc poporul lor în lumina dezvoltării sale istorice în decursul a peste 2 000 ani. Este un bun exemplu, un mod de abordare ce ne-ar putea inspira în redactarea în Australia a unor lucrări similare.

Se simte de multă vreme nevoia unei lucrări despre locul Australiei în istoria universală, care să înceapă cu o prezentare a locului ce-l ocupă în istoria omenirii indigenii, care par să se afle pe continentul nostru de peste 40 000 ani. Pînă de curînd se presupunea că au venit cu mult mai tîrziu.

— Ce părere aveți despre România și istoria ei?

— Istoria României — relatează dr. Frank Broeze — este una din cele mai bogate și interesante din sud-estul Europei și din întregul continent european. Episoadele din istoria țării dv. — mă refer la cele din sec. XIX de care mă ocup eu — care m-au impresionat cel mai mult și care, după părerea mea, au o importanță majoră atît pentru România, cît și pentru istoria universală — sînt revoluția de la 1848 și războiul de independență din 1877-1878. În ambele găsesc multe elemente pe cît de fascinante, pe atît de edificatoare pentru înțelegerea unor evenimente contemporane similare, care au avut loc în alte părți ale Europei.

Ioana URSU

FILE DE EPOPEE

Răspunsurile la întrebări

PRIMA SERIE

1. Pentru integritatea și independența României
2. Constanța
3. 1 Mai 1944
4. 150 000 km pătrați
5. Peste 242 000 muncitori
6. Peste 40 județe
7. Cel de-al doilea război mondial. 1939-1945
8. Dr. Petru Groza
9. Timișoara
10. Liviu Rebreanu

A DOUA SERIE

1. Monumentul eroilor patriei
2. 20 iunie 1944
3. Lupta poporului român pentru libertate și independență națională
4. Către comandanții de mari unități, către generali, ofițeri și soldații armatei noastre
5. Istoria literaturii române de la origini până în prezent, de G. Călinescu
6. Journal de Genève
7. Regimentul 94 infanterie
8. Postul de radio Londra
9. „Strategul și creierul mișcării”
10. Muzeul militar central

A TREIA SERIE

1. Etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate
2. Iași
3. Teritoriul dintre Carpați-Siretul inferior-Dunăre-rîul Mostiștea
4. Conferința de pace de la Paris
5. Reinstaurarea administrației românești în Transilvania de Nord
6. Proclamarea Republicii
7. Joan Miró

8. Peste 800 000
9. New York Times
10. Două luni

A PATRA SERIE

1. 12 octombrie 1944
2. „Stejar — extremă urgență”
3. Metroul din București
4. Calea Moșilor nr. 103
5. Comitetul Mixt al șefilor de State Majore
6. București, Iași, Cluj (Sibiu)
7. 56 455
8. Bateria albastră
9. „Lovitura decisivă”
10. 23 August 1945

Așadar, acestea sînt cele 40 răspunsuri la cele 40 întrebări ale concursului File de epopee, din cadrul celor patru serii apărute în numerele 5, 6, 7, 8/1984 ale revistei. Odată cu publicarea răspunsurilor s-a încheiat și prima parte a concursului. Urmează, ca de obicei, trirerea scrisorilor de participare — acțiune care se află în desfășurare — și tragerea la sorți pentru desemnarea celor 100 cîștigători ai celor 100 premii cu care a fost prevăzut concursul. Într-unul din numerele viitoare ale revistei vom publica lista celor 100 cîștigători. Dorim succes tuturor cititorilor în dezlegarea întrebărilor.

HOREA 200 — un nou concurs organizat de revista **MAGAZIN ISTORIC**, marcînd aniversarea a 200 ani de la prima revoluție românească pentru dreptate socială și națională a epocii moderne. Întrebările și condițiile concursului — în numerele 12/1984 și 1/1985 ale revistei.

Colocviul internațional de la Salerno

În august 1980, în timpul lucrărilor celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice desfășurat la București, conducerea Comisiei internaționale de istoria mișcărilor sociale și a structurilor sociale (C.I.H.M.S.S.S.), afiliată la Comitetul internațional de științe istorice, și-a ales ca temă de cercetare pentru perioada următoare inovația tehnologică în lume. Adaptare sau rezistență, reflect al mentalităților. În cadrul acestei teme, au fost elaborate mai multe rapoarte naționale prezentate la Colocviul internațional organizat la Vetril-sul-Mare (Salerno, Italia) între 1 și 3 iunie 1984.

La această reuniune științifică au participat reprezentanți din Belgia, Canada, R.S. Cehoslovacă, Danemarca, Elveția, Finlanda, Franța, R.F. Germania, India, Italia, Mexic, R.S. România, S.U.A., Turcia, U.R.S.S. Au fost prezenți, de asemenea, prof. Zourab E. Guelevka, reprezentant al UNESCO, prof. Fr. Lebrun de la Central National de Cercetări Științifice din Paris, Werner Conze, Domenico Demarco, Jacques Droz, președînți ai C.I.H.M.S.S.S., Denise Fauvel-Rouly, secretar general al C.I.H.M.S.S.S., prof. G. Buonoencure, rectorul Universității din Salerno.

S-au prezentat și discutat 23 rapoarte (printre care și cel din România, L'innovation technologique en Roumanie aux XIX-e et XX-e siècles et ses implications socio-économiques. 1864-1944, de Constantin Șerban), în trei comisii de lucru, conduse de prof. Fr. Caron (Universitatea Paris IV), prof. Ginette Kurgan-van Hentenryk (Universitatea liberă din Bruxelles) și prof. Indra Deva (Universitatea Revishankar, India).

Discuțiile au evidențiat implicațiile istorice ale inovațiilor tehnologice din sec. XVIII-XX atât asupra procesului cunoașterii, cit și asupra dezvoltării economice, sociale, politice a statelor. Au fost relevate, de asemenea, consecințele dezvoltării tehnologice asupra evoluției forțelor de producție, asupra clasei muncitoare, asupra raporturilor sat-orăș etc. Au fost abordate, totodată, probleme privind condițiile actuale de evoluție a inovației tehnologice, necesitatea subordonării acesteia scopurilor nobile ale umanității, ale păcii și progresului.

Dr. Constantin ȘERBAN,
Institutul de istorie „N. Iorga”

¹ Magazin istoric, nr. 5/1981.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

VOLUNTAR LA 60 ANI

CONSTANTIN BÎRSAN, din București, om al muncii în cadrul Combinatului poligrafic „Casa Scînteii”, secția zărierie: Am citit cu emoție în nr. 8/1984 al revistei despre eroul Sărbănescu Scipione Mauriciu (Zepelin). A fost tatăl meu adoptiv (el și soția sa Constantina m-au înfiat în 1927 de la orfelinatul din București).

În timpul războiului antihitlerist, deși avea 60 ani, s-a înrolat voluntar, cu gradul de sergent-major în rezervă, însoțind Spitalul militar de campanie nr. 1 pe drumurile frontului.

S-a stins din viață la 12 octombrie 1973 în vîrstă de 84 ani.

DIFUZORII REVISTEI

Mai mulți cititori ne-au scris despre munca nobilă și frumoașă a unor gestionari de la punctele de difuzarea presei, oameni care lucrează cu hărnicie pentru ca ziarele și revistele, inclusiv Magazin Istoric, să ajungă în mîinile cititorilor.

Astfel, din Tîrgu Mureș, HARALAMBIE TOPILĂ ne relatează despre activitatea gestionarelor Vogel Haynoi și Rusu Cornelia de la Centrul de difuzare a presei nr. 1 din Piața Trandafirilor; din Mangalia PETRE C. BRĂBETE despre Aurica Berezoșchi (chioscul nr. 1, poșta); Maria Căneaga (chioscul nr. 2, centrul) Aneta Bratu (chioscul nr. 3, gară). Totodată, corespondentul nostru ne înștiințează că s-a ocupat personal de sporirea numărului de abonamente la Magazin Istoric. Despre lărgirea numărului de abonați ne relatează și prof. ANDONE CUMPUȘESCU, din Iași.

Din Hunedoara, DUMITRU GRIGOROAIA ne scrie despre munca gestionarelor Lucreția Ciucă (unitatea 59), Iozefia Moldovan (unitatea 89), Magdalena Urs (unitatea 37), Caterina Stola (unitatea 31), Sara Stampf (unitatea 63), Viorica Ivăscu (unitatea 28). Prof. VICTOR I. OPRISU și ROMULUS CIOROGARIU ne trimit stăruind difuzarea revistei noastre la Deva. Din Brașov ne-au scris mai mulți cititori, printre care TATIANA COBAN, C. VASILESCU, MIOARA GARCEA, TEODOR TIRLA, relatîndu-ne despre modul în care contribuie la difuzarea revistei gestionarele Lucia Grigorescu, Angela Andrei, Cseri Piroșka, Eufrosina Poncu, Maria Chivulescu, Stelica Leuzianu, Cliepa Piroșka, Maria Molnar, Natalia Dobrin, Ana Petricăreanu, Margareta Nicola, Margareta Nae, Ofeș Chiriac. Reținem un fragment din scrisoarea gestionarei MARIA M. POPESCU tot din Brașov: „Lucrez de aproape 16 ani la unitatea 121 din Bulevardul Victoriei și în toți acești ani nu am returnat nici un exemplar din Magazin Istoric rămas nevinovat”.

Îi felicităm călduros pe toți acești prieteni și colaboratori în activitatea de difuzare a revistei: în numerele următoare, vom relata — pe baza scrisorilor cititorilor noștri — despre munca altor lucrători înimoși din domeniul difuzării presei.

20 000 000 EXEMPLARE PE AN

În articolul 23 August în documente străine inedite, publicat de dr. Gh. Buzatu în nr. 8/1984 al revistei noastre, se afirmă că marele cotidian american The New York Times a avut în cursul anului 1944 un tiraj impresionant de 20 000 000 exemplare. Cifra se raportează, după cum ține să menționeze într-o notă către redacție dr. Gh. Buzatu, la tirajul global al anului 1944 (20 771 275 după date din volumul lui M. Berger, The Story of The New York Times, 1851-1951, New York, Simon and Schuster, 1951 p. 433).

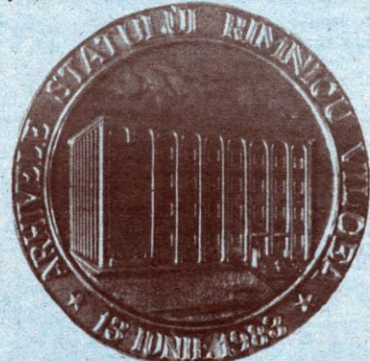
ERATA

La p. 26 a nr. 9/1984, prima frază din coloana I se va citi: „100 000 polonezi, dintre care aproape două treimi militari, și-au găsit în urmă cu patru decenii, în septembrie 1939, salvarea pe teritoriul Românii”.

MEDALIE

CORNELIU TAMAS, directorul Filialei Arhivelor statului Rîmnîcu Vlcea, ne trimite medalia bătută cu ocazia înaugurării la 13 iunie 1983 a noului sediu al Arhivelor statului din acest oraș.

Pe o față a medalliei este reprezentată modernă clădire a instituției (în imagine) și inscripția „Arhivele Statului Rîmnîcu Vlcea, 13 iunie 1983”; pe cealaltă, stema județului Vlcea.

După cum aflăm din monografia Filialei Arhivelor statului județului Vlcea, București, 1982, instituția deține o mare varietate de fonduri și colecții (administrative, judecătorești, economice, culturale etc.). Colecția de documente medievale cuprinde cca 10 000 piese din sec. XV-XIX. Se mai află în păstrare aici 100 manuscrise, 1 500 sigilii, 3 500 fotografii, 1 800 ilustrate. Biblioteca documentară a filialei cuprinde un număr de 10 000 volume și peste 900 titluri de periodice române și străine în peste 11 000 numere.

ABONAMENTUL

Citesc revista Magazin Istoric de 15 ani, ne mărturisesc KOLEA KURELIUK, din satul Măriștea Mică, județ Suceava. Modul cel mai sigur de a-mi procura revista am constatat că este abonamentul. Tot timpul sînt abonat și nu mi-s-a întîmplat să rămîn fără vreun număr. Această modalitate, abonamentul, o recomand tuturor cititorilor Magazinului Istoric.

O recomandăm și noi, reamintind totodată cititorilor noștri că abonamentele la Magazin Istoric se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate. Prețul unui număr este de 6 lei, abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, iar pe un an — 72 lei, la care se adaugă taxa poștală de remitere, taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

CONTENTS (Romanian History) C. Olteanu Romania's Contribution to the Victory over Fascism ● G. Surpat Looking forward to the Thirteenth Congress of the RCP ● P. Teodor, V. Buduru, G. David, D. Berindei 1784: The Uprising Led by Horea ● I.M. Ștefan An Old Family of Patriotic-minded Scholars: Ciurcu ● V.A. Urechilă Memoirs from the Late Nineteenth Century ● V. Smărăndescu Mount Ceahlău and Some of Its Legends ● T. Ataöv, R. McNally Once again about Vlad the Impaler ● The XV-th ICHS: C. Staples, F. Broeze, B. Mansfield (Australia)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) C. Olteanu La contribution de la Roumanie à la victoire contre le fascisme ● Gh. Surpat Avant le XIIIe Congrès du PCR ● P. Teodor, V. Buduru, Gh. David, D. Berindei 1784. La révolte de Horea ● I. M. Ștefan Une vieille famille d'érudits patriotes: les Ciurcou ● V. A. Urechilă Souvenirs de la fin du XIXe siècle ● V. Smărăndescu Le Ceahlău et quelques-unes de ses légendes ● T. Ataöv, R. McNally Vlad l'Empereur fait encore parler de lui ● Le XVe CISH: C. Staples, F. Broeze, B. Mansfield (Australie)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) К. Олтину Вклад Румынии в одержании победы над фашизмом ● Г. Сурпат Навстречу XIII-го Съезда РКП ● П. Теодор, В. Будуру, Г. Давид, Д. Бериндей 1784. Восстание Хорин ● И.М. Штефан Древняя семья книжников-патриотов Чурку ● В.А. Урекиш Воспоминания конца XIX-го в. ● В. Смărăндеску Гора Чахлау и некоторые из её легенд ● Т. Атаев, Р. Макнэлли Вновь о Владе Цепеше ● XV-й МКНИ: К. Стойла, Ф. Броуз, Б. Мейнсфилд (Австралия)

INHALT (Rumänische Geschichte) C. Olteanu Der Beitrag Rumäniens zum Sieg über den Faschismus ● Gh. Surpat Zu Ehren des XIII. Parteitags der RKP ● P. Teodor, V. Buduru, Gh. David, D. Berindei 1784. Der Aufstand unter Horea ● I.M. Ștefan Eine alte patriotische Gelehrtenfamilie: Ciurcu ● V.A. Urechilă Erinnerungen vom Ende des 19. Jahrhunderts ● V. Smărăndescu Der Ceahlău und einige der Legenden über ihn ● T. Ataöv, R. McNally Erneut über Vlad der Pfähler ● Der XV. IKGW: C. Staples, F. Broeze, B. Mansfield (Australien)

SUMARIO (Historia romana) C. Olteanu La contribución de Rumania a la victoria contra el fascismo ● Gh. Surpat En espera del XIII Congreso del PCR ● P. Teodor, V. Buduru, Gh. David, D. Berindei 1784. La revuelta de Horea ● I.M. Ștefan Una antigua familia de sabios patriotas: Ciurcu ● V.A. Urechilă Recuerdos desde fines del s. XIX ● V. Smărăndescu El monte Ceahlău y algunas de sus leyendas ● T. Ataöv, R. McNally De nuevo sobre Vlad el Empalador ● El XV° CICH: C. Staples, F. Broeze, B. Mansfield (Australia)

ABONEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București,
Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsflr.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

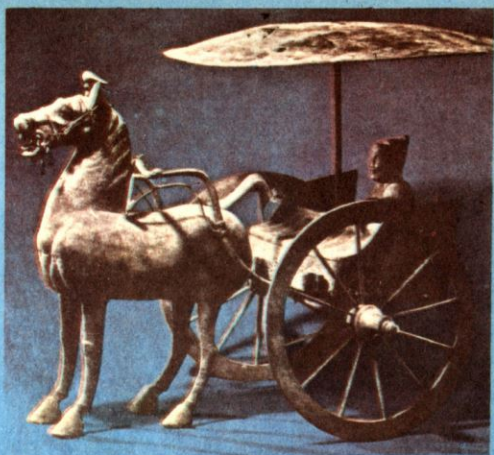
REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesel,
Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

Dagligt
 Dagsalt mild, ten 25 Dec. 7 gr. fatt, 7. Barren: 25-1; Indgite fide mægtene 11 stænen og
 mægtene mer 25 Dec. 100. Indgite mægt. 6 gr. fatt, Indgite, Barren: 25-1.
 Indgite fide mægtene 11 stænen og
 mægtene mer 25 Dec. 100. Indgite mægt. 6 gr. fatt, Indgite, Barren: 25-1.

[Faint handwritten notes and bleed-through from the reverse side of the page are visible.]

Ungeprüfte: Leberlingen.
 &
 Prüfung in 2 Stunden, auf el
 Nahrung und Bewegung, sowie auf
 & Prüfung
 & Prüfung

1781
 1782
 1783
 1784
 1785
 1786
 1787
 1788
 1789
 1790
 1791
 1792
 1793
 1794
 1795
 1796
 1797
 1798
 1799
 1800
 1801
 1802
 1803
 1804
 1805
 1806
 1807
 1808
 1809
 1810
 1811
 1812
 1813
 1814
 1815
 1816
 1817
 1818
 1819
 1820
 1821
 1822
 1823
 1824
 1825
 1826
 1827
 1828
 1829
 1830
 1831
 1832
 1833
 1834
 1835
 1836
 1837
 1838
 1839
 1840
 1841
 1842
 1843
 1844
 1845
 1846
 1847
 1848
 1849
 1850
 1851
 1852
 1853
 1854
 1855
 1856
 1857
 1858
 1859
 1860
 1861
 1862
 1863
 1864
 1865
 1866
 1867
 1868
 1869
 1870
 1871
 1872
 1873
 1874
 1875
 1876
 1877
 1878
 1879
 1880
 1881
 1882
 1883
 1884
 1885
 1886
 1887
 1888
 1889
 1890
 1891
 1892
 1893
 1894
 1895
 1896
 1897
 1898
 1899
 1900
 1901
 1902
 1903
 1904
 1905
 1906
 1907
 1908
 1909
 1910
 1911
 1912
 1913
 1914
 1915
 1916
 1917
 1918
 1919
 1920
 1921
 1922
 1923
 1924
 1925
 1926
 1927
 1928
 1929
 1930
 1931
 1932
 1933
 1934
 1935
 1936
 1937
 1938
 1939
 1940
 1941
 1942
 1943
 1944
 1945
 1946
 1947
 1948
 1949
 1950
 1951
 1952
 1953
 1954
 1955
 1956
 1957
 1958
 1959
 1960
 1961
 1962
 1963
 1964
 1965
 1966
 1967
 1968
 1969
 1970
 1971
 1972
 1973
 1974
 1975
 1976
 1977
 1978
 1979
 1980
 1981
 1982
 1983
 1984
 1985
 1986
 1987
 1988
 1989
 1990
 1991
 1992
 1993
 1994
 1995
 1996
 1997
 1998
 1999
 2000
 2001
 2002
 2003
 2004
 2005
 2006
 2007
 2008
 2009
 2010
 2011
 2012
 2013
 2014
 2015
 2016
 2017
 2018
 2019
 2020
 2021
 2022
 2023
 2024
 2025
 2026
 2027
 2028
 2029
 2030
 2031
 2032
 2033
 2034
 2035
 2036
 2037
 2038
 2039
 2040
 2041
 2042
 2043
 2044
 2045
 2046
 2047
 2048
 2049
 2050
 2051
 2052
 2053
 2054
 2055
 2056
 2057
 2058
 2059
 2060
 2061
 2062
 2063
 2064
 2065
 2066
 2067
 2068
 2069
 2070
 2071
 2072
 2073
 2074
 2075
 2076
 2077
 2078
 2079
 2080
 2081
 2082
 2083
 2084
 2085
 2086
 2087
 2088
 2089
 2090
 2091
 2092
 2093
 2094
 2095
 2096
 2097
 2098
 2099
 2100
 2101
 2102
 2103
 2104
 2105
 2106
 2107
 2108
 2109
 2110
 2111
 2112
 2113
 2114
 2115
 2116
 2117
 2118
 2119
 2120
 2121
 2122
 2123
 2124
 2125
 2126
 2127
 2128
 2129
 2130
 2131
 2132
 2133
 2134
 2135
 2136
 2137
 2138
 2139
 2140
 2141
 2142
 2143
 2144
 2145
 2146
 2147
 2148
 2149
 2150
 2151
 2152
 2153
 2154
 2155
 2156
 2157
 2158
 2159
 2160
 2161
 2162
 2163
 2164
 2165
 2166
 2167
 2168
 2169
 2170
 2171
 2172
 2173
 2174
 2175
 2176
 2177
 2178
 2179
 2180
 2181
 2182
 2183
 2184
 2185
 2186
 2187
 2188
 2189
 2190
 2191
 2192
 2193
 2194
 2195
 2196
 2197
 2198
 2199
 2200
 2201
 2202
 2203
 2204
 2205
 2206
 2207
 2208
 2209
 2210
 2211
 2212
 2213
 2214
 2215
 2216
 2217
 2218
 2219
 2220
 2221
 2222
 2223
 2224
 2225
 2226
 2227
 2228
 2229
 2230
 2231
 2232
 2233
 2234
 2235

LUND 17

Lordagen, den

[illegible]

Wandagen, den 28de Martii.

**Sabre Abband des Herrn Nollendorfs. Rebellen,
Porta und Glocke;**
Lied der unglücklichen Schwärmer und Schwärmerinnen; der Tag ihrer Ver-
urtheilung und was der 12. Trübtag war.

The document is a historical letter or official notice, written in German. It features a large, ornate initial 'S' in the top left corner. The text is written in a cursive script. A white rectangular area in the bottom right corner contains a date stamp and a signature.

Text of the document:

S. Ich habe die Ehre, Ihnen die Original-Handschrift der "Verordnung" über die "Neu-Organisation der Verwaltung" zu übersenden. Diese Verordnung ist von der "Königlichen Regierung" am 1. März 1871 erlassen worden. Sie ist in drei Abschnitten unterteilt: 1. Die "Verordnung" über die "Neu-Organisation der Verwaltung", 2. Die "Verordnung" über die "Neu-Organisation der Verwaltung", 3. Die "Verordnung" über die "Neu-Organisation der Verwaltung".

Date stamp: 1871

Signature: [Illegible]

Text below signature: [Illegible]

Political
Journal
New York

gelehrten und andern
Easern

Jahrgang 1764. Zweites Band
Ertheilet die postliche Anwartschaft

Vertrag von
Gemeinschaft von Gelehrten.
Bonn 1764